

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Bakalářská práce

David Sogel

Soužití českých a německých pracovníků Krkonošské papírny v Hostinném mezi lety 1932-1949

Coexistence of Czech and German employees of the Krkonošské papírny
in Hostinné between 1932-1949

Praha 2018

Vedoucí práce: doc. Mgr. Matěj Spurný, Ph.D.

Poděkování:

Děkuji doc. Mgr. Matěji Spurnému, Ph.D za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky, které mi poskytl, stejně jako za projevené porozumění a trpělivost.

Děkuji panu Tomáši Andělovi za poskytnuté materiály a rady, stejně jako panu Ing. Michalu Papouškovi za odborné poradenství s fungováním papírenského provozu.

Děkuji také celé mojí rodině za nekonečnou podporu a pomoc při sepisování této práce. Především bych chtěl poděkovat první čtenářce a kritičce každého řádku, mé mamince Janě Sogelové, která se naneštěstí dokončení této práce nedožila. Právě jí bych chtěl svou práci věnovat.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Hostinném dne 6. srpna 2018

David Sogel

Abstrakt

Bakalářská práce *Soužití českých a německých pracovníků Krkonošské papírny v Hostinném mezi lety 1932–1949* pojednává o vývoji podniku Eichmann a spol. a jeho znárodněném nástupci, podniku Krkonošské papírny. Zaměřuje se nejen na období vytyčené ve svém názvu, nýbrž se snaží postihnout více či méně celou téměř stoletou etapu, kdy byl podnik vlastněn rodinou Eichmann. Součástí této práce je také charakteristika fungování podniku do počátku roku 1949, tedy několika let po jeho znárodnění, než byl původní konglomerát definitivně rozdělen. Tématem, které spojuje jednotlivé kapitoly, je zájem o vliv zúčastněných aktérů na fungování a orientaci podniku. Práce je rozdělena do dvou částí. V první z nich jsou nastíněny osudy podniku úzce svázané se samotnými majiteli od 19. století až do jejich odsunu z Československa po roce 1945. Druhá část pak nastiňuje fungování podniku z pohledu jednotlivých zaměstnanců, kdy je záměrem rozkrýt přeměny vnitřní struktury firmy především na základě úrazových zpráv z let 1939–1945, tedy ve specifické době druhé světové války. V této části jsou určité případy explicitně zdůrazněny, neboť snahou bylo pramenně dokázat některé obecné tendence uváděné v sekundární literatuře. Práce je symbolicky zakončena popisem odsunu německých pracovníků z Československa, znárodněním podniku i dalších formálních změn, jež tak určily pro následujících čtyřicet let zcela odlišný směr celkového vývoje oproti dosavadnímu fungování firmy.

Klíčová slova:

Československo, Pohraničí, Hospodářská krize, 2. světová válka, etnická očista, nacionalismus, papírenský průmysl, Němci, Eichmann

Abstract

The bachelor thesis *Coexistence of Czech and German employees of the Krkonošské papírny in Hostinné between 1932-1949* deals with the development of the company *Eichmann a spol.* and its nationalized successor, company *Krkonošské papírny*. It focuses not only on the period mentioned in the title of the thesis but also it tries more or less to capture the whole almost 100-year long phase, during which the company was owned by the Eichmann family. A part of this thesis is also a characterization of the company operations up to the beginning of 1949, only a few years after the nationalization of the company, before the original conglomerate was divided definitively. The topic that connects each and every chapter is the interest in the participants' influence on the functioning and orientation of the company. The thesis is divided into two parts. The first part describes the history of the company closely connected with its owners from the 19th century until their displacement from Czechoslovakia after 1945. The second part describes the company operations from the individual employees' point of view, with the intention to reveal the changes of the inner structure of the company, primarily on the basis of medical reports between 1939–1945, the World War II period. Some of the cases are explicitly highlighted in this part, due to the effort to prove with the use of sources some general tendencies stated in the secondary literature. In a symbolic way, the thesis concludes with the description of the displacement of German workers from Czechoslovakia, nationalization of the company and other formal changes that compared to the previous functioning of the company, determined a different direction of the development for the following 40 years.

Key words :

Czechoslovakia, Borderlands, Economic Crisis, WWII, ethnic cleansing, nationalism, paper industry, Germans, Eichmann

Obsah

Úvod	8
1. Pojmosloví.....	12
1.1 „Pohraničí“ a jiná označení	12
1.2 „Němec“ či „německy mluvící Čech“?	14
1.3 Dobové i novodobé označení pro skupinové migrace.....	16
1.4 „Vrchlabsko“ a jeho geograficko-politické vymezení.....	18
2. Od zelené mezi k prosperujícímu podniku.....	21
2.1 Papírenská výroba v okrese Trutnov	21
2.2 Počátek papírenství a činnosti Eichmannů v Hostinném.....	24
2.3 Papírna Na Michalově poli a Julius Eichmann.....	27
3. Doba Theodora Eichmanna a Rudolfa Eichmanna	31
4. Třicátá léta, druhá světová válka a rozpad majetku rodiny Eichmann.....	39
4.1 Období direktoria Elsy Eichmann	39
4.2 Éra Friedricha Eichmanna	44
5. Složení zaměstnanců a mzdy v době meziválečné a válečné.....	50
6. Specifika úrazových seznamů v letech 1939–1942.....	57
7. Specifika úrazových seznamů v letech 1943–1945.....	64
8. Analýza jednotlivých kategorií úrazů 1939–1945.....	70
8.1 Mobilita zaměstnanců.....	70
8.2 Úrazy zaměstnanců a jejich vliv	73
8.3 Kategorie zraněných - specifika Čechů, Němců a válečných zajatců	80
9. Poválečné uspořádání podniku.....	86
9.1 Změny ve vedení a restrukturalizace podniku	86
9.2 Změny ve složení zaměstnanců podniku a problematika specialistů	89
Závěr.....	96
Seznam použitých zkratk:.....	99

Seznam použitých archivních pramenů:.....	100
Státní oblastní archiv v Zámrsku	100
Státní okresní archiv v Trutnově	102
Soukromé archivy.....	104
Seznam použité sekundární literatury:	105
Seznam použitých internetových zdrojů:	109
Seznam použitých příloh:	110
Přílohy:	111

Úvod

Bakalářská práce se zabývá dějinami podniku Krkonošské papírny, dříve Eichmann a spol., a formami soužití jeho pracovníků především v první polovině 20. století, s přihlédnutím k počátkům tohoto podniku v 19. století. Text je rozdělen do dvou tematických celků. První z nich odpovídá počátečním kapitolám a soustředí se na popis fungování podniku od nejvyšších pozic. Základní užitou metodou je analýza chodu a rozvoje podniku za jednotlivých majitelů s tím, že pozornost je především soustředována na jejich podnikovou sociální politiku a také na vztahy majitelů se státem s ohledem na proměny jeho podob. Snahou je ukázat vztah vedení především k Československu a dále rozebrat vnitřní rozpory mezi generacemi jednotlivých majitelů.

Výchozím zdrojem této práce byly archivní prameny ze Státního oblastního archivu v Zámrsku. V rámci sekundární literatury čerpám především ze tří děl, která byla vzájemně komparována a která nekomplexněji zachycují vývoj a problematiku fungování podniku Eichmann a spol., později pod názvem Krkonošské papírny Hostinné, dnes Krkonošské papírny a.s. Předně jsem vycházel z publikace kolektivu autorů pod vedením Miloše Lešikara s názvem *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*, které bylo v roce 2015 publikováno právě Krkonošskými papírnami Hostinné. Ze starší odborné literatury byla užitá především publikace *Podkrkonošské papírny* prvorepublikového badatele Františka Zumana. Tuto knihu vydala Česká akademie věd a umění v roce 1940. Třetím zdrojem je dílo *Firmengeschichte Eichmann und Co.* Heinricha Soukupa, které bylo vydáno pouze strojopisně pro účely podniku v roce 1942. Cílem jeho práce bylo popsat éru v té době stoleté existence podniku a zároveň vyzdvihnout německý původ majitelů a jejich schopnosti jako takové.

Neméně podstatné pro tuto část jsou i zmíněné archivní prameny. Čerpáno je především ze zatím nezpracovaného *Osobního spisu Rudolfa Eichmanna*. Tento fond s číslem 3596 neobsahuje pouze osobní spisy jednoho z majitelů, jak by sám název napovídal, nýbrž se v něm vyskytují značně neuspořádané archiválie celé rodiny Eichmann. Kvůli neuspořádanosti a zdánlivé nepřehlednosti tohoto pramene jsem se rozhodl ve třetí kapitole navrhnout pojmenování podsložek tohoto fondu, neboť naprostá většina písemností je uložena pouze pod jednou signaturou, a to *Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann*.

Kromě těchto nezpracovaných pramenů je užito i soukromého archivu ředitele Františkánského kláštera v Hostinném, pana Tomáše Anděla. Ten mi poskytl jím sesbírané dokumenty a zároveň mi zprostředkoval kontakt s potomkem posledního majitele podniku Eichmann a spol., panem Christianem Eichmannem, jenž pomáhal při osvětlování některých událostí po druhé světové válce. Vzhledem k tomu, že naprostá většina získaných pramenů pro sepsání této práce byla psána v německém jazyce, rozhodl jsem se neuvádět u každé parafráze a citace (pramenné i literární) své autorství daného překladu. V některých případech je práce opatřena citací pramene v původním jazyce.

První část práce tak s využitím všech zmíněných zdrojů poskytuje ucelený přehled o fungování podniku vzhledem k samotné rodině Eichmann v prvních více jak sto letech jeho existence s tím, že důraz je kladen na éru třicátých let a poté na období druhé světové války. Z metodologického pohledu jde tak o pokus typologizace rodiny Eichmann, kdy vzhledem k jejich vlivu a majetkům jsou v celé práci považováni za kategorii tzv. *generálních podnikatelů*, tedy majitele, jež vlastnili podíly a ovlivňovali tím strategická hospodářská rozhodnutí. Většinu své aktivity tito lidé věnovali nikoli samotnému řízení, jako spíše dozírání na prosperování podniku. Metodologicky jsem zde vycházel především z díla Milana Myšky *Problémy a metody hospodářských dějin*, konkrétně z 9. kapitoly s názvem *Podnikatelstvo jako předmět historického zájmu*.

Na základě této knihy a charakteristiky *generálních podnikatelů* jsem si kladl otázku, zda si rodina Eichmann uchovala stejný podíl na řízení firmy po celou dobu svého vlastnictví podniku a zda je vůbec vysledovatelný nějaký přelom v jejich přístupu k vedení firmy. Druhé, které jsem se snažil podchytit, bylo, zda se vztah rodiny k Čechům a Československé republice projevoval přímo či nepřímo v dochovaných pramenech.

Druhý tematický celek, v práci zastoupený pátou až osmou kapitolou, se snaží poskytnout co nejdůtější analýzu složení zaměstnanců podniku Eichmann a spol. Pro celé vytyčené období let 1932–1949 jsou prameny značně nekompletní, a tvoří je hlavně různé sestavené seznamy. Já ve své práci využívám především složky *Úrazové zprávy*, která je uložena ve fondu *Eichmann a spol. Hostinné v Zámrsku*. Tyto zprávy obsahují celkem 530 úrazových zpráv zachycujících zranění zaměstnanců v letech 1939–1945. Jejich vědecká užitečnost spočívá především v jejich počtu, a komplexnosti, neboť zachycují značné množství různých kategorií pracovníků. Cílem zmíněné analýzy je rozbor pramenů komparovat s jinými neucelenými prameny, aby tak vznikl co nejkomplexnější obraz o situaci zaměstnanců podniku Eichmann a spol. a jejich struktuře v době druhé světové války.

Mým záměrem je pomocí rozebíraných pramenů zachytit nejen jmenné složení zaměstnanců, ale i podrobně analyzovat jejich věk, postavení v samotném podniku, místo bydliště a s tím spojenou mobilitu, nebo například množství a typ způsobených zranění. V práci je snaha chápat i tato zranění jako události, které mohou poskytovat komplexnější obraz o fungování celého podniku.

Otázky, které si kladu jsou, zda se v dochovaných pramenech projevil průběh války na samotném složení zaměstnanců, na pracovních podmínkách, chování vedení k zaměstnancům či jejich věkovém průměru. Zároveň si kladu za cíl zjistit, jak velká byla mobilita zaměstnanců v průběhu války, jaké úrazy a za jakých okolností vznikaly a jestli se nějak v pramenech dochoval antagonismus německých pracovníků k těm neněmeckým. Poslední otázka, kterou si kladu je, zda se projevila vzestupná vlna porodnosti známá v Protektorátu i v této bývalé části Československa.

Na rozdíl od předešlých kapitol se druhý tematický celek nemůže příliš opírat o sekundární literaturu, vzhledem k absenci odborných studií takto specifikovaného tématu. Jsem si vědom různých novějších i starších přístupů k problematice dělnictva vytyčeného období – ať už jde o díla Alfa Lüdtkeho *Eigen-Sinn: Fabrikalltag, Arbeitererfahrungen und Politik vom Kaiserreich bis in den Faschismus* z roku 2015, nebo starší studii téhož autora *People Working: Everyday Life and German Fascism* publikovanou v *History Workshop Journal* v roce 2000. Problém nicméně spočívá v tom, že tato díla, podobně jako dílo Michaela Buddruse *Totale Erziehung für den totalen Krieg*, jsou spojená spíše s obecnými tendencemi, nikoli s takto úzce zvoleným tématem. Proto mi tato díla slouží jako obecný zdroj doby a problémům na celostátní úrovni. Poznatky z těchto děl jsou i vzhledem k tématu, zkoumané oblasti a značné specifičnosti dochovaných pramenů pouze rámcové. Obecně by měla tato v práci nejrozsáhlejší část poodkrýt fungování a dějiny podniku „zdola“, tím tedy rozkrýt jinou perspektivu, než je tomu běžné v současné historiografii.

Závěrečná devátá kapitola pak slučuje oba pohledy. Snaží se obecnými tendencemi převedenými na aktuální problémy podniku ukázat, jak podstatné je spojení těchto obou přístupů. Zároveň by měla uzavřít jedno z hlavních témat práce, tedy vztah německých a českých pracovníků, stejně jako vztah místních obyvatel. Hlavní motivací této kapitoly je dokázat nejen problematičnost historických událostí v roce 1945, ale předložit problémy podniku spojené s etnickým složením zaměstnanců až do uskutečněného vnitřního rozptylu německého obyvatelstva v roce 1948. Jelikož je téma bakalářské práce zaměřeno regionálně, bylo nutné i tuto závěrečnou kapitolu vystavět na studiu pramenné základny. Tu v tomto případě poskytl zejména fond ONV Vrchlabí, který se nachází ve Státním

okresním archivu v Trutnově. Čerpáno zde bylo především z úředních pramenů regionální provenience. Hlavní otázky, které si zde kladu jsou, zda byl vztah českých a německých pracovníků náhle ukončen nějakými politickými změnami a zda někteří zaměstnanci mohli zůstat v podniku i po roce 1945.

Důvodem výběru tématu této práce je zmíněná absence odborných studií zaměřených na dělnictvo i podnikatelstvo především v době světové války. Zde ale nejsou míněni zaměstnanci v podnicích umístěných v Protektorátu Čechy a Morava, nýbrž v té části Sudet, která byla Mnichovskou dohodou odtržena, vytvořila Říšskou župu Sudety a stala se nedílnou součástí Třetí říše. Ani výběr firmy Eichmann a spol. nebyl náhodný, neboť Krkonošské papírny a.s. sídlící v Hostinném jsou dodnes největším závodem v tomto městě, jejichž bohatá minulost sice byla už zpracovávána v publikacích vydávaných samotnou firmou, nicméně se v nich autoři nikdy nezaměřili na vztah a původ svých zaměstnanců, natož na samotnou proměnu jejího složení po roce 1945.

1. Pojmosloví

1.1 „Pohraničí“ a jiná označení

Bývalý okres Vrchlabí se nacházel na území, které je dodnes velmi komplikované geograficky pojmut a historicky adekvátně definovat. Nejčastěji jsou užívány dva pojmy, které označují více či méně příhraniční území s dříve německy mluvící většinou, tedy „pohraničí“ a „Sudety“.

Pojem „Sudety“, jak již bylo v jiných pracích zevrubně popsáno¹, se objevil ještě před vznikem Československé republiky. Svou roli měl ve veřejném prostoru především do roku 1945. V pozdější době je užíván především pejorativně kvůli spojitosti se Sudetoněmeckou stranou. Ačkoli je tento pojem přitažlivý pro svou minimální konotaci s územím přímo při hranicích, tudíž reflektuje i území vzdálenější od tehdejších hranic, budu se mu v práci kvůli určité zabarvenosti vyhýbat. Možné užití je pak podmíněno pouze citací pramenů nebo ve spojitosti s činností Sudetendeutsche Partei².

Pojem „pohraničí“ je neutrálnější označení prostoru německy mluvícího obyvatelstva Československa, nicméně po formální stránce asociuje území přímo při hranicích, tedy do 30 km od státní hranice. To ale rozhodně neodpovídá vzdálenosti např. od dnešní České Třebové, Českých Budějovic aj. Ještě problematičtější je toto označení pro německé jazykové ostrovy na území ČSR. Za zajímavý termín považuji označení sociologa Quido Kastnera „vnitřní pohraničí“, tedy území těsně spadající k územím odtrženým od později vzniklého Protektorátu Čechy a Morava.³ I když je tento pojem zajímavý, pro vytyčené území je jistě nevhodný, neboť správní okres Vrchlabí náležel přímo jak k dnešní hranici Polska, dříve k hranici Říše⁴, tak po odtržení k hranici tzv. „Druhé republiky“, později Protektorátu Čechy a

¹ K problematice pojmů „Sudety“ a „pohraničí“ viz SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. 373 s. ISBN 978-80-904421-3-9. Zde strany 25–27. Toto pojetí je také možné srovnat s prací ARBURG, Adrian von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů. Díl I., Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010. 373 s. ISBN 978-80-86057-67-5., konkrétně str. 303–305. Podrobněji je také možné tento výklad srovnat s prací SPURNÝ, Matěj. *Sudety: Vývoj a současný život jednoho pojmu*, In: SPURNÝ, Matěj, ed. *Proměny sudetské krajiny*. 1. vyd. [Praha]: Antikomplex, 2006. 238 s. ISBN 80-86125-75-0., konkrétně na stranách 10–13.

² Dále jen SdP či Sudetoněmecká strana.

³ Více k tomuto pojmu KASTNER, Quido Karel Bor. *Osidlování českého pohraničí od května 1945: (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Ústí nad Labem: Sociologický ústav AV ČR, 1999. 2 sv. ISBN 80-85950-59-6.

⁴ Pod pojmem Říše autor myslí státní zřízení nacistického Německa v letech 1933–1945, tedy *Německou říši 1933–1943* a *Velkoněmeckou říši 1943–1945*. Pro celkové zjednodušení bude autor užívat pojem Říše, aniž by přesně definoval časový rozdíl, zda se jedná o státní zřízení do roku 1943, nebo po roce 1943.

Morava. Některé jeho části tedy byly státní hranici více vzdáleny, jako celek je okres Vrchlabí skutečně ale příhraničním územím. I z tohoto důvodu jsem se rozhodl preferovat pojem „pohraničí“ s ohledem na zmíněnou skutečnost. Synonymně pak bude v práci pro konkrétně toto území, které následně bude úžeji vymezeno, užíván i zobecňující a zjednodušený pojem „Podkrkonoší“. Různá jiná označení, jako například „pohraniční území“, „smíšené území“ či „poněmčené území“, se mohou vyskytnout pouze s odkazem na citované prameny.

1.2 „Němec“ či „německy mluvící Čech“?

Označení „Němec“, nebo „sudetský Němec“ je mnohem problematičtější, než by se na první pohled mohlo zdát. Z toho důvodu se pokusím nastínit problematiku přiřazení tohoto pojmu ke konkrétním lidem.

Rozhodující pro společnost byla mnohdy národní příslušnost jednotlivce. Všichni lidé, ať mluvící česky, německy, nebo slovensky, byli státními příslušníky Československé republiky. Nezáleželo na jazyku, kterým mluvili, aby byli určeni za „Němce“ či „Čecha“, záleželo na tom, k jaké národnosti se sami přihlásí – zda k německé, nebo české. To byl první kámen úrazu. Přihlášení se k národnosti samozřejmě spočívalo na mnoha okolnostech, kdy některé z nich se pokusím ozřejmit v následující práci. Jednou z nejproblematictějších byla smíšená manželství, nebo například lidé, kteří se cítili být prostě příslušníky Československa, nezajímalo je totiž, jestli mluví česky nebo německy. Těch ale bylo především ve 30. letech minulého století minimum. Kvůli sílící SdP přibývalo těch, kteří se jasně považovali za „Němce“, nebo „Ne-němce“⁵. Toto sebeurčení pak mnohdy plně utvářelo jejich identitu.

Prameny se ani nezmiňují přímo o možnosti „německy mluvícího Čecha“, pokud šlo o lidi žijící na území ČSR, tudíž do této skupiny nepočítám například Čechy někdy také označované za „poněmčené Čechy“ vracející se např. z Vídně po roce 1918. Spíše bych do této smyšlené skupiny přiřadil lidi ze smíšených manželství, pro které byl jazyk komunikačním prostředkem čímkoliv jiným než otázkou národnostního citění a zároveň bych zařadil ty, kteří se navzdory svému mateřskému jazyku hlásili ve většinově německy mluvících oblastech k české menšině.

Považovat někoho za „Němce“, jakkoli pejorativní a opovrhující se toto označení na základě dobových pramenů po druhé světové válce může zdát, zdaleka neukazovalo politickou příslušnost. Většina antifašistů, tedy skupiny lidí, která měla být vyjmuta z tzv. „odsunových akcí“⁶, náležela k jiné politické příslušnosti než většina „Němců“ žijících ve stejné oblasti. Antifašisté se kvůli svému mateřskému jazyku a zobecnujícím a

⁵ Do této atypické skupiny řadím nejen Čechy a Židy, kteří se primárně identifikovali nikoli skrze svou mateřskou řeč, ale skrze své náboženství. Přičknuty k této skupině budiž i německy mluvící občané, kteří se sice hlásili k německé národnosti, ale primárně pro jejich sebeurčení byla příslušnost k Československu a ne ke své jazykové skupině.

⁶ Tento dobový pojem užívám jako souhrnné označení pro „divoké“ a „organizované odsuny“. K problematice těchto pojmů viz níže.

diskriminujícím pohledům české menšiny těžko identifikovali a stávali se pak obětmi nátlaku, který končil jejich odchodem do zahraničí, jako tomu bylo i v okrese Vrchlabí.⁷

Pojem „Němec“ je tedy zkreslující jak v dobových pramenech, tak i v dnešním chápání. Snahou je, aby toto určení k národnosti bylo v práci nahlíženo kriticky, z více perspektiv, které pomohou skutečnému odhalení motivací daného aktéra jednání. Ačkoli toto zobecňující označení jde těžko nahradit, tudíž i já se ho budu v rozdílných, často protichůdných případech držet, cílem bude ho následně diferenciovat a ukázat rozmanitost a spletitost obrazu aktéra, který se pod tímto nadřazeným pojmem nachází.

Pojem „sudetský Němec“⁸ bude v práci s ohledem na historické skutečnosti užíván jen v případě, že se objeví v dobových pramenech.

⁷ Viz níže.

⁸ Více k tomuto problému: JAWORSKI, Rudolf. *Na stráži německví nebo v postavení menšiny?: sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích výmarské republiky a ČSR*. Vyd. 1. [Praha]: Pražská edice, 2004. 270 s. Historica. ISBN 80-86239-09-8., zde strana 15.

1.3 Dobové i novodobé označení pro skupinové migrace

Jednou z nejproblematictějších částí zkoumání válečné a poválečné doby je vůbec samo označení procesů mezi lety 1945–1949, které vedly k národnostnímu unitarismu Československa a vzniku čistě národnostního státu.

První termín „odsun“, který byl často souhrnně užíván pro nastínění událostí daného období, pochází z převzatého anglického slova „transfer“. Tento pojem se: „v interním správním styku etabloval v souvislosti s mezinárodně akceptovaným a dohodnutým hromadným vysídlením za Němce považovaných osob.“⁹ Pro jeho přílišně zobecňující bude užíván jen jako označení pro události celé této doby, nikoli pro jednotlivé etapy. Již zmíněný z angličtiny převzatý termín „transfer“ bude užit jen v citacích z dobových pramenů, ve kterých se skutečně hojně vyskytuje. Pojem „vysídlení“ nebude stejně jako německý protiklad „Aussiedlung“ reflektován.

Pro přílišné zobecnění pojmu „odsun“ jsou v historiografii užívány další termíny, které blíže specifikují jednotlivé etapy skupinové migrace let 1945–1949. Pro první fázi se ustálila nejčastěji označení „divoký odsun“, „neorganizovaný odsun“, „živelný odsun“, „vyhnání“, nebo jejich německé protiklady „Vertreibung“, „Zwangsumsiedlung“, „Zwangsaussiedlung“, „Abschiebung“. Všechny tyto pojmy spojuje větší či menší míra zabarvenosti, navíc německé pojmy jsou někdy synonymně užívané variety na různých německy mluvících územích.¹⁰ V citované edici *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951* editoři Adrian von Arburg a Tomáš Staněk navrhují pro první fázi pojem „mezinárodně nedohodnutý (neschválený) nucený odsun/vysídlení“¹¹. I přes mé sympatie k tomuto historicky nejpřesnějšímu a nejvíce neutrálnímu, ač zároveň jasnému označení dané etapy, jsem se rozhodl z důvodu stále silnějšího lingvistického „principu ekonomie“¹² tento souhrnný víceslovný pojem neužívat. I pojem „neorganizovaný odsun“ vyvolává mnoho debat, především kvůli jeho zdání, že byl naprosto chaotický. Jak ale bylo již prokázáno,

⁹ ARBURG, Adrian von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů. Díl I., Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*, str. 298.

¹⁰ Např. pojem „Zwangsumsiedlung“ a „Zwangsaussiedlung“ jsou pouze variety, kdy první je užívaná více v Německu, popř. Švýcarsku, druhá v Rakousku. Tuto mou tezi dokazuje i zběžné porovnání v korpusu DeReKo Cosmas II německé IDS Mannheim.

¹¹ ARBURG, Adrian von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů. Díl I., Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*, str. 300.

¹² Viz k tomuto problému např. NĚMEC, Igor. Principy jazykového vývoje a historie češtiny. In: *Slovo a slovesnost: časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*. Praha: Melantrich, 1989. ISSN 0037-7031. Dostupné také z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3282> [cit. 19.4. 2018].

o neorganizovanosti této fáze se ale mluvit nedá.¹³ I přes půvabnost vlastní invence a zavedení pojmů jako „předpostupimský odsun“, „akceptovaný transfer“ aj. vzhledem k formátu a tématu práce využívám pro označení první fáze v roce 1945 již zavedený, i když ne úplně neutrální pojem „divoký odsun“.

Stejně jako je „divoký odsun“ problematický pojem, tak i termín „organizovaný odsun“ přináší mnoho kolokací, které jsou kritizovány – ať už přílišné humánní zdání těchto akcí, nebo zdánlivou bezproblémovost úředně potvrzeného odsunu. Opět bych byl osobně rád, kdyby se časem zavedla ekonomičtější verze navrhovaného „mezinárodně dohodnutého (schváleného) nuceného odsunu/vysídlování“¹⁴, nicméně s přihlédnutím k výše již nastíněným problémům bude v práci využíván zavedený pojem „organizovaný odsun“.

¹³ STANĚK, Tomáš a Adrian von ARBURG. *Organizované divoké odsuny?: úloha ústředních státních orgánů při provádění "evakuace" německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. Soudobé dějiny. 2005, 465-533. ISSN 1210-7050.

¹⁴ ARBURG, Adrian von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů. Díl I., Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*, str. 300.

1.4 „Vrchlabsko“ a jeho geograficko-politické vymezení

Zkoumaná papírna Eichmann s.r.o. se, soustředíme-li se na hlavní podniky Labský mlýn a papírna na Michalově poli, nacházela v letech 1933–1949 v kraji, které by se vyjma nadřazeného pojmu „Podkrkonoší“ dalo označit pojmem „Vrchlabsko“ nebo „Vrchlabský region“. V práci bude preferován kratší pojem „Vrchlabsko“, ač některé části zkoumané oblasti byly od tohoto největšího sídla notně vzdáleny. Proto také po roce 1945 vznikly dva správní obvody s pověřeným obecním úřadem, tedy Hostinné a Vrchlabí.

Územně ho můžeme vymezit jako oblast v severní části dnešního Královehradeckého kraje, spadající územně od roku 1961 pod okres Trutnov. Jednalo se o oblast hraničící na severu se sousedním státem, ať to byla dříve Německá říše, či později osvobozené Polsko, na východě s „okresem Trutnov“¹⁵, na jihu s okresem Dvůr Králové a na západě s okresem Nová Paka a Jilemnice. Jana Feistauerová ve své diplomové práci určila rozlohu okresu Vrchlabí na 318 kilometrů čtverečných¹⁶ v roce 1918. I když se mi tento údaj nepodařilo ověřit, krátce se zmíním o jeho problematickém určení pro celé období 1933–1949.

O celé zmiňované době nicméně platí, že vymezený prostor byl převážně průmyslový¹⁷, turistický a až terciárně zemědělský. Po zmíněný čas nejdůležitějšími a nejlidnatějšími městy byly Vrchlabí a Hostinné nad Labem.¹⁸ Obecně jde tento prostor sledovat ve třech obdobích, jež lze i historickými milníky vymezit do období 10/1918–10/1938; 10/1938–5/1945 a 5/1945–1961. Právě první období mezi lety 1918–1938 je pro samotnou práci klíčové

Počáteční, velmi zlomová doba, byla zatěžkávací zkouškou pro ustanovující se Československou republiku. Politický okres Vrchlabí se stejně, jako většina okresů v tehdejším německy mluvícím pohraničí, přihlásil k jedné ze čtyř separátních provincií, jež se následně prohlásily za součást Rakouska. Konkrétně se jednalo o celek zvaný Deutschböhmen se sídlem v Liberci.¹⁹ Přímým projevem na Vrchlabsku bylo podepsání

¹⁵ Ačkoli sousední oblasti označují za okresy, jsem si vědom spletitosti vývoje daných oblastí, ať to byly politické okresy, či landráty v době připojení k Říši.

¹⁶ FEISTAUEOVÁ, Jana. *Obraz odsunu Němců na Vrchlabsku v regionálních periodících z let 1945 - 1948*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc. str. 13.

¹⁷ Ať se jednalo o lehký průmysl přímo ve Vrchlabí jako výroba kabelů, součástí do aut, později do letadel, nebo textilního či papírenského průmyslu v Hostinném nad Labem i jiných obcích. Mimo tyto oblasti bych vyzdvihl dřevařství a s tím související dřevozpracující průmysl v podhorských oblastech.

¹⁸ V práci jsem se rozhodl všechna města a oblasti označovat jejich českými protějšky. Německé tvary budou užity jen v případě, kdy se bude jednat o přímou citaci z dobových pramenů.

¹⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. 502 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-7363-146-8. str. 47-49.

věrnosti liberecké vládě okresním hejtmanem, které dodržely všechny bývalé úřady ve Vrchlabí. Oproti tomu byl ihned po vzniku samostatnosti ČSR ustanoven ve Vrchlabí Národní výbor pro vrchlabský okres, jež zaštitila postava Roberta Turka, řídicího učitele z české menšinové školy ve Vrchlabí. Ve městě tak vzniklo dvojvládní, které ukončily až legionářské jednotky společně se Sokoly z Horné Branné, když 7. 12. 1918 vstoupily do Vrchlabí a všechny německé úřady obsadily. Vše proběhlo hladce bez ozbrojených potyček. I Bürgerwehr, jakási forma městské domobrany, složila zbraně.²⁰

Další nepokoje německého obyvatelstva nastávají v roce 1919 v souvislosti s nedostatečným zásobováním a údajnou šikanou ze strany české menšiny. Povstání propukla v obou velkých městech politického okresu Vrchlabí, tedy jak v samotném Vrchlabí, tak v Hostinném nad Labem²¹ 4. 3. 1919. Ve Vrchlabí se demonstrace, které svou okamžitou reakcí ihned rozehnal Robert Turek, obešly bez ztrát na životech.²² Celé skončily jen slovní výměnou. Naopak v Hostinném padlo z řad demonstrantů několik výstřelů na patroly československých jednotek. Reakce přišla hned. Při opětovné palbě byly usmrceny dvě ženy.²³ Ve Vrchlabí pak k poslední větší akci došlo 17. 5. 1920, kdy se opět povstání kvůli špatné zásobovací situaci zvrhlo v protistátní demonstraci. Celá akce byla opět promptně rozehnána vojskem a četnictvem, které i tak nedokázalo zabránit ztlučení vrchlabského komisaře Krause.²⁴

V letech 1920 až 1930 dochází také k postupné změně rozložení obyvatelstva Vrchlabska. V rámci politického okresu bylo v roce 1921 napočítáno 3 423 obyvatel české národnosti a 36 875 německé národnosti.²⁵ Toto odpovídá zhruba 8,5 % populace hlásící se k české národnosti. Číslo se o 0,5 procentního bodu zvýšilo do roku 1930, kdy se poměr blíží 9 %. Dle statistiky z roku 1930 pobývalo na Vrchlabsku 3 763 obyvatel hlásící se k české a 38 091 k německé národnosti.²⁶

²⁰ LOUDA, Jiří a ZÁZVORKOVÁ, Blanka. *Vrchlabí*. Vydání 1. Praha: Paseka, 2006. 78 s., [60] s. obr. příl. Zmizelé Čechy. ISBN 80-7185-757-2. str. 39.

²¹ Městské označení Hostinné, Hostinné nad Labem a Arnau bude v práci užíváno synonymně.

²² Ibidem, str. 39.

²³ BARTOŠ, Martin. Odsun Němců 1945-1946. [online]. In: Časopis Krkonoše – Jizerské hory, duben 2005, č. 4, s. 20-21. [Cit. 19.11.2017]. Dostupné z URL:

http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=7360&Itemid=3 .

²⁴ LOUDA, Jiří a ZÁZVORKOVÁ, Blanka. *Vrchlabí*, Praha 2006, str. 39.

²⁵ BARTOŠ, Martin. Odsun Němců 1945-1946. [online]. In: Časopis Krkonoše – Jizerské hory, duben 2005, č. 4, s. 20-21. [Cit. 19.11.2017]. Dostupné z URL:

http://krkonose.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=7360&Itemid=3 .

²⁶ Ibidem.

Opačná tendence je patrná v největším městě okresu Vrchlabí. Při sčítání v roce 1921 se k německé národnosti přihlásilo 5412 občanů a k české 1281.²⁷ Poměr „Čechů“ tedy přesahuje 19 %, což je o 10 % více než průměr v celém politickém okrese. Toto číslo lze pochopitelně vysvětlit především kumulací českého úřednictva v největším, správním městě dané oblasti. Navíc je tento jev patrný zvláště v době nepokojů, kdy je zapotřebí město nejen vojensky, ale i správně zajistit. Na úřadech jsou z vedoucích funkcí propouštěni původní německy mluvící úředníci sloužící ještě z doby Rakouska-Uherska a nahrazeni jsou novou československou garniturou. Sčítání v roce 1930 naopak alespoň mírně poměr přibližuje okresnímu průměru. Dle sčítání se k německé národnosti přihlásilo 5 642 občanů. K české národnosti pak jen 1203²⁸, což je patrný pokles téměř 80 lidí oproti roku 1920. Jak již bylo zmíněno, na celém Vrchlabsku však poměr v roce 1930 vzrostl na 9 % obyvatel hlásících se k české národnosti.

²⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl VIII.* 1.vyd. Praha: Libri, 2011. ISBN 978-80-7277-410-4, str. 415.

²⁸ Tamtéž, str. 415.

2. Od zelené mezi k prosperujícímu podniku

2.1 Papírenská výroba v okrese Trutnov²⁹

Výroba papíru je s dnešním okresem Trutnov spjata již od 16. století. První zmínka o papírně v blízkosti Trutnova pochází z pera trutnovského kronikáře Šimona Hüttela a je u ní uveden rok 1505.³⁰ Takto se řadí mezi vůbec nejstarší papírny na území Čech.³¹ Co bylo rozhodující pro tak velký rozvoj papírenského průmyslu v této oblasti? Český „papírenský“ historik František Zuman ve své knize *Podkrkonošské papírny* přisuzuje nejdůležitější úlohu nejen dostatku dřeva, základní surovině pro stavbu papírenských budov a později pro samotnou výrobu celulózy, ale hlavně dostatku vody s dobrým spádem.³² Hezkým příkladem je tok Labe mezi papírnou v Hostinném na Michalově poli a bývalou papírnou ve Dvoře Králové. Relativní délka toku je 32,9 km při spádu 179,9 m. Poměrný spád tedy jen v tomto úseku vychází na 1:183.³³ Je jisté, že takto vzniklá kinetická energie je klíčová pro pohon masivních vodních kol.

Zmínit je ale třeba ještě třetí důležitý faktor pro výrobu papíru, a to samotnou látku, ze které se papír vyráběl, tedy hadrovinu. Na našem území se jednalo především o výrobu papíru ze lněných hadrů.³⁴ Právě textilní výroba, tak typická pro Podkrkonoší po staletí, zajišťovala dostatek materiálu pro výrobu papíru. Hadrovina zde byla pravidelně vykupována, na rozdíl od jiných oblastí Čech tu ale privilegia na její výkup nebyla téměř vůbec uplatňována. Můžeme proto konstatovat, že v této provenienci byly spojeny tři nutné předpoklady pro efektivní produkci – rychle proudící řeky, které poháněly velké dřevěné stroje; dřevo, pro stavbu budov a strojů; a zmíněná hadrovina, základní surovina pro výrobu papíru až do objevení celulózy.

Největší rozvoj papírenství v této oblasti začíná až později, tedy v polovině 19. století, kdy zvyšující se poptávka po papíru vedla k postupnému nahrazování ruční výroby, a to především mechanizací papírenské produkce. Tento proces je typický pro druhou čtvrtinu

²⁹ Pod pojmem „okres Trutnov“ je myšlena dnešní územní rozloha, naopak pod pojmy „Vrchlabsko“ a „okres Vrchlabí“ je myšlen rozsah okresu Vrchlabí do roku 1961, kdy zaniká a je z velké části připojen k okresu Trutnov.

³⁰ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. 2. vydání. [Hostinné]: KRPA Paper, a.s., [2015]. 149 stran. ISBN 978-80-260-7977-4.

³¹ ZUMAN, František, VYKYDAL, Miroslav a KORDA, Josef, ed. *Papír: historie řemesla a výrobní techniky*. [Praha: s.n.], 1983. 272 s. Zde také více informací k nejstarším pramenným záznamům o papírnách na našem území, str. 42.

³² ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. V Praze: nákladem České akademie věd a umění, 1940. 109 stran, 13 listů obrazových příloh. Rozpravy České akademie věd a umění; třída I, číslo 89, str. 5.

³³ Ibidem, str. 5.

³⁴ ZUMAN, František, VYKYDAL, Miroslav a KORDA, Josef, ed. *Papír: historie řemesla a výrobní techniky*, str. 108.

19. století. V oné periodě byly postupně výkonnými holendry nahrazovány dřevěné vodní sloupy, které se v téměř nezměněné podobě užívaly od 16. století. Dále pak došlo k výměně vodního kola za vodní turbíny.³⁵ Do českých zemí se navíc postupně dostaly papírenské stroje s parním pohonem z Anglie a Německa.³⁶ První parou poháněný papírenský stroj v Pražské Bubenči byl spuštěn roku 1829.³⁷ Právě v papírně Císařský mlýn se velmi angažoval zakladatel hostinské linie Eichmannů, Julius Eichmann (8. 4. 1803–12. 12. 1872). Díky kontaktům a zkušenostem, které získal během svého pražského působení, se mu daří prosadit se v nově vznikajícím podniku František Lorenz a syn³⁸ v tehdejší převážně německém městě Arnau. V tomto nevelkém městě byl sestaven roku 1836 v pořadí druhý papírenský stroj na území Čech.³⁹ Během následujících 13 let je na území českých zemí zprovozněno 7 strojních papíren s 8 papírenskými stroji,⁴⁰ konkrétně do roku 1840 byly ještě mechanizovány podniky ve Vraném nad Vltavou, v Březinách u Děčína a v České Kamenici.⁴¹

Hostinský podnik nebyl ani ojedinělým, ani nejstarším v okolí. V dnešním okrese Trutnov můžeme jmenovat papírny v samotném Trutnově,⁴² v Prostředním Lánově, ve Vrchlabí, Kunčicích, Čisté v Krkonoších, Mladých Bukách, Vrchlabí a Žaclěři. Katastrálně do poválečného okresu Vrchlabí patřily tiskárny vznikající později oproti trutnovské. Šlo o podniky v Prostředním Lánově, Kunčicích, Vrchlabí a v Čisté v Krkonoších. Na základě těchto údajů lze říci, že papírna v Hostinném rozhodně nebyla solitérem, naopak její otevření v roce 1835 mohlo budít obavy z velké okolní konkurence. Tato papírna ale nestojí v popředí

³⁵ JINDRA, Zdeněk a kol. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. První vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2945-2. str. 277.

³⁶ Skutečně první papírenský stroj s mechanickým pohonem a systémem „Bryan Donkin“ a pracovní šíří 130 cm byl zakoupen firmou Schollowetz, Milde a spol. roku 1827 sídlící v papírně Císařský mlýn v pražské Bubenči. O několik let později Němec Gustav Schaeffelen z Heilbronu sestavuje roku 1830 nový systém papírenského stroje, který se uplatňuje stále častěji. Právě tento nový systém papírenského stroje byl pak použit i v papírnách v Hostinném. Více k tomuto In: SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*, hektografovaný strojopis disponenta firmy zachycuje vývoj firmy včetně opisů některých pramenů do roku 1903, 1942.

³⁷ JINDRA, Zdeněk a kol. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha 2015. str. 277.

³⁸ *Franz Lorenz und Sohn, později Franz Lorenz und Söhne*. V práci je snaha většinu německých názvů, které byly běžně překládány do češtiny, překládat. Jednou z nemnoha výjimek je jméno Friedrich Eichmann. Podobně tak činím v případě Heinricha Soukupa, kde úmyslné ponechání německé verze jména ukazuje jeho německou příslušnost. Počeštělé jméno Bedřich se k postavě Friedricha Eichmanna vyskytuje v pramenech zřídka, viz níže.

³⁹ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 37.

⁴⁰ JINDRA, Zdeněk a kol. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha 2015. str. 277.

⁴¹ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 39.

⁴² Tato papírna byla skutečně nejstarší v celém dnešním okrese. Jak již bylo řečeno, zmíněna je v roce 1505 v kronice Šimona Hüttla. Po přenesení výše proti proudu Úpy roku 1542 funguje do roku 1847, kdy je zrušena. Více k této tiskárně In: LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 17 – 19.

bádání, neboť v Hostinném byla vystavěna o několik let později papírna nová. Ta nesla označení „na Michalově poli“ nebo na „Michelském pozemku“, podle místního názvu tohoto břehu Labe.⁴³ Sám František Zuman ji ale ve své knize nazývá papírnou v Arnau II.^{44, 45}

Hlavním důvodem, proč se následující podkapitola touto první hostinskou papírnou zabývá, je fakt, že byla nejen ekonomickým motorem Hostinného v době průmyslové revoluce, ale pomohla především vyučení lidí v této oblasti a tak mentálnímu přerodu místních. Stala se pracovním centrem města. Mimoto je neméně podstatná její role v prvních vstřícných sociálních krocích směrem k dělnictvu. Iniciátorem těchto na svou dobu liberálních kroků byl Friedrich Eichmann. Je nutno konstatovat, že velmi příkladné sociální podmínky vedly k nárůstu počtu dělníků, a tím i počtu obyvatel.⁴⁶ Tuto postupnou změnu vnímání papírenského průmyslu v Hostinném považují za klíčovou. Lidé tak začali přes počáteční nedůvěru vnímat „papírenky“⁴⁷ za neoddelitelnou součást rázu města. Dokladem je mimo jiné fakt, že se stal František Lorenz opakovaně starostou města Hostinné. Dodnes je tak díky úspěšným počátkům papírenství továrna s nepřetržitou tradicí více než 180 let nedílnou součástí města.

⁴³ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*, hektografovaný strojopis disponenta firmy zachycuje vývoj firmy včetně opisů některých pramenů do roku 1903, 1942. str. 5.

⁴⁴ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 41.

⁴⁵ V práci bude označována „papírna v Hostinném“ nebo „michelská papírna“ či papírna na „Michalově poli“. Aby nedošlo ke smíchání pojmů, tak papírna umístěná v bývalém hostinském zámku bude označována jako „starší papírna v Hostinném“ nebo „papírna Labský mlýn“.

⁴⁶ Viz níže.

⁴⁷ Lidové označení továren na zpracování papíru, dodnes velmi hojně užívaný mezi zdejšími.

2.2 Počátek papírenství a činnosti Eichmannů v Hostinném

Starší podnik založený bratry Kieslingy v roce 1835 v zámku v Hostinném, který doposud patřil hraběti Deymovi, původně sloužil jako přádelna bavlny. O rok později byl v jejích prostorách instalován druhý papírenský stroj v Čechách.⁴⁸ V pramenech lze dohledat, že ji již v roce 1838 bratři prodali hostinské obchodní firmě František Lorenz a synové.⁴⁹ Právě František Lorenz byl již předtím ve vedení podniku zainteresován. V publikacích se vyskytuje i zmínka o prvním muži z rodů Eichmannů – Juliovi. Jeho jméno je někdy uváděno vedle odkupujícího Františka Lorenze.⁵⁰ Heinrich Soukup, který sepsal první dějiny výroby papíru v Hostinném v roce 1942, však jasně dokládá, že v době, kdy získává papírna nového majitele, pracuje stále Julius Eichmann v Císařském mlýně v Bubenči, načež toto tvrzení potvrzuje rokem 1841, kdy do papírny v Bubenči přichází budoucí přítel a kolega Julia Eichmanna – Gustav Roeder, pocházející ze staré papírenské rodiny, a ujímá se pozice vedoucího provozu v Praze.⁵¹

V roce 1840 umírá František Lorenz starší, jenž po sobě zanechal dva syny: Františka a Bedřicha. František, který je podle dochovaných pramenů více aktivní ve vedení podniku, pak přijímá v roce 1842 za nového společníka Julia Eichmanna. Heinrich Soukup žádost Františka Lorenze z roku 1843 o předání zemského privilegia na jeho osobu spojuje se snahou zabránit přílišnému vlivu Eichmanna.⁵² Možná se jednalo o informaci, která byla v rodině Eichmannů tradována, neboť František Zuman tuto možnost nijak nereflektuje,⁵³ nicméně doložitelné je, že po příchodu Julia Eichmanna a následném přejmenování podniku na „Lorenz a synové a Eichmann“,⁵⁴ začíná přes potíže se zdvojnásobením cel za přepravu zboží do Pruska velký rozvoj papírnictví v Hostinném. Důkazem jsou vysoké počty zaměstnanců a výrobků uvedené na patentu z roku 1843.⁵⁵ Podle dochovaného pramene, ze kterého František Zuman cituje, pracovalo v podniku celkem 280 lidí, včetně zaměstnanců skladu ve Vídni, odkud byl papír prodáván do všech zemí Habsburské monarchie. V témže dokumentu je také uvedena denní výroba 100-120 rysů papíru.⁵⁶

⁴⁸ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 41.

⁴⁹ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 39.

⁵⁰ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 41.

⁵¹ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 2.

⁵² Ibidem, str. 3.

⁵³ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 39.

⁵⁴ Lorenz und Söhne und Eichmann

⁵⁵ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 38.

⁵⁶ S odkazem na publikaci od Františka Zumana lze tento počet přepočítat zhruba na 600-720kg papíru denně. Problematické je jen určit, o který druh papíru se jednalo, proto je váha takto nejasná. Pokud jde o počet dnešních listů, tak jeden rys byl přepočítáván na 20 knih, tedy na 500 listů archového papíru. Uvažovat tedy

Úspěch podniku lze dokázat ziskem několika prestižních ocenění, konkrétně v roce 1844 v Berlíně a 1845 ve Vídni. Zároveň v této době firma otevírá pobočky v Praze a ve Vídni.⁵⁷ Díky financím, které firma v průběhu let získala, a kvůli stále rostoucím zakázkám, byla nucena po vyloučení Bedřicha Lorenze z obchodu zakoupit zbytek zámku a zároveň instalovat druhý papírenský stroj. Ten byl instalován podle Schaufelenského systému a roku 1849 zprovozněn.⁵⁸

Rok 1849 se stal významným pro historii papírenství v Hostinném taktéž díky koupi tzv. „Michelského pozemku“, který František Lorenz a Julius Eichmann získali od Františky Ende.⁵⁹ Tento pozemek a budovy na něm stavěné od roku 1850 hrají v následné historii firmy František Lorenz a synové a Eichmann důležitou roli. Dříve než o jejich významu bude zmínka, je nutné dodat, že v roce 1854 vstupuje do firmy poslední významný společník, již zmíněný Gustav Roeder, který se zaslouhuje nejen o hostinské podniky, ale i o stavbu a rozvoj papírny v Maršově.⁶⁰ Dlouholetá spolupráce mezi Františkem Lorenzem a Juliem Eichmannem končí v letech 1859/1860. V této době probíhá rozdělení majetků Františka Lorenze a Julia Eichmanna⁶¹ nejprve podle smlouvy ze 17. 9. 1859, následně pak podle soudního řízení v roce 1860.⁶² Definitivně se tak oddělují dva podniky – papírna Labský mlýn a papírna Na Michalově poli, přičemž velmi zjednodušeně můžeme konstatovat, že papírna na Michalově poli připadla Juliovi Eichmannovi, papírna v Maršově Gustavu Roederovi a velká papírna Labský mlýn Františkovi Lorenzovi.

Pro úplnost doplním, že po odluce těchto tří spolupracovníků již František Lorenz spravoval svůj podnik sám, navíc ho později ještě rozšířil o další továrnu na jemné papíry a o brusírnu. Těchto několik továren je pak v roce 1873 přeměněno na akciovou společnost pod názvem „*Elbemühler Papierfabrikgesellschaft und Verlagsgesellschaft*“.⁶³ Název napovídá, že součástí společnosti se stalo i nakladatelství, které sídlilo ve Vídni a vydávalo

můžeme o tom, že druhý nejstarší stroj v Čechách vyrobil okolo roku 1843 denně cca. 100-120 dnešních balíků kancelářského papíru. Přepočteno dle: ZUMAN, František, VYKYDAL, Miroslav a KORDA, Josef, ed. *Papír: historie řemesla a výrobní techniky*, str. 249-251.

⁵⁷ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 5.

⁵⁸ Ibid, str. 5.

⁵⁹ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 55. Zde také více k počátkům této papírny.

⁶⁰ Více k tomuto podniku In: ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 41-43, nebo In: SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 7-10.

⁶¹ Ten pak vytváří s Gustavem Rodererem společný podnik pod názvem *Eichmann, Roeder a spol.*, proto první dělení probíhá pouze mezi Františkem Lorenzem a Juliem Eichmannem, ačkoli sám Roeder měl v papírnách také svůj podíl.

⁶² SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 7-11.

⁶³ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 40.

dva časopisy – „Fremdenblatt“⁶⁴ a „Neue Wiener Zeitung“.⁶⁵ Sám „Papa Lorenz“, jak ho označují v publikaci *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015* pro jeho starostenskou činnost,⁶⁶ umírá roku 1879.

⁶⁴ Více k těmto časopisům: Fremdenblatt [online] [Cit. 15. 5. 2018]. Dostupné z URL: <https://www.wien.gv.at/wiki/index.php/Fremdenblatt>.

⁶⁵ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 40. Nutno dodat, že sám František Lorenz se na publikování těchto periodik nijak nepodílel, kromě dodávek papíru.

⁶⁶ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 42.

2.3 Papírna Na Michalově poli a Julius Eichmann

Nový podnik, nyní pod názvem Eichmann, Roeder a spol., byl do obchodního rejstříku v Praze zanesen 23. 6. 1860.⁶⁷ Paradoxní je, že nikdo, kdo se dějinami hostinského podniku na Michalově poli zabýval, nereflektoval skutečnost, že společná smlouva mezi majiteli továrny z 1. 7. 1860 byla cíleně uzavřena na pouhých 5 let. Jen v případě, že by nedošlo k jednorozhodnutí této smlouvy, byla by prodloužena na další neomezenou dobu.⁶⁸ Záměr obou mužů spolupracovat pouze po dobu pěti let byl naplněn, a proto v roce 1865 vznikají dva nové podniky. Je třeba ještě předtím zhodnotit pětiletou spolupráci obou továrníků.

Julius Eichmann působil v této době především v Hostinném. Přes počáteční neúspěchy, jako byl velký požár nové papírny v roce 1862 nebo neúspěšný projekt stavby nové papírny na dnešním katastrálním čísle 233 v Hostinném, se mu podařilo přeci jen zahájit v roce 1862 výrobu na prvním papírenském stroji německého systému.⁶⁹ Jeho společník Gustav Roeder v témže roce spustil výrobu papírny v Dolním Maršově, kdy zde byl instalován papírenský stroj, konkrétně s šíří 160 cm. Papírna v původním německém Marschendorfu, dnešním Dolním Maršově, který je součástí Svobody nad Úpou, byla samostatným podnikem mezi lety 1865 – 1920, kdy ji pak zpátky do podniku Eichmann a spol. připojuje vnuk Julia Eichmanna, Rudolf Eichmann. Tato papírna se specializovala díky vysoké kvalitě tiskového papíru mj. na tisk cenných papírů, ať už to byly bankovky, poštovní známky, různé akcie, ceniny nebo listovní papíry. Zajímavostí je, že zde byly tištěny i první československé bankovky. Průsvitky papírů nižší gramáže jsou velmi snadno poznatelné díky filigránům⁷⁰ této továrny.⁷¹ Stroj o stejné šíři doplněný ještě tzv. A-válcem z německé provenience byl instalován téhož roku v Hostinném. Eichmann i Roeder tak započali výrobu papíru ve stejném roce. Jak bylo zmíněno s odkazem na citovanou smlouvu mezi Eichmannem a Roederem, není pravdou, že by se oba partneři rozkmotřili, jak

⁶⁷ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 9.

⁶⁸ Citováno podle přepisu smlouvy, která je doslovně uvedena In: *Ibidem*, str. 9.

⁶⁹ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 57.

⁷⁰ Některé je možné si prohlédnout v příloze In: ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, tabulka filigránů I. – XIII.

⁷¹ Nedávná studie, která se zabývá podnikem Gustava Roedera v Horním Maršově, je bakalářská práce Ondřeje Pokorného s názvem *Včera, dnes a zítra* sepsaná na Univerzitě Palackého v Olomouci roku 2014. Je nutné ale konstatovat, že tato práce má velké množství nedostatků, jak metodologických, tak především faktografických, kdy si mimo jiné autor neověřil ani správná jména majitelů. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl, ačkoli jsem si vědom, že podnik v Maršově byl nedílnou součástí společnosti *Eichmann a spol.* v době, kterou se tato práce primárně zabývá, se jeho historií a vlivu podrobněji nezaobírat a zaměřit se hlavně na továrnu Eichmannů v Hostinném. Viz: POKORNÝ, Ondřej. *Včera, dnes a zítra*. Bakalářská práce. Olomouc: Katedra výtvarného umění Univerzity Palackého v Olomouci, 2014. Dostupné online: <https://theses.cz/id/ipst13/bakalarska-prace-ondrej-pokorny.pdf> [cit. 6. 4. 2018].

se v jiných publikacích běžně uvádí.⁷² Tento krok byl předem smluvně podchycen. Dá se uvažovat, že byl předem ústně domluven, neboť přesně na den po pěti letech od vstupu smlouvy v platnost se podniky odlučují a vznikají dva samostatné provozy – Gustav Roeder a spol., c. k. privilegovaná strojní papírna, Maršov a Eichmann a spol. Partnery Gustava Roedera se pak stali jeho bratr Pavel, původně lékárník z Karlsruhe, a švagr G. Roedera Moric von Orth.⁷³ Partnerem Julia Eichmanna se stal také jeho švagr Rudolf Eisenbach. Jak ale dokládá zahajovací inventura z 30. 6. 1865, tak rozhodující kapitál vložila do podniku žena Julia Eichmanna, Emilie Eichmannová, rozená Rudelová. V podniku byli také jmenováni dva prokuristé, a to Jakub Oplatka a Theodor Eichmann, syn Julia Eichmanna.⁷⁴ Zda byl Jakub Oplatka z původně česky mluvící rodiny bohužel nelze pramenně prokázat.

Při pohledu na papírny v Hostinném a Maršově je nutné si uvědomit jejich význam nejen pro zaměstnanost zdejší oblasti, ale i pro samotnou infrastrukturu či školství. Julius Eichmann provedl také razantní sociální změny po svém nástupu na pozici podílníka ve společnosti František Lorenz a synové. Skutečně díky němu a patrně díky pokrokovým poměrům v předchozí papírně v Bubenči byly záhy zaváděny alespoň základní sociální spolky pro dělníky. Konkrétně 31. 12. 1850 vedení podniku odsouhlasilo vznik spořitelny a nemocenské pokladny.⁷⁵ Zároveň firma zakoupila v témže roce zařízení na vaření polévky pro 250 osob, která byla rozdávána zaměstnancům. Později v roce 1865 pak vzniká pokladna pro starobní zaopatření.⁷⁶ Ta na rozdíl od předchozích zaopatření fungovala už jen v samostatném podniku Julia Eichmanna. Zda podobná pokladna vznikla i v papírně Labský mlýn, není možné prokázat. Rozvoj obou papíren měl i jiná pozitiva, ať to bylo zřízení telegrafní stanice či školní budovy v blízkosti kostela.⁷⁷ Známostí je také stavba domů v dnešní Nádražní ulici v Hostinném. Ty byly budovány jako „dělnická kolonie“ postupně od roku 1868, kdy bylo dáno stavební povolení pro výstavbu 4 obyvatelných domů. Celkově i tato plánovaná snaha přinesla Juliu Eichmannovi uznání z Paříže.⁷⁸ Toto byl i kvůli předchozí prusko-rakouské válce a následným povodním v Hostinném poslední jeho čin.

⁷² Takto je tomu například v publikaci věnované rodině Eichmannů a podniku v Hostinném. In: SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 10.

⁷³ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 54.

⁷⁴ Rudolf Eisenbach se podílel částkou 36 305 florinů (dále fl.), jeho žena Adolfina Eisenbachová, rozená Eichmannová sumou 58 500 fl, sám Friedrich Eichmann částkou 104 000 fl. a čtvrtým společníkem pak byla jeho žena Emilie Eichmannová, rozená Rudelová, s podílem 227 559 fl. Více k tomuto In: SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 11, kde je citována bilance Roeder – Eichmann ze 30. 6. 1865.

⁷⁵ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 44.

⁷⁶ Ibidem, str. 44.

⁷⁷ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 11.

⁷⁸ Ibidem, str. 11.

S podlomeným zdravím se uchyluje do lázní v Mantově, kde 12. 12. 1872⁷⁹ umírá ve věku 67 let.⁸⁰ Jeho smrtí se tak symbolicky uzavírá první fáze života podniku, která byla ve znamení velkého trhu a množství nabídek. Hned následující rok 1873 však přinese krizi v podobě krachu vídeňské burzy.

Po Juliovi Eichmannovi zůstali tři synové – Theodor, Karl a Julius. Jak bylo zmíněno, tak Theodor byl již od roku 1865 zaměstnán v podniku jako prokurista. Právě on se stal budoucností této firmy. To bylo mimo jiné dáno tím, že jak Karl, tak Julius mladší byli od přírody „zdravotně postiženi“.⁸¹ Theodor se tak stává hlavním dědicem rozsáhlé pozůstalosti po otci.

V závěru této části následuje krátké zhodnocení situace dělnictva v tomto období. Otevření první papírny v Hostinném bratry Kiesslingy, druhé Františkem Lorenzem a Friedrichem Eichmannem, přichází v době, kdy začíná úpadek textilních manufaktur v Podkrkonoší. Rodiny, které byly zvyklé po generace vyrábět látky, jsou vytlačovány strojovou výrobou, které nemohou konkurovat. Tento fakt tudíž velmi přispěl k dostatečnému počtu lidí, kteří byli nechtěně uvolněni pro novou práci v papírnách. V této fázi je nutno uvažovat, jak složité byly počátky pro tyto nevyškolené lidi, z nichž většina se s mechanizovanou výrobou setkala poprvé. Na druhou stranu ale papírenství, ačkoliv ruční a ne strojní, mělo v této oblasti velkou tradici, není proto možné vyloučit, že i to pomohlo rychlému osvojení technik a nedlouho po otevření výroby přišla první ocenění.

Jistě významnou změnou v mentalitě pracujících byla delší pracovní doba. Při výrobě textilií v domácím prostředí sice postupně pracovali po celý den, na druhou stranu v nové fabrice se museli vyrovnat s přísnou pracovní dobou téměř bez pauz, která až do roku 1867 nebyla nijak omezena. Dá se tedy předpokládat, že stejně jako v jiných podnicích, o kterých máme i deníkové záznamy pracujících,⁸² byla běžná pracovní doba mezi 14–16 hodinami, i více. Až zmíněný rok 1867 přináší omezení pracovní doby na 12 hodin denně. Dalším problémem, kromě nižších mezd žen, dětí i dětské práce jako takové, byly cyklické hospodářské krize. Ty se v tomto podniku naneštěstí velmi často projevovaly. Ať už to bylo způsobeno zmíněnými požáry, povodněmi, prusko-rakouskou válkou či epidemiemi. Propouštění z práce tak bylo na denním pořádku.

⁷⁹ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Julius Eichmann - osobní písemnosti. Nepracováno.

⁸⁰ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 41.

⁸¹ So SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 12.

⁸² Viz například vzpomínky Josefa Rezlera - REZLER, Josef a Barbora ŠVARCOVÁ. *Ze života průkopníků sociální demokracie*. 2., ve Svobodě 1. vyd. Praha: Svoboda, 1950. Knihovna Svobody.

I přes tato velká negativa, která byla ve druhé třetině 19. století běžná,⁸³ se hostinské podniky vyjímaly brzkým schválením stanov, ať šlo o nemocniční či spořitelní pokladny v roce 1850 nebo založením starobní spořitelny roku 1865.⁸⁴ Brzké počátky „sociální péče“ si vykládám zkušeností Friedricha Eichmanna z podniku v Praze. Přeci jen v pražské Bubenci, nebo i celkově na území dnešního hl. města Prahy, byla větší koncentrace továren,⁸⁵ proto v období nedostatku dělnictva musely reagovat nějakými prvními vstřícnými kroky. Je také důležité si uvědomit, že roku 1848 je sepsán manifest Marxe a Engelse, jehož myšlenky se postupně šíří i do střední Evropy.⁸⁶ Vůbec v této době jsou patrné počátky dělnického hnutí. Zkušenost s podmínkami, které zažil Eichmann v Praze, pak byly klíčem pro takto rychlou reakci směrem k dělnictvu. Jak ale vychází z porovnání platů, které se dochovaly v ostatních podnicích, platové podmínky byly i přesto nuzné.⁸⁷

Dodnes patrný je nicméně projekt stavby domů pro zaměstnance v současné Nádražní ulici v Hostinném. Tento počín byl postupně rozšiřován. Je jisté, že na počátku nebyly tyto prostory pro nejnižší vrstvu zaměstnanců, ale spíše pro úřednictvo, nicméně po čase se situace mění a za nižší nájemné tu bydlí v primitivních bytech dělnické rodiny. Tato sociální snaha, která dle dostupných zdrojů neměla v okolních továrnách obdoby, je skutečně patrná dodnes a zajisté přispěla k vnitřní podpoře podniku. Nutné je si také uvědomit, že tyto snahy zajistily i postupný vzestup počtu obyvatel. Právě všechny jmenované sociální vymoženosti jsou patrně také jedním z faktorů, proč podnik přestál ve složitějších obdobích a proč měl a má dodnes velkou podporu místních.

⁸³ KNOB, Stanislav a Tomáš RUCKI. *Problematika dělnictva v 19. a 20. století. I, Bilance a výhledy studia*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2011. ISBN 978-80-7368-970-4.

⁸⁴ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 44.

⁸⁵ REZLER, Josef a Barbora ŠVARCOVÁ. *Ze života průkopníků sociální demokracie*. 1950.

⁸⁶ MARX, Karl; ENGELS, Friedrich. *Komunistický manifest*. [online]. Překlad August Radimský. 2. vyd. Praha: Zář, 1898. 51 s. [Cit. 24. 7. 2018]. Dostupné z URL: <http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:09280a00-4370-11dd-9a66-000d606f5dc6>.

⁸⁷ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 46.

3. Doba Theodora Eichmanna a Rudolfa Eichmanna

Dle závěti ze dne 25. 9. roku 1871, kterou po sobě zanechal Julius Eichmann, se stal jeho syn Theodor Constantin Eichmann (narozen 1. 1. 1846 v Praze)⁸⁸ univerzálním dědicem.⁸⁹ Kvůli rozsáhlému dědictví se ujímá řízení podniku až 12. 12. 1872.⁹⁰ Vedle rozšíření a scelení pozemku odkupem posledních zbytků majetku Františka Lorenza na Michalově poli je pro první léta řízení podniku Theodorem Eichmannem podstatná restrukturalizace určité části papírenské výroby. Celá firma se přestala primárně soustředit na výrobu cigaretového papíru,⁹¹ obalového papíru a jiných druhů papírů⁹² a začala s výrobou školních sešitů.⁹³ Právě výroba školních potřeb, ať už sešitů nebo třeba notových listů, se stala známou po celé republice. Tato tradice přetrvala do nového milénia, kdy se v důsledku krize nástupnická firma KRPA a.s. přeorientovala na mezinárodní trh především výrobou nemastivého papíru.

Po dalších dílčích úpravách objektů i strojů samotných,⁹⁴ je skutečně nejdůležitějším projektem zbudování Ritter–Kelnerovy celulózy.⁹⁵ Toto rozhodnutí spočívalo v postupném zdokonalování výroby celulózy⁹⁶ i zdražování ceny výkupu hadroviny. Ta musela být do této podkrkonošské oblasti kvůli rostoucímu počtu okolních papíren dovážena i ze zahraničí.⁹⁷ Celulóza jako taková, jak píše František Zuman, byla v počátečních fázích velmi drahou investicí, jejíž zušlechťování trvalo od 60. let 19. století.⁹⁸ V prvních fázích se tak stala pouze doplňkem hadroviny, až později se stala jí rovnocennou, nakonec i cenově výhodnějším materiálem, který v druhé polovině dvacátého století úplně hadrovinu nahradil.⁹⁹ V podniku Theodora Eichmanna téměř rok a půl trvalo, než byla tato výroba zavedena do alespoň

⁸⁸ František Zuman ve své knize *Podkrkonošské papírny* uvádí mylně datum narození Theodora Eichmanna, oproti oficiální historii podniku s názvem *Firmengeschichte u. Co.*, neboť podle něj se narodil 29. 10. 1845. Jde zřejmě o omyl v přepisu, neboť zemřel 29. 10. Více in ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 41.

⁸⁹ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 13.

⁹⁰ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 60.

⁹¹ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 41.

⁹² Viz předchozí kapitola.

⁹³ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 14.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem. str. 14.

⁹⁶ ZUMAN, František, VYKYDAL, Miroslav a KORDA, Josef, ed. *Papír: historie řemesla a výrobní techniky*, strany 108-155.

⁹⁷ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, viz strany 68, 43, 54.

⁹⁸ ZUMAN, František, VYKYDAL, Miroslav a KORDA, Josef, ed. *Papír: historie řemesla a výrobní techniky*, strany 108-155.

⁹⁹ Ibidem, strany 108-155.

částečného provozu v roce 1885.¹⁰⁰ Kompletní provoz byl pak zahájen v roce 1886, kdy byla dostavěna kotelna se 48 m vysokým komínem.¹⁰¹ Zároveň s tím byly postaveny také tři vertikální vařáky, které měly celkový objem 93m³. Celé toto zařízení fungovalo až do roku 1956, kdy bylo kvůli již nevyhovujícímu technickému stavu odstaveno.¹⁰² Vybudováním rezervoárů na kopci mezi lety 1887–1887 byl zajištěn dostatek vody pro provoz nejstarší celulózky.¹⁰³

Z dnešního pohledu se ono rozhodnutí nejprve zbourat starší celulózku a v roce 1984 i tu novější,¹⁰⁴ neukázalo být do budoucna moudré, neboť hadrovina se přestala využívat, a proto byla firma nucena celulózu kupovat. Za minulého režimu to díky propojení RVHP nebylo tak finančně nákladné, ale po roce 1989 nastal výrazný cenový zlom, který je dodnes pro celý papírenský průmysl rozhodující. Základním dodavatelem celulózy a buničiny se staly Skandinávské země, které jsou vhodným výrobcem těchto surovin díky dostatku elektrické energie čerpané z vodních zdrojů, rovněž jako díky nadbytku produkce dřeva.

Jedním ze zásahů do dřívější sociální pomoci dělnictvu bylo v roce 1894 vybudování nového skladu na papír i s parním strojem o šířce 160 cm. Právě tato monumentální stavba vedla ke zrušení výdejny polévek, která od dob Julia Eichmanna poskytovala polévky zaměstnancům zcela zdarma.¹⁰⁵

Největší ranou, která podnik postihla za doby vlastnictví Theodorem Eichmannem, byla povodeň v roce 1897. Již v předchozích letech podnik několikrát povodně zasáhly, ale tato byla svým rozsahem i počtem škod s ohledem na současné dějiny nejvýraznější.¹⁰⁶ V té době byla již firma věhlasná a měla tak v roce 1899 své pobočky v Gmündu, Vídni a Praze.¹⁰⁷ Majitelem v té době je uveden jediný muž, Theodor Eichmann, ačkoli firma nadále nese jméno Eichmann a spol. Součástí jeho majetků jsou také domy v Praze, které zdědil po své matce Emilii Eichmann.¹⁰⁸ Ta, jak uvádí archivní spis, zemřela 20. 2. 1899 a odkázala mu až na drobné výjimky naprostou většinu svého majetku.¹⁰⁹ Ačkoli to není

¹⁰⁰ ZUMAN, František. Podkrkonošské papírny. Praha 1940, str. 42.

¹⁰¹ Zde je k dispozici také fotografie této gigantické budovy z roku 1935. LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 62.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 15.

¹⁰⁴ Viz níže.

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 63.

¹⁰⁷ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 16.

¹⁰⁸ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Emilie Eichmannové, nezpracováno.

¹⁰⁹ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Emilie Eichmannové, nezpracováno.

v rozhodnutí závěti uvedeno, jako hlavní důvod uvedeného řešení se jeví zdravotní postižení zbylých dvou dětí.¹¹⁰

Oficiální dějiny podniku Eichmann a spol. až překvapivě detailně rozebírají jak Theodora Eichmanna, tak jeho ženu Natalii Eichmann, především z pohledu sociálních kontaktů.¹¹¹ Natalie Eichmann je popisována jako vůdčí, angažovaná členka ženského společenství. Jejím cílem bylo především naučit ženy z podniku šít, zpravovat a vařit.¹¹² Jednalo se tedy o reprezentativní ukázkou manželky továrníka, která stejně jako děti a nejbližší okolí buduje sociální milieu a obraz samotného majitele. Právě tyto různé aktivity měly nejspíše za cíl vyrovnat povahu Theodora Eichmanna. Ten je i v oficiální firemní historii charakterizován jako muž zdrženlivý, uzavřený a málomluvný, se kterým bylo obtížné navázat kontakt a rozmluvu, a jehož lze potkat pouze v jeho nejbližším kruhu přátel v hostinci u Wanka.¹¹³ Jediný muž, kterému Theodor Eichmann podle zdrojů důvěřoval, kterému věnoval svou přízeň a zajistil mu postup ve firmě, byl Emil Kuchelmeister.¹¹⁴ Tato náklonost nejspíše eskalovala po smrti jeho ženy Natalie Eichmann 2. 11. 1902.¹¹⁵ Velmi nákladný život Kuchelmeistera, vysvětlovaný jím samotným jako důsledek výhry v loterii, byl osvětlen 28. 10. 1903, kdy se podnik dozvěděl, že Kuchelmeister zfalšoval směnku na 200 000 korun.¹¹⁶ Dle Heinricha Soukupa, vedlo toto zklamání důvěry od oblíbené osoby spojené s velkou ztrátou firmy – jak prestižní, tak finanční – k činu sebevraždy. Dne 29. 10. 1903 si Theodor Eichmann podřezal žíly ve svém domě v Praze v Hybernské ulici čp. 5.¹¹⁷

Často se uvádí, že Rudolf Eichmann nebyl schopen se po smrti otce ujmout řízení podniku ve svých 24 letech a oficiální funkci přijal až 9. července 1906.¹¹⁸ Tato informace je poněkud zavádějící, neboť dle archivní pozůstalosti Rudolfa Eichmanna vydal již několik dní po tragické smrti svého otce toto prohlášení¹¹⁹: „Hiermit erlaube ich mir die höffliche Anzeige, dass ich nach dem Tode meines Vaters Herrn Theodor Eichmann die Leitung der Firma Eichmann und Co. übernommen habe und das Unternehmen im Sinne

¹¹⁰ Viz výše.

¹¹¹ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 16.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 64.

¹¹⁵ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Natálie Eichmannové, nezpracováno.

¹¹⁶ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 17.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 17 a LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 65.

¹¹⁹ „Tímto si dovoluji zdvořile oznámit, že po smrti mého otce, pana Theodora Eichmanna, přebírám řízení firmy Eichmann a spol. a budu podnik dále v původním rozsahu vést ve smyslu zemřelého. Prosím Vás o to, abyste i nadále svěřili své zájmy firmě a doporučili mě. S úctou Rudolf Eichmann. [zde podepsán Rudolf Eichmann].
Prokurista firmy pan Franz John [zde podepsán Franz John].“

des Verstorbenen im alten Umfange weiter führen werde; ich bitte Sie daher, auch fernhin Ihr Interesse der Firma zuzuwende und empfehle mich. Hochachtungsvoll Rudolf Eichmann. [...]; Der Prokurist der Firma Herr Franz John [...].¹²⁰

Tento krok jasně proklamuje snahu Rudolfa převzít od začátku řízení ve firmě Eichmann a spol. Je ale zřejmé i s přihlédnutím k věku Rudolfa Eichmanna, že skutečné řízení v prvních letech vykonával především obchodní vedoucí firmy, prokurista Franz John v Praze. Toto již plně koresponduje s *Dějiny firmy*¹²¹ Heinricha Soukupa.¹²² Rudolf Eichmann se tak stal skutečně jediným dědicem v té době již obrovské firmy Eichmann a spol., což dosvědčuje i listina vydaná sice až v roce 1921,¹²³ která odpovídá na oficiální dotaz o vlastnických poměrech v podniku.¹²⁴ Rozsah firmy je mimo jiné doložitelný i dle prohlášení Rudolfa Eichmanna po smrti otce, neboť v hlavičce této zprávy jsou uvedeny hlavní pobočky – Prag, Hibernergasse Nr. 5; Arnau a/E;¹²⁵ Wien I. Johannesgasse 25.¹²⁶

Rudolf Eichmann je rozebrán v díle Heinricha Soukupa velmi podrobně, jak jeho osobnost, tak jeho podíl na orientaci firmy Eichmann a spol.¹²⁷, i proto bylo překvapující zjištění, že nikdo jiný nereflektuje život, dobu a změny provedené tímto mužem, který zásadně nastartoval modernizační program v podniku.¹²⁸

Theodor Rudolf Eichmann¹²⁹ se narodil 1. 4. 1869 v Hostinném. V sekundární literatuře se opět nachází dvě data, a to dokonce 21. 4. 1869 a 1. 4. 1879. Datum 21. 4. 1869 uvádí Heinrich Soukup¹³⁰, a přesto, že by se mělo z logiky věci jednat o správnější datum

¹²⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Osobní spis Rudolfa Eichmanna. Nezpracováno.

¹²¹ V práci budu systematicky nahrazovat oficiální název *Firmengeschichte* tímto českým ekvivalentem.

¹²² SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 18.

¹²³ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Osobní spis Rudolfa Eichmanna. Nezpracováno.

¹²⁴ „Amtszeugnis womit vom gefertigten Kreisgerichte bestätigt wird, dass Herr Rudolf Eichmann Fabrikant in Arnau, als Alleininhaber der hiergerichts protokollierten Firma Eichmann und Co. in Arnau, eingetragen ist.“

¹²⁵ Pod označením Arnau a/E je myšlen oficiální delší název města Hostinné na Labi, nebo také Hostinné nad Labem, užívaný v pramenech jak úředních, tak i soukromých relativně zřídka. I proto bylo nakonec přistoupeno po roce 1945 ke zjednodušení oficiálního názvu Hostinné. Více In: KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III. 1. vyd. Praha: Libri, 2011. ISBN 80-85983-13-3.

¹²⁶ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Osobní spis Rudolfa Eichmanna. Nezpracováno.

¹²⁷ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 18-22.

¹²⁸ Zde jsou míněny nejen výroční knihy podniku KRPA ke 180 letům a ke 150 letům, nýbrž i samotné práce Františka Zumana, které sice mluví o modernizaci, nicméně jméno Rudolfa Eichmanna je s ní spojen pouze jednou. Viz: ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 41.

¹²⁹ I v dokumentu *Heimat-Schein* má uvedeno jméno Theodor Rudolf Eichmann s tím, že jméno Rudolf bylo podtrženo, aby bylo jasné, jaké jméno sám užívá. Jméno Theodor pak není uvedeno v žádném z dokumentů, včetně pasu nebo úmrtního listu. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Rudolfa Eichmanna. Nezpracováno; SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Cestovní pas Rudolf Eichmann. Nezpracováno.

¹³⁰ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 18.

oproti dílu českého badatele Františka Zumana¹³¹, tak jde o chybný údaj. Mýlí se nejen ve dni, ale v samotném datu, neboť dle něj se narodil o 10 let dříve, než tomu bylo ve skutečnosti. V archivu jsem mimo jiné dohledal československý cestovní pas Rudolfa Eichmanna, kde je jako skutečným datem narození uvedeno 1. 4. 1879.¹³²

Rudolf v Hostinném složil maturitu a dále studoval ve Vídni a v Lipsku. Hlavní, co formovalo jeho budoucí život kromě znalostí, bylo zranění, které utrpěl při jednom z pokusů v chemické laboratoři ve Vídni.¹³³ V důsledku této události měl do své smrti sníženou viditelnost oka.¹³⁴ Pro budoucnost podniku¹³⁵ je podstatný jeho sňatek s Elsou Bühler, později Elsou Eichmann v roce 1906.¹³⁶

Prvním skutečně rozsáhlým projektem tohoto majitele byla stavba moderního, tříposchodového továrního traktu společně s vysokými továrními halami v roce 1912. Sem byl umístěn nový papírenský stroj s pracovní šíří 200 cm.¹³⁷ Podnik tak vstoupil do poslední etapy existence Rakouska-Uherska rozsáhle modernizovaný, relativně dobře připravený na problémy následujících let. Jediným opravdu těžkým zásahem do fungování podniku válečných let byla mobilizace let 1914–1915 a s tím spojený nedostatek pracovníků i materiálu.¹³⁸ Nezvyklé je, že se mobilizace účastnil i sám Rudolf Eichmann. Přes svůj poškozený zrak se přihlásil k dělostřeleckému pluku a válku ukončil s hodností rytmistra.¹³⁹ Podnik tak po dobu války udržoval především ředitel Vincenc Eisenmeier, který kvůli nedostatku papíru v monarchii opět započal výrobu v roce 1915,¹⁴⁰ a díky velmi kvalitně vyráběné celulóze se podniku podařilo získat oprávnění ke stavbě druhé celulózky

¹³¹ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, viz strany 41.

¹³² SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Cestovní pas Rudolf Eichmann. Nezpracováno.

¹³³ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 18.

¹³⁴ Na pravé oko časem úplně přestal vidět, což dosvědčuje poznámka z jeho cestovního pasu, ve kterém má v kolonce Zvláštní znamení uvedeno *pravé oko oslepené*. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Cestovní pas Rudolf Eichmann. Nezpracováno.

¹³⁵ Viz níže.

¹³⁶ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 18.

¹³⁷ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 65.

¹³⁸ Právě tyto obecné tendence platné pro všechny podniky popisuje Rudolf Kučera ve své knize *Život na příděl*, konkrétně v kapitolách *Únava na příděl: Politika práce a Mužnost na příděl: Politika genderu*. Více tedy KUČERA, Rudolf. *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Knižnice Dějina a současnosti. ISBN 978-80-7422-232-0. Strany 59–123.

¹³⁹ Tuto hodnost uvádí Soukup, Heinrich. 100 let papírnictví v Hostinném, str. 19, nicméně v oficiálním dokumentu vydaném Okrskovým dělostřeleckým oddílem č. 202 z Trutnova je hodností Rudolfa Eichmanna *dělostřelec*. Tímto dokumentem mu byla ministerstvem Národní obrany udělena služební dovolená na neurčitou dobu. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Rudolfa Eichmanna. Nezpracováno. V propouštěcím listě ze stejného fondu s totožnou signaturou má pak v roce 1920 uvedenou hodnost vojína.

¹⁴⁰ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 19.

ještě před koncem roku 1918.¹⁴¹ Ta již byla dostavěna v Československu v roce 1920.¹⁴² Podstatné je, že tyto dvě celulózky vyrobily na konci První republiky 100 vagónů bělené i nebělené celulózy měsíčně.¹⁴³ Výroba v této novější celulózce byla ukončena v květnu roku 1984.¹⁴⁴

Právě informace o podniku a Rudolfa Eichmannovi, které sepsal Heinrich Soukup pro podnik v roce 1942, jasně ukazují jeho postoj k Československu. Sudety, zjednodušeně řečeno, považuje za území, které nejvíce utrpělo vznikem tohoto malého zbytkového státu.¹⁴⁵ Zmíněné stanovisko popsané již výše v *Charakteristice vývoje Vrchlabska* by korespondovalo i s celkovou proti-československou mentalitou lidí v Hostinném. Tato proněmecká tendence, spojovaná právě s osobou Rudolfa Eichmanna, je patrná v díle Heinricha Soukupa, který mj. vyzdvihuje Rudolfa Eichmanna za jeho rozhodnutí neučinit ze společnosti Eichmann a spol. akciovou společnost, neboť by se majetek dostal do neněmeckých rukou, podobně jako je povznesena jeho snaha exportovat do zahraničí.¹⁴⁶ Jistým protikladem toho jsou úspěchy podniku a Rudolfa Eichmanna v Československu, které dokládá i kniha *Na papíře napsáno a vytištěno*.¹⁴⁷ Ačkoli se autor zaměřuje na trochu jinou problematiku, vodítkem jsou záznamy o úspěšných továrnách a jejich význam pro ČSR jako takové.¹⁴⁸ Heinrich Soukup nicméně o této Rudolfově aktivitě mluví spíše jako o nutném zlu, kdy spojení československého papírenského průmyslu v pražský kartel byla spíše obrana proti Živnostenské bance a česko-židovskému bankovnímu kapitálu.¹⁴⁹ Další základní publikace *180 let tradice výroby papíru v Hostinném* se stejně jako *Podkrkonošské papírny* Františka Zumana k této orientaci a vztahu k Československu absolutně nevyjadřují. Celá etapa let 1918–1938 je reflektována pouze technickým vývojem podniku, rozpisem strojů a druhů vyráběného papíru.¹⁵⁰ Nejpodstatnějším protiargumentem silného odporu Rudolfa Eichmanna je nicméně jeho úzká spolupráce s československým ministerstvem

¹⁴¹ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 62.

¹⁴² Ibidem.

¹⁴³ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, viz strany 42.

¹⁴⁴ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 63.

¹⁴⁵ „dieses kleinen winzigen Staats“ In: Soukup, Heinrich. *100 let papírnictví v Hostinném*, str. 19.

¹⁴⁶ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 21. Při četbě *Dějin firmy Eichmann a spol.* si je nutné nicméně uvědomit, že toto dílo má dataci 15. 12. 1942, tedy historickou dobu, kdy Hitlera a nacistickou ideologii obecně čekaly velké zvraty. Sympatie autora s nacistickou dobou jsou také patrné v jeho v útocích na židovský kapitál.

¹⁴⁷ KHEL, Richard. *Na papíře napsáno a vytištěno*. Praha: Naše vojsko, 2008. ISBN 978-80-206-0992-2.

¹⁴⁸ Viz například podkapitola *Papírny v ČSR 1918-1928*. In: KHEL, Richard. *Na papíře napsáno a vytištěno*. Praha: Naše vojsko, 2008. ISBN 978-80-206-0992-2.

¹⁴⁹ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 21.

¹⁵⁰ Jako příklad lze uvést LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, konkrétně strany 65–68, podobně jako pasáže In ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, konkrétně pasáže na stranách 42 a 43.

financí, pro které, podle dopisu Bankovního úřadu Ministerstva financí v Praze ze dne 21. 6. 1919, „vyrábí papír pro tisk našich státovek.“¹⁵¹ Až v květnu roku 1925 ukončuje Ministerstvo financí spolupráci s Rudolfem Eichmannem.¹⁵² Jako poslední protiargument může být uvedeno členství Rudolfa Eichmanna v Ústředním svazu československých průmyslníků v Praze.¹⁵³

Firma v té době měla několik poboček jen v Československu, jak ukazují některé archivní materiály, které jsou ve vlastnictví ředitele Františkánského kláštera v Hostinném, pana Tomáše Anděla. Na základě těchto dokumentů lze určit, že hlavní prodejnou podniku Eichmann a spol. v Československu byla pobočka v Praze na Žižkově, konkrétně na Husově třídě dům číslo 32.¹⁵⁴ Tuto pobočku vedl Čech Antonín Šrotýř, původem z Mělníka, který byl zaměstnancem firmy minimálně od roku 1901 až do roku 1934, kdy odešel do penze.¹⁵⁵ Právě v jeho pozůstalosti bylo nalezeno i výtvarně zpracované fotoalbum s osobním věnováním majitele papírny, Friedricha Eichmanna, kde je vyfotografováno vedení firmy i mnoho spolupracovníků Antonína Šrotýře. Toto fotoalbum se zachovalo šťastnou náhodou, neboť bylo uloženo v domě, který byl dne 14. 2. 1945 zasažen bombou.¹⁵⁶ Tomáš Anděl zjistil dlouholetým zkoumáním fotek a zjišťováním jmen jednotlivých aktérů, že podíl Čechů na vedení podniku byl asi 15%. Největší podíl byl především v Praze, oproti tomu nulový v Opavě. Právě Opava, Brno, zmíněná Praha a Maršov byly, kromě Hostinného, dalšími místy, kde měla své majetky a zájmy firma Eichmann a spol. Zároveň tento podíl Čechů na význačných pozicích podniku, stejně jako umístění firmy na čtyřech místech ukazuje, že ona proněmecká, čistě zahraniční orientace, kterou se snaží vyzdvihávat Heinrich Soukup oproti veškerým snahám Rudolfa Eichmanna v Československu, je velmi poplatná době vzniku díla a nereflkuje skutečné fungování podniku, natož jeho celkovou orientaci či národnostní složení zaměstnanců v podniku. Je sice zřejmé, že Rudolf Eichmann měl prorakouské cítění, což je patrné zvláště z jeho působení v rakouské armádě za první světové války, tudíž jeho orientaci na německé společenství lze vytušit, nicméně celkově nelze předpokládat, že by sám chtěl měnit státní poměry, jak se snaží naznačit Heinrich Soukup.¹⁵⁷

¹⁵¹ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Rudolfa Eichmanna. Nezpracováno.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ Ibidem.

¹⁵⁴ Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně zpráva zasláná Antonínu Šrotýřovi 9. 2. 1944.

¹⁵⁵ Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně email od Milana Šrotýře ze 6. 4. 2011.

¹⁵⁶ Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně email od Milana Šrotýře ze 6. 4. 2011.

¹⁵⁷ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, především strany 21 a 22.

Celé období vlastnictví a řízení podniku Rudolfem Eichmannem končí jeho cestou do Nizozemí, kde v Amsterdamu umírá 16. 11. 1927 ve věku 48 let.¹⁵⁸ Pozoruhodné je, že ve zprávě, která byla oficiálně posílána do Československa, je manželka Rudolfa Eichmanna pojmenována jako Else Bührlenová.¹⁵⁹ V dokumentu nazvaný *Leichenpaß*, tedy v dokumentu vydávaném pro převoz mrtvého těla, je uvedeno, že zemřel na angínu.¹⁶⁰ Jeho tělo pak bylo do Hostinného převáženo přes Bensheim a Schandau v Německu a Děčín. V opisu lékařské zprávy od Dr. W. de Torrese je uvedeno, že Rudolf Eichmann zemřel na anginu pectoris. Dále je uvedeno, že tělo bylo uloženo do kovové rakve vystlané vrstvou pilin napuštěných roztokem kyseliny karbolové. Následně bylo tělo natřeno protihnilobným roztokem a zasypáno pilinami a rakev hermeticky uzavřena a vložena ještě do rakve dřevěné.¹⁶¹ Takto muselo být s tělem naloženo, aby byl německou stranou povolen průjezd jejich zemí. Podobný souhlas, stejně jako *Pas pro mrtvolu*, muselo vydat vyslanectví Československé republiky v Haagu.¹⁶² Následně ještě byla panem Richardem Morawtzem vyřízena žádost o převozu auta značky Praga Rudolfa Eichmanna do Československa.¹⁶³

Takto v zahraničí skončil život předposledního majitele podniku Eichmann a spol., který se svou modernizací zasloužil o překonání krize válečných let a v poválečných letech i díky zakázkám od československé vlády, stejně jako díky úspěšnému exportu do zahraničí dokázal svůj podnik dostat do čela papírenského průmyslu v Československu.

¹⁵⁸ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Rudolfa Eichmanna. Nezpracováno.

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Rudolfa Eichmanna. Nezpracováno.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem.

4. Třicátá léta, druhá světová válka a rozpad majetku rodiny Eichmann

4.1 Období direktoria Elsy Eichmann

Po smrti Rudolfa Eichmanna nastává v podniku Eichmann a spol. období tzv. direktoria, kdy ve vedení firmy neusedl v té době ještě 17 letý Friedrich Eichmann, nýbrž jeho matka Elsa Eichmann. Toto období je v *Dějínách podniku* od Heinricha Soukupa podáváno velmi jednostranně jako doba bojů utlačované firmy s protiněmeckou politikou pražské vlády.¹⁶⁴ I proto, že je v tomto díle období direktoria zmíněným způsobem popsáno, rozhodli se autoři knihy *180 let tradice výroby v Hostinném* období téměř nereflktovat, neboť je to publikace, ze které primárně vycházel.¹⁶⁵ Jediný odstavec, který nepřímo ukazuje velikost podniku v době direktoria, říká, že v této době pracovalo v závodech firmy Eichmann a spol. v Hostinném a v Maršově asi 1050 dělníků a 170 technických a administrativních úředníků.¹⁶⁶

Jediným podkladem se tak staly archivní materiály uložené ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.¹⁶⁷ Ty, ačkoli nejsou ještě oficiálně zpracovány, pomohly k nahlédnutí do složité vnitřní situace podniku po smrti Rudolfa Eichmanna, neboť ten po sobě nezanechal žádnou poslední vůli. Dědické řízení týkající se takto velikého majetku trvalo ještě několik let, než bylo po téměř osmi letech úspěšně uzavřeno v roce 1935.¹⁶⁸ Právě bohaté dochování různých dědických zpráv dokresluje rozsah vlastnictví Rudolfa Eichmanna i následné vnitropodnikové problémy.

Zemské finanční ředitelství v dopise ze dne 7. prosince 1929 upravilo míru dědické daně, která by měla být z pozůstalosti odečtena. Změna daně však není tak podstatná, neboť její výše se později ještě upravovala.¹⁶⁹ To hlavní na zmíněné zprávě je celkový hloubkový rozbor majetku Rudolfa Eichmanna na území Československa. Při součtu veškerých

¹⁶⁴ „antideutsche Politik Prager Regierung“; SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 23.

¹⁶⁵ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015.

¹⁶⁶ Ibidem, str. 67.

¹⁶⁷ SoA Zámrsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Zde konkrétně více signatur, které budou dále citovány. Vzhledem k neuspořádanosti fondu, kdy je dědické řízení s Elsou Eichmann (nazvané dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann) uloženo pod stejnou signaturou jako dědické řízení s Friedrichem Eichmannem a jeho sestrami Ingeborg Eichmann a Liesl Eichmann, rozhodl jsem se pro využití blíže nesignovaných podsložek, které jsou v této signatuře nazvány *Erbschaft*. Na nich je uveden člověk, kterého se dědictví týká. Předpokládám, že právě těchto částí se budou archiváři při budoucím uspořádání fondu držet. V citaci pak budou pracovně značeny jako *podsložky*, tedy např. *podsložka Friedricha Eichmanna*.

¹⁶⁸ SoA Zámrsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann.

¹⁶⁹ Viz níže.

pozůstalostních aktiv, realit firmy v Chotěvicích – včetně vily čp. 173, kterou rodina vlastnila, po zvýšení cen a přičtení pojistky „Fenix“ bylo uznáno, že veškerá zbylá aktiva Rudolfa Eichmanna činí 31 169 761 Kč a 48 halířů, z toho jmění nemovité tvořilo 13 850 000 Kč a jmění movité po zaokrouhlení 17 320 000 Kč.¹⁷⁰ Tento majetek byl velmi zjednodušeně dělen v první fázi na čtvrtiny, mezi 3 děti a manželku. Vše ale bylo následně upravováno, neboť Elsa Eichmann se svého podílu vzdala ve prospěch svého syna Friedricha, aby měl ve firmě majoritní, tedy rozhodující podíl na majetku, a mohl tak podnikat bez souhlasu svých sester.¹⁷¹ Rodina zastupovaná advokátem Dr. Emilem Herrmannem, sídlícím v Praze 2 na Jungmannově náměstí čp. 21, se odvolala proti přílišnému výměru dědické dani, kterážto byla po různých kalkulacích vyčíslena na téměř 7 276 000 Kč. Právě kvůli těmto odvoláváním o výši výměry dědické dani seřízení o pozůstalosti velice pozdrželo.¹⁷²

Podnik zároveň musel řešit velkou újmu způsobenou ztrátou majitele a vedoucího v jedné osobě. Tato situace byla řešena od roku 1927.¹⁷³ 10. října 1928 podepsala Elsa Eichmann s firmou pracovní smlouvu¹⁷⁴ (*Anstellungsvertrag*), která stanovovala následující:

- 1) Elsa Eichmann se ve smlouvě zavázala převzít řízení firmy Eichmann a spol. po dobu 10 let, tedy do 31. 12. 1937.
- 2) Elsa Eichmann přebírá od firmy povinnosti a pravomoci rozhodovat o fungování podniku, především o uzavírání a vypovídání smluv nejvyšších úředníků firmy, jako jsou ředitelé, prokuristé aj. Elsa Eichmann se nicméně zároveň zavazuje, že při řešení věcných otázek i vydávání důležitých rozhodnutí (např. personálních) bude diskutovat s dlouholetými řediteli podniku Eichmann a spol.¹⁷⁵

Právě tímto druhým bodem byly vytvořeny podmínky pro fungování direktoria jako takového. Vzhledem k nutné součásti různých firemních ředitelů se dospělo k užívání a zažití termínu direktoria jako charakteristického pro toto období. Citovanou smlouvou si tak podnik zajistil, že Elsa Eichmann sice bude mít pravomoci zasahovat do struktury a fungování podniku, což bylo nezbytné, nicméně její slovo nebude rozhodující, jak tomu bylo

¹⁷⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Elsy Eichmann*. Nezpracováno.

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ Ibidem. Konkrétně různé zprávy a dopisy z roku 1927.

¹⁷⁴ *Anstellungsvertrag*

¹⁷⁵ „In dieser Eigenschaft ist sie berechtigt, die höchsten Beamten der Firma, als Direktoren, Prokuristen etc. Aufzunehmen oder zu kündigen, wobei als selbstverständlich vorausgesetzt wird, dass sie sich bei wichtigen Entscheidungen, sowohl in Personal- als auch in sachlichen Fragen mit den bisherigen langjährigen Direktoren der Firma Eichmann und Co. ins Einvernehmen setzen werde.“ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Elsy Eichmann*.

u předchozích majitelů. Firma pak v následujících bodech, tedy v bodě 3) a 4) určila finanční odměnu pro Elsu Eichmann. V onom desetiletí, kdy se předpokládalo, že podnik povede, byl její roční příjem určen na 360 000 Kč, tedy 30 000 Kč za měsíc. Po uplynutí oněch deseti let pak získala od podniku celoživotní rentu, někdy také zaměňováno za podnikovou penzi, ve výši 300 000, tedy 25 000 Kč měsíčně. Elsa Eichmann,¹⁷⁶ která tuto zjednodušenou verzi jména používá i na všech oficiálních dochovaných dokumentech, s pracovní smlouvou souhlasila a podepsala ji 15. 10. 1928. Její syn, Friedrich Eichmann¹⁷⁷, v době, kdy matka spravovala podnik, studoval v Mnichově na vysoké škole.¹⁷⁸ Smlouva se stala dle dodatku smlouvy¹⁷⁹ platnou potvrzením Berního úřadu v Hostinném.¹⁸⁰

Dne 5. 1. 1932 byl uzavřen ještě dodatek ke zmíněné pracovní smlouvě z 10. 10. 1928.¹⁸¹ Tento dodatek byl upraven na základě obeznámení Friedricha Eichmanna s pracovní smlouvou své matky. Právě on se 26. 11. 1931 stal plnoletým, tedy získal na základě zděděného majetku¹⁸² právo rozhodovat ve firemních záležitostech. Jejich vzájemný vztah ve vedení musel být proto smluvně upraven: *„Die Vertragsdauer vom 1. 1. 1928 bis 31. 12. 1937 bleibt aufrecht. Herr Friedrich Eichmann behält sich die oberste Leitung der Firma für seine Person vor unter Aufrechterhaltung der Prokura seiner Mutter Frau Else Eichmann, welcher es nach wie vor obliegt, insbesondere in Abwesenheit des Firmeninhabers, wichtige Dispositionen und Entscheidungen kommerzieller und finanzieller Art zu entscheiden. Selbstverständlich hat Frau Else Eichmann wichtige Entscheidungen sachlicher und personeller Natur immer nur im Einvernehmen mit ihrem Sohn und, falls dieser nicht erreichbar ist, im Einverständnis mit den Direktoren der Firma Eichmann und Co. vorzunehmen, Das Anstellungs- und*

¹⁷⁶ Celým jménem Elisabeth Kornelie Eichmann, narozená podle *Heimat-Scheinu* 19. 12. 1883, byla oficiálně od 9. 9. 1915 občankou města Hostinného. Tato informace pochází z jejího *Osvědčení o občanství*, které je uloženo v SoA Zámrsk, konkrétně velmi paradoxně ve složce *Pozůstalost po Natálii Eichmannové*. SoA, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura *Pozůstalost po Natálii Eichmannové*. Nezpracováno.

¹⁷⁷ V práci budu používat celé jméno Friedrich, nicméně v mnohých dokumentech a smlouvách včetně dědického řízení se o něm píše jako o Fritzovi Eichmannovi. SoA Zámrsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura *Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. Podložka Friedrich Eichmann*. Nezpracováno.

¹⁷⁸ Soukup, Heinrich. 100 let papírnictví v Hostinném, str. 24

¹⁷⁹ *Nachtrag zum Anstellungsvertrage*, viz níže.

¹⁸⁰ Paradoxní je, že na samotném potvrzení k ohlášení vyměření poplatků, tedy *Gebührenbemessung*, je datum 17. 10. 1928, oproti datu uváděnému v dodatku – 17. 12. 1928. Je ale možné, že k úplnému potvrzení bylo třeba 60ti denní zákonné lhůty, než smlouva plně vstoupila v platnost. SoA Zámrsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura *Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. Podložka Elsy Eichmann*. Nezpracováno.

¹⁸¹ SoA Zámrsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura *dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. Podložka Elsy Eichmann*. Nezpracováno.

¹⁸² Ačkoli formálně ještě nebylo dědictví uzavřeno, tak majetek rodina získala již v roce 1929. Daň z dědického řízení pak byla vymáhána a následně soudy upravována později.

*Entlassungsrecht von Direktoren, Prokuristen und höheren Beamten der Firma obliegt in erster Reihe dem Firmeninhaber, in seiner Abwesenheit jedoch nur bei Gefahr im Verzuge seiner Mutter Frau Else Eichmann.*¹⁸³

Tímto citovaným dodatkem tak byly velice upozaděny práva Elsy Eichmann, neboť jí na pozici rozhodující osoby vystřídal její syn. V době jeho nepřítomnosti bylo její povinností řešit vše buď přímo s Friedrichem, nebo potřebovala k zásadnějším rozhodnutím alespoň souhlas ředitelů firmy Eichmann a spol.¹⁸⁴ Elsa Eichmann tak byla fakticky odstavena z vedení firmy ještě dříve, než byl dosažen rok 1937. Zároveň je v dodatku uvedeno, že od 1. 1. 1932, tedy se zpětnou platností oproti vydání tohoto dodatku¹⁸⁵ se Else Eichmann snižuje plat z 360 000 Kč na 300 000 Kč a po ukončení oné desetileté smlouvy se snižuje renta z 300 000 Kč na 250 000 Kč.¹⁸⁶

Faktické převzetí moci Friedrichem Eichmannem tak bylo dokonáno. Je samozřejmě otázkou, zda toto rozhodnutí Friedrich Eichmann učinil po předchozí diskuzi s matkou či bez ní. Je třeba si uvědomit, že možné snížení platu matce mohlo být jedním z důsledků finanční krize, která v té době Evropu velmi sužovala. K samotnému snížení finančních prostředků, které byly Else Eichmann vypláceny již dříve, došlo již v květnu 1929, kdy jí vedení firmy zaslalo dopis se žádostí na snížení vyplácené mzdy o jednu osminu, tedy po zaokrouhlení na oněch 300 000 Kč a na snížení následné renty na šest osmin původní mzdy. Elsa Eichmann s tím souhlasila až 11. 10. 1929.¹⁸⁷

Nutné je ještě zmínit, že první odsouhlasený návrh dědického řízení proběhl již 15. 2. 1928. V tomto třístránkovém dokumentu, potvrzeném advokátem JUDr. Emilem Herrmannem, se mimo jiné vzdává Elsa Eichmann svého dědictví, tedy jedné čtvrtiny podílu, ve prospěch svého nezletilého syna Friedricha Eichmanna.¹⁸⁸ Zároveň přebírá do svého vlastnictví vilu čp. 173 v Chotěvicích v hodnotě 218 500 Kč i s přilehlými pozemky, vše zaneseno v katastru obce Chotěvice pod číslem 369. I na základě potvrzení firmy Eichmann a

¹⁸³ *Nachtrag zum Anstellungsvertrage.* SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Elsy Eichmann.* Nezpracováno.

¹⁸⁴ Volně přeloženo a shrnuto na základě výše citovaného dokumentu.

¹⁸⁵ Dodatek je datován dnem 5. 1. 1932.

¹⁸⁶ *Nachtrag zum Anstellungsvertrage.* SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Elsy Eichmann.* Nezpracováno.

¹⁸⁷ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Elsy Eichmann.* Nezpracováno.

¹⁸⁸ *Erbenvergleich.* SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Elsy Eichmann.* Nezpracováno.

spol. jí tato vila byla dána do celoživotního užívání.¹⁸⁹ Zároveň i zde je potvrzená ona částka 25 000 Kč, která jí má být firmou vyplácena měsíčně po desetiletém trvání pracovní smlouvy. Zároveň je jí v případě nutnosti umožněno smluvně čerpat peníze, maximálně však do výše 150 000 Kč měsíčně, ne ale více, než celkově 500 000 Kč za pololetí. Tato smlouva byla ještě s drobnými, především grafickými a stylistickými úpravami uzavřena 15. 2. 1928.¹⁹⁰ Vilu a další majetky uvedené ve smlouvě¹⁹¹ pak Else Eichmann převzala podepsáním smlouvy sepsané ředitelem firmy Eichmann a spol., Hugem Staudingerem. Tento podpis je datován k 23. 5. 1928.¹⁹²

Jako tečku za celé toto právní řízení a snahu Friedricha Eichmanna zbavit se podílu a moci matky v podniku pak můžeme považovat kalkulaci ze dne 19. 4. 1932, ve které jsou velmi specifickým způsobem sepsány všechny různé dávky, ceny majetků a peníze, které má ještě od firmy dostat.¹⁹³

Celé toto „vyrovnání“ pak definitivně právně uzavírá období direktoria, tedy času, kdy ve firmě jako takové nedošlo k žádným velkým investicím, nejspíše hlavně kvůli zde nastíněné situaci ve vedení podniku, stejně jako přičiněním probíhající hospodářské krize. Nelze tedy brát na zřetel vysvětlení Heinricha Soukupa, který toto období, jak bylo zmíněno, považuje za tragickou etapu vývoje a neustálého vyrovnání se s „*generálním útokem pražského židovského bankovního kapitálu*“.¹⁹⁴ Po nastínění všech smluv a dopisů směřovaných Else Eichmann by naopak mělo být zřejmé, že tato etapa byla spíše přechodem a přípravou na převzetí moci od Friedricha Eichmanna, než rovnocenným vývojovým stupněm předchozích let. I vzhledem k citovaným dokumentům si nicméně dovoluji říci, že mnohé komplikace při podnikání si způsobili majitelé sami. Rozhodně tak nemůže být neúspěch přisuzován pouze české vládě a česko-židovským bankám v Praze, jak se o to snaží například Heinrich Soukup.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Ibidem.

¹⁹⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Elsy Eichmann*. Nezpracováno.

¹⁹¹ Různé pozemky v Chotěvicích, drobné podíly na podnicích ve výši procent aj.

¹⁹² SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Elsy Eichmann*. Nezpracováno.

¹⁹³ Je zde například vypočítán majetek, který má dostat od firmy od roku 1932 do konce roku 1947 na 4 300 000 Kč. S touto sumou je nicméně nakládáno jak s faktickým majetkem Elsy Eichmann, proto není divu, že je tímto součtem i s poznámkou „*plus nachträgl. Erbanteil*“ vypočítán její majetek na více než 10 milionů Kč, což realitě nikdy neodpovídalo, zvláště během a po druhé světové válce. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Elsy Eichmann*. Nezpracováno.

¹⁹⁴ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 23.

¹⁹⁵ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 23.

4.2 Éra Friedricha Eichmanna

Po matce Else Eichmann se ujal řízení podniku její jediný syn Friedrich, který se narodil 26. 11. 1910.¹⁹⁶ Jak dosvědčují prameny uložené právě v podsložce nazvané *Erbschaft*, tak náhrada vedení bylo do jisté míry vynucena údajným využíváním investičních fondů podniku Elsou Eichmann. Získané finance měly sloužit k dostavění vily na břehu jezera Attersee v Litzlbergu.¹⁹⁷ Nešlo o zpronevěru v pravém slova smyslu, což dosvědčuje i zpráva sepsaná advokátem Dr. Emilem Herrmannem. Elsa Eichmann spíše využila prostředky na doplacení a dostavení vily, které zřejmě chtěla později vrátit.¹⁹⁸ Celé způsobené nedorozumění vyřešil Friedrich Eichmann tím, že matce zaplatil 2 miliony korun, aby mohla vilu dostavit. Zároveň tím získala dostatek financí na srovnání pohledávek v podniku. Pravděpodobně bylo jednání Elsy Eichmann příčinou, že její syn převzal majetek dříve, než bylo původně plánováno.

Ve dvacetistránkovém dědictví Friedricha Eichmanna, které se na rozdíl od dědického řízení s Elsou Eichmann a jejími dcerami dochovalo kompletní, je zapsáno, že nedospělého Friedricha a Liesl Eichmann zastupuje mimo matky i její otec, praotec Friedricha, Dipl. Ing. Hermann Bührlen.¹⁹⁹ Podnik Eichmann a spol. zastupoval místo Friedricha Eichmanna ředitel Vincenz Eisenmeier.²⁰⁰ Tímto protokolem byli pověřeni lidé, kteří se měli starat o spravování majetku Friedricha Eichmanna a Elsy Eichmann. V podstatě tak měli kontrolovat finanční transakce Elsy Eichmann po dobu jejího řízení podniku.²⁰¹ Těmito lidmi, po podepsání protokolu pak řediteli a správci byli Vincenz Eisenmeier, Anton Göldner, Carl Gregor, Hugo Staudinger a Bernhard Gorczynski. Jmenovaní se stali nejdůležitějšími články podniku jak před rokem 1938, tak i po něm.²⁰² Zajímavostí je, že právě ředitel a finanční

¹⁹⁶ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 24. Tentokrát tomuto datu odpovídají i veškeré odkazy na dospělost v dědickém řízení.

¹⁹⁷ *Akten-Vermerk*. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Friedrich Eichmann*. Nezpracováno.

¹⁹⁸ Ibidem.

¹⁹⁹ Jako příklad uvedu citaci roku 1933, kdy byl Friedrich Eichmann již dospělý, nicméně v *Protokoll* z 15. 2. 1928 je uveden pod opatrovnictvím prarodiče I i on. „Frau Else Eichmann, wiederverehelichte Schweiger, im eigenen Namen, sowie als mütterliche Vormünderin gemeinsam mit Herrn Dipl. Ing. Hermann Bührlen als Mitvormund der minderjährigen Elisabeth Eichmann“ *Nachträglichen Verlassenschaftsabhandlung*. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Friedrich Eichmann*. Nezpracováno.

²⁰⁰ *Protokoll*, str. 1. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Friedrich Eichmann*. Nezpracováno.

²⁰¹ „Mit dem gleichen Beschlusse wurde der erbl. Witw Frau Else Eichmann und dem bisher zur Geldgebarung bevollmächtigten Prokuristen Herrn Vincenz Eisenmeier – und zwar diesen beiden je für sich allein – und den Herren Anton Göldner, Carl Gregor, Hugo Staudinger und Bernhard Gorczynski [...]“ Ibidem, str. 2

²⁰² Viz různé dokumenty SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Friedrich Eichmann*. Nezpracováno.

poradce firmy Carl Gregor měl být s Rudolfem Eichmannem v Nizozemí až do chvíle, než zemřel v Amsterdamu v hotelovém pokoji.

Friedrich Eichmann, který ještě v lednu roku 1932 studoval mnichovskou univerzitu,²⁰³ musel projít testem fyzické a psychické dospělosti. Na základě rozhodnutí o jeho úspěšné absolvenci ze dne 5. 1. 1932, které stvrdil okresní soudce Picha a jeho kolega Pacholik, bylo umožněno Friedrichu Eichmannovi ujmout se vedení podniku.²⁰⁴

Jeho vedení podniku v období před světovou válkou je reflektováno především jako období modernizace strojní, a to nejen v Hostinném, ale i v Maršově.²⁰⁵ Vývoj podniku je naznačen také v knize *180let tradice výroby papíru v Hostinném*, kde je ale primárně akceptováno období pomnichovské, hodnocené výrazně zaujatým prizmatem českého národního mýtu a mnichovské zrady.²⁰⁶ Heinrich Soukup v *Dějínách podniku*, tedy pro toto období v posledním sekundárním prameni, odmítá popis předválečné doby kvůli údajně přílišné blízkosti se současností.²⁰⁷ Jedinou uvedenou podstatnou informací, kterou však nešlo na základě dochovaných pramenů podložit, je obchodní registrace Friedricha Eichmanna dne 8. 4. vedoucím firmy.²⁰⁸

Podle již citovaného protokolu dědického řízení, tedy nejpodrobnějšího rozboru veškerého majetku Rudolfa Eichmanna lze určit, že povinností mladého Friedricha Eichmanna nebylo starat se jen o podniky v Hostinném a v Maršově. Jako jediný syn totiž díky podílu matky zdědil také majetky a domy v Chotěvicích,²⁰⁹ dalších několik domů v Hostinném, které nepatřily podniku,²¹⁰ parní pilu v Hostinném, kterou založil jeho otec a

²⁰³ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Potvrzení o odvodu – Bedřich Eichmann. Nezpracováno.

²⁰⁴ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Friedrich Eichmann*. Nezpracováno.

²⁰⁵ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 42 a 43.

²⁰⁶ „Po nástupu Hitlera k moci v sousedním Německu v roce 1933 rychle sílil vliv fašismu v našem zněmčeném pohraničí. Po mnichovské zradě bylo Hostinné okupováno nacistickými vojsky a přičleněno k „tisícileté říši“ jako součást tzv. sudetské župy spolu s dalšími podkrkonošskými městy a vesnicemi. Místní němečtí fašisté se tak mohli nakrátko radovat z úspěšného završení svého rozvratného díla. I oni však měli brzy poznat tu horší stránku svého triumfu, neboť po vypuknutí války museli bojeschopní muži odejít na frontu.“ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 68.

²⁰⁷ Tedy s rokem 1942, kdy byla publikace vydána. SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 24.

²⁰⁸ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 24.

²⁰⁹ Domy č. 180, 181, 182, 183, 193, 194 a další. Signatura Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Friedrich Eichmann*. Nezpracováno.

²¹⁰ Obytné domy č. 277, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 285 a 346 a další nemovitosti jako soukromé, tak podnikové. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Friedrich Eichmann*. Nezpracováno.

měl v ní 80% podíl,²¹¹ nemovitosti na Žižkově a další nemovitosti ve Vídni, Opavě, a Brně včetně různých podnikových prodejen.²¹²

Jistým ohrožením nově nastoleného fungování podniku mohl být odvod „Bedřicha Eichmanna“²¹³ do Československé armády.²¹⁴ Nastávající majitel byl však 2. 3. 1932 podroben lékařské prohlídce odvodního řízení s výsledkem *neodveden*.²¹⁵

Doba let 1932–1938 neznamena pro podnik žádný klíčový zlom, který by byl prameny či sekundární literaturou zaznamenán. Je známo, že v této době bylo druhou, modernější celulózku vyráběno přibližně 100 vagonů bělené a nebělené celulózy měsíčně.²¹⁶ Zmíněná výrobná tak produkovala stejně materiálu, jako obě výrobní dosavadní.²¹⁷ Jiné velké inovace, které by přinesly podniku znatelný pokrok do budoucích let, se však neudály. Je známo, že firma v této době produkovala skutečně široké spektrum produktů – dřevité i bezdřevné papíry pro tisk a psaní, bílé a barevné kartony, papíry určené pro offsetový tisk, speciální papír na světlotisk, hlubotisk,²¹⁸ měditisk, podobně jako papíry kreslicí, školní sešity, notové archy, papíry knižní, netažené tiskové papíry pro barevný tisk a mnohé další.²¹⁹

Rok 1938 jistě znamenal pro podnik velkou změnu. Je známo, že Hostinné, podobně jako Vrchlabí o den dříve, přijalo vstupující německé jednotky Wehrmachtu 9. 10. 1938 se všeobecným nadšením u vyzdobených slavobrán.²²⁰ Rozhodně nemůže být tedy řeč o možném odporu podniku proti připojení k Třetí říši. O samotném vnitřním fungování podniku a dělnictva budou vypovídat následující kapitoly, proto se nyní ještě zaměříme na fungování podniku jako celku.

V díle *Dějiny podniku* autor Heinrich Soukup, současník všech těchto událostí, zaznamenal s neskryvanou hrdostí celkový rozsah majetku podniku Eichmann a spol. Tento podnik v roce 1942, kdy bylo dílo publikováno, zahrnoval továrnu na papír a celulózu

²¹¹ SoA Zámorsk, fond Rudolf Eichmann a spol., pila, Hostinné nad Labem, číslo fondu 1606. Signatura Plány k výstavbě závodu.

²¹² SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Dědická dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann. *Podsložka Friedrich Eichmann*. Nezpracováno.

²¹³ Takto počestělou formou je místně nazván v pramenech české provenience před rokem 1938. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Potvrzení o odvodu – Bedřich Eichmann. Nezpracováno.

²¹⁴ *Ibidem*.

²¹⁵ *Ibidem*.

²¹⁶ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 63.

²¹⁷ Viz výše.

²¹⁸ Jehož vynálezce, Karel Klíč, pocházel shodou okolností rovněž z Hostinného.

²¹⁹ ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha 1940, str. 42.

²²⁰ BARTOŠ, Martin. Odsun Němců 1945-1946. [online]. In: *Časopis Krkonoše – Jizerské hory*, duben 2005, č. 4, s. 20-21. [Cit. 3. 5. 2018]. Dostupné z URL:

http://krkonose.krnapp.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=7360&Itemid=3 .

v Hostinném (celkem 5 papírenských strojů a 6 vařáků na celulózu),²²¹ továrnu na papír v Maršově (součástí byly 3 modernizované papírenské stroje),²²² výrobu barytového a fotografického papíru v Maršově, sesterskou provozovnu v Bielenthal v Sandbühlu,²²³ továrnu na sešity a obchodní knihy v Hostinném, velkoobchod Eichmann s pobočkami v Praze (Martinská ul. čp. 6 a Kloboučnická ul. čp. 34), Brně (ulice Dr. Fritze Todta čp. 36), Ostravě (Školní ulice čp. 70), Opavě (Ottendorfer Straße čp. 12-14), Karlových Varech (Adolf-Hitler Straße čp. 107) a Berlíně (Ritterstraße čp. 64).²²⁴ Dále měl podnik zastoupení v Katovicích (Kattowitz), vlastnil výrobu stavebních desek v Hostinném²²⁵ a také mechanizovanou parní pilu pojmenovanou Rudolf Eichmann a spol.²²⁶

Samotný vliv Friedricha Eichmanna byl z důvodu války značně upozaděn. Podnik nemohl naplno fungovat a každý krok byl omezen centrálním přidělem surovin. Sám Friedrich Eichmann musel navíc vstoupit do armády. Povolávací rozkaz obdržel 24. 10. 1941 s tím, že již od 1. 11. 1941 je služebně „gehobener technische Dienst [...] Technischer Kriegsverwaltungsinspektor“²²⁷ – tedy jmenován do hodnosti technického vojenského správního inspektora.

Na základě své fyzické absence musel pověřit členy podniku novými pravomocemi. Jmenoval tak správce, kteří měli za úkol podnik de facto řídit. Obdobně pak jmenoval správce skrze svou ženu Ruth Eichmann, rozenou Krausovou,²²⁸ i na svých soukromých pozemcích. Jedním z kompletních dokladů je zplnomocnění Ruthy Eichmann v zastávání všech povinností a práv na panství Nové Zámky.²²⁹ Tato plná moc byla vydána formou dopisu zasláního z jeho místa působnosti 19. 1. 1942. Nejpozději v říjnu²³⁰ pak vstoupila v platnost

²²¹ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 24–25.

²²² Tuto modernizace provedl Rudolf Eichmann, viz výše.

²²³ Jde o podnik přidružený až po roce 1938. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Emilie Eichmannové, nezpracováno.

²²⁴ Tato pobočka otevřená v roce 1938 byla již roku 1939 kvůli válce uzavřena a již nikdy otevřena nebyla. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Emilie Eichmannové, nezpracováno.

²²⁵ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 25.

²²⁶ SoA Zámorsk, fond Rudolf Eichmann a spol., pila, Hostinné nad Labem, číslo fondu 1606. Signatura Majetkoprávní písemnosti.

²²⁷ Toto úřední zařazení do služby je velmi paradoxně zařazeno v pozůstalosti Julia Eichmanna. Je možné, že vzhledem k tomu, že fond jako takový ještě nebyl zpracován, mohlo dojít k omylu, nebo špatnému zařazení do složek, které byly umístěny vedle sebe – *Pozůstalost Julia Eichmanna* a složka *Zplnomocnění*, týkající se Friedricha Eichmanna. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Julius Eichmann – osobní písemnosti. Nezpracováno.

²²⁸ Ibidem.

²²⁹ Dnešní součást obce Dolní Olešnice, Nové Zámky.

²³⁰ Dochovaný dokument je pouze opis z října roku 1942.

potvrzením notáře Aloise Fleischmanna.²³¹ Různé pravomoci se pak předávaly i později za účelem zachování funkce podniku, jak je tomu patrné na předání plné moci od Ruth Eichmann Dr. Theodoru Tischlerovi dne 28. 6. 1941.²³²

Na základě dochovaného vyznamenání²³³ z 20. 4. 1943 sloužil Friedrich Eichmann spolehlivě ve Wehrmachtu, stále na pozici *Kriegsverwaltungsinspektor*, což dokazuje i tento dochovaný dokument.²³⁴

Celý podnik Eichmann a spol. tak po dobu absence Friedricha Eichmanna spravovali jiní, včetně jeho ženy Ruth Eichmann. Dodnes žijící syn Friedricha Eichmanna (na konci světové války starý 9 let), ve vzájemné korespondenci vzpomíná, že otce během války viděl minimálně a nejvíce starostí s řízením podniku měla především matka.²³⁵ Otec se pak podle jeho slov vrátil až na konci války, kdy už byly sociálně-národnostní podmínky podnikání odlišné, a tak po celý zbytek roku 1945 přihlížel znárodnování majetku.²³⁶ Právě toto vyprávění souhlasí i s informacemi z knihy *180 let tradice výroby papíru v Hostinném*, kde je uvedeno, že: „Už 8. 5. [1945, pozn. autora] obsadili závod čeští dělníci z okolí. Osvobodili také sovětské zajatce vězněné ve staré slévárně a ti se pak zapojili do hlídek v závodě, ale i ve městě. V těchto dnech se do továrny vrátil z armády také Friedrich Eichmann a chtěl se opět ujmout řízení závodu. Revoluční rada mu však vysvětlila, že podnik je již v dělnických rukou a znárodněn. Když se s dělnickými představiteli ještě procházel po továrně, jen sledoval, jak se německé nápisy mění na české.“²³⁷

Záměrem předchozích kapitol bylo postihnout fungování podniku Eichmann a spol. před druhou světovou válkou a během ní z pohledu jejího vedení - majitelů, ředitelů a prokuristů, kteří měli velký vliv na celkovou orientaci firmy. Moji hlavní výzkumnou otázkou bylo, zda mělo vedení vliv na stále více se problematizující vztahy mezi Čechy a Němci. A zda se tento problém nějak týkal i jejich celkové hospodářsko-politické orientace. Má druhá

²³¹ *Spezial-Vollmacht*. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Zplnomocnění. Nezpracováno.

²³² „Ich die gefertigte Ruth Eichmann ermächtigte Herrn Dr. Theodor Tischer, Direktor der Fa. Eichmann und Co. in Arnau, den Schlossbesitz Neuschloss jederzeit zu betreten und die Erlaubnis zum Betreten des Schlosses nötigenfalls auch weiterzugeben.“ *Vollmacht*. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Zplnomocnění. Nezpracováno.

²³³ Kriegsverdienstkreuz II. Klasse mit Schwertern

²³⁴ Problém umístění této písemnosti do nesouvisejících byl zmíněn již výše. SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Julius Eichmann – osobní písemnosti. Nezpracováno.

²³⁵ Osobní emailová korespondence autora s panem Christianem Eichmannem, konkrétně email ze 7. 7. 2017.

²³⁶ Osobní emailová korespondence autora s panem Christianem Eichmannem, konkrétně email ze dne 30. 7. 2017.

²³⁷ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 69

otázka zněla, zda měli majitelé podíl na vedení firmy, nebo zda její řízení přenechávali na jiných, jak je tomu v jiných případech.²³⁸

Na základě provedené analýzy si myslím, že této v poznámce uvedené subkategorii odpovídaly první tři generace majitelů, tedy Julius Eichmann, Theodor Eichmann a Rudolf Eichmann. U Friedricha byly jeho snahy pokračovat v podobné linii jako předkové přerušena jak předchozí érou direktoria, kdy se vliv ředitelství velmi posílil, tak především dobou druhé světové války, kdy se spíše stává *podnikatelem z povolání*.²³⁹ Pro něj je charakteristická především administrativní, nikoli hospodářská zodpovědnost. To by i korespondovalo s jeho pouze formálním vedením podniku v době druhé světové války.

²³⁸ Právě různou typologizaci uvádí na základě svého výzkumu i výzkumu jiných autorů Milan Myška. Dle jeho definic by majitelům z rodiny Eichmann odpovídal především generální typ podnikatele, který je pozičně orientovaný. Více k této problematice a dělení In: MYŠKA, Milan. *Problémy a metody hospodářských dějin: metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. Studijní texty. ISBN 978-80-7368-751-9. Zde konkrétně kapitola 9. *Podnikatelstvo jako předmět historického výzkumu*.

²³⁹ Ibidem, str. 197.

5. Složení zaměstnanců a mzdy v době meziválečné a válečné

Následující část si klade za cíl rozkrýt vnitřní složení podniku. Hlavním tématem, které propojuje jak předchozí, tak i následující pasáže, by měl být vzájemný vztah zaměstnanců podniku s tím, že v zorném poli stojí především soužití českých a německých pracovníků. Tento cíl koreluje i se zkoumanou tendencí, a to s popisem změn sociální struktury v době světové války.

Pro zkoumání sociální struktury podniku vytyčené doby se za nosné jeví především všechny možné seznamy, které se dochovaly. Ať už jde o soubory pramenů *Přehled zaměstnanců abecední*, *Zaměstnanci papírny*, *Zaměstnanci úpravny*, *Smlouvy se zaměstnanci*, *Přehled daní zaměstnanců* či *Přehled výplat zaměstnanců*. Tyto prameny jsou charakteristické svou nekompletností. Žádný z uvedených materiálů není dostačující k hlubšímu náhledu do problematiky zaměstnanců podniku v daném období. Tato velká pramenná neucelenost má za důsledek i absenci tohoto období v sekundární literatuře zabývající se Krkonošskými papírnami či předchozí firmou Eichmann a spol. Jako příklad mohu uvést všechny tři hojně citované publikace, které téměř nereflektují toto období – a pokud ano, jedná se zpravidla o neúplné, často citově zabarvené pohledy jak německé, tak české strany.²⁴⁰

Z tohoto důvodu mohou být za nejkompletnější pramen, i když pro svou podstatu jistě nedokonalý, uvedeny *Úrazové zprávy z let 1939–1945*. Ačkoli by mohlo být namítáno, že jde o pramen značně výběrový, a proto relativně nahodilý, díky jeho komplexnosti lze tento argument negovat. Úrazové zprávy ze zmíněných let jsou totiž díky téměř naprosté kompletnosti vhodným zdrojem pro zkoumání problematiky této etapy vývoje. Obsah těchto materiálů lze rozřadit do několika kategorií – *jméno a příjmení zraněného*, *datum a místo jeho narození* (přičemž pro pracovníky mimo Třetí říši je časté uvedení i státu, odkud pocházejí²⁴¹), *pozice* (na které daný pracovník působil), *rodinný stav*, *počet dětí*,

²⁴⁰ Dokladem jsou v práci různé citované pasáže z knih *180 let tradice výroby papíru v Hostinném 1835–2015*, podobně jako velmi tendenční části dějiny podniku Eichmann a spol., tedy v originálu *Firmengeschichte Eichmann u. Co.* Jediná práce, která se snaží o neutrální nastínění vývoje je publikace Františka Zumana *Podkrkonošské papírny*. Ta byla publikována již v roce 1940, a proto se v ní nedochovaly žádné zprávy o fungování podniku v době druhé světové války.

²⁴¹ Typickým příkladem jsou nejen váleční zajatci, kteří dočasně pracovali v podniku, nebo naprosto menšinová skupina lidí ze zahraničí, kteří dobrovolně pracovali v podniku, jako byl třeba Filip Šurina ze Slovenska nebo Jakob Zujkov z Ruska, ale také lidé z Protektorátu Čechy a Morava. U těchto zaměstnanců, kteří se stále hojněji vyskytují od roku 1940, je však typické, že u jejich místa narození nebo bydliště, není vždy zaznamenáno, že pocházejí z Protektorátu. Díky tomu, že se ale mnozí z nich zranili vícekrát, či někteří i vícekrát dosvědčovali zranění, přičemž vždy v jedné ze zpráv je uveden fakt, že pochází z Protektorátu, lze relativně úspěšně segmentovat celou skupinu pracovníků z Protektorátu Čechy a Morava. Při nejasnostech ohledně místa

současné bydliště pracovníka, lokace zranění a krátká specifikace, datum zranění, ošetřující lékař a jeho místo působení, místo umístění pacienta po ošetření, pojištění, další závazky, které jsou spjaté s pracovníkem²⁴² a konečně samotná zpráva o zranění.

Všechny výše uvedené kategorie ve zprávách nejsou ale zachyceny do předem daného vzoru. Relativně proto záleželo na tom, kdo danou zprávu sepisoval. Je ale možné se domnívat, že podklady musely být stejné, proto se zprávy mění především vzhledově, nikoli obsahově. Pouze zřídka celé kategorie mizí. Možnou interpretací této skutečnosti je nedostatek informací, neboť pozice, na kterých by byla přibližně informace uvedena, jsou přeškrtnuty. Sám jsem pak kvůli přehlednosti rozčlenil zranění zaměstnanců na *lehké, střední* a *těžké*. Jsem si vědom značné míry subjektivity při posuzování této kategorie, nicméně i vzhledem k vědeckým nárokům práce jsem se pokusil tyto kategorie kvantifikovat, proto jsou všechny zlomeniny bez trvalých následků zařazeny do kategorie *střední*, většina otrav, úrazů hlavy a očí do kategorie *těžké*.

Pokud se nejprve zaměříme na období meziválečné, zjistím, že archivních pramenů se skutečně dochovalo jen velmi nepatrné množství. Nejstarším dochovaným seznamem navazuje na období před první světovou válkou, neboť první záznamy zasahují až do roku 1912.²⁴³ Tyto prameny, obsahují měsíční výdělků většinou dvaceti osob z období let 1912–1924. Jména jsou v tomto prameni velice proměnlivá, což zabraňuje hlubšímu výzkumu jak národnostnímu složení této relativně úzké skupiny, tak i hlubší analýze vývoje měsíčních výplat. Jediným společným ukazatelem je uvádění pracovníků stejné kategorie na jedné dvoustraně. Všichni zaměstnanci tedy mají zaznamenánu stejnou mzdu, pokud nedošlo k přerušení práce např. z důvodu zranění.²⁴⁴

Předchozí archiválie, zakončená v roce 1924, je také jedinou, který alespoň náznakově ukazuje strukturu zaměstnanců Eichmann a spol. Další prameny²⁴⁵ jsou započaty až od roku 1931, tudíž o samotné struktuře, výplatách a jiných kategoriích nejsou mezi lety 1925–1931 žádné zmínky. Pramen se signaturou *Přehled výplat zaměstnanců* pokrývá kompletně roky 1931–1939. Protože se opět jedná o velmi rozsáhlý soubor pramenů, rozhodl

působení také pomáhají další ukazatele, především mapy rozdělení hranic, na základě kterých lze také jejich původ jasněji určit.

²⁴² Zde jde o relativně volnou kategorii, kterou jsem takto pracovníčně nazval. Do této části zprávy zapisovatelé psali často jen „nein“. U některých zpráv jsou ale uvedeny informace o tom, že daný zaměstnanec pobírá vdovský či vdovecký důchod, invalidní důchod, přičemž někdy bylo původní zranění i znovu specifikováno, či trpí nějakou trvalou nemocí aj.

²⁴³ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, karton číslo 10, inventární číslo 74, signatura Přehled zaměstnanců.

²⁴⁴ Jak je tomu např. u Marie Nerrad v červenci v roce 1924. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 74, sign. Přehled zaměstnanců.

²⁴⁵ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 11, inv. č. 93, sign. Přehled výplat zaměstnanců.

jsem se analyzovat výplaty 5 mužů, kteří pracovali v podniku Eichmann a spol. Zvolil jsem několik kritérií výběru, aby byly zvoleny specifické případy, které mají zároveň určitou spojitost. Konkrétně se jedná o zaměstnance Friedricha Langer, Franze Mühlberga, Rudolfa Purmanna, jeho bratra²⁴⁶ Johanna Purmanna a Johanna Erbena.²⁴⁷

Friedrich Langer pracoval podle tohoto pramene v podniku mezi lety 1931–1939, nicméně v úrazových zprávách z následujícího období není doloženo, že by v podniku ještě pracoval. U tohoto pracovníka nastal nárůst mzdy již v roce 1931, kdy mu byla z dubna na květen navýšena z původních 2160 Kč na 2400 Kč za měsíc. Takto vysokou mzdu si udržel až do června roku 1933, kdy mu byla snížena na 2200 Kč za měsíc.²⁴⁸ Tuto nezměněnou částku pobírá až do ledna roku 1937. V únoru roku 1937 pak došlo k navýšení, kdy Langer opět dosáhl výdělku 2400 Kč za měsíc. Tento stav zůstal až do konce roku 1938 nezměněn. V roce 1939 byly už mzdy vypláceny v říšských markách, kdy tento zaměstnanec v první třetině roku vydělával 320 RM²⁴⁹, po zbytek roku pak 350 RM.

Druhým zkoumaným zaměstnancem byl Franz Mühlberger, který na rozdíl od ostatních v roce 1939 již nepracoval. Ačkoli jeho jméno je i v roce 1939 uvedeno, žádná výplata už mu přidělena nebyla.²⁵⁰ Nejspíše i z tohoto důvodu, že v podniku ukončil asi na počátku roku 1939 pracovní poměr, není zaznamenán v žádné z úrazových zpráv let 1939–1945. Jeho plat do července roku 1931 byl 1790 Kč, než mu byl navýšen na částku 1990 Kč, která nebyla změněna až do července 1933, kdy podobně jako u ostatních zkoumaných mužů dochází k poklesu vyplácené sumy na 1800 Kč. Ta zůstává konstantní pouze do konce roku 1934, neboť v roce 1935 mu již je vypláceno 1900 Kč, které získává až do podzimu roku 1936. Tehdy mu je opět zvednuta základní vyplácená částka dokonce na 2000 Kč. Poslední navýšení proběhne v červnu roku 1938, kdy od podniku až do konce roku 1938, tedy do konce svého záznamu, získává 2100 Kč.

Třetím a čtvrtým zkoumaným pracovníkem jsou sourozenci Rudolf Purmann a Johann Purmann. U Rudolfa je z úrazových zpráv známo, že se jedná o bratra Johanna. U Johanna jsem navíc dohledal, že v době druhé světové války pracoval v podniku Eichmann a spol. jako pomocný zámečnick.²⁵¹ Oběma bratrům bylo do poloviny roku 1933 vypláceno 1200 Kč, pak po zlomu v roce 1933 1150 Kč. Tuto sumu oba dostávají do poloviny roku 1934, než je Johannovi oproti bratrovi Rudolfovi navýšen příjem na 1250 Kč za měsíc. Na počátku roku

²⁴⁶ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy.

²⁴⁷ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 11, inv. č. 93, sign. Přehled výplat zaměstnanců.

²⁴⁸ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 11, inv. č. 93, sign. Přehled výplat zaměstnanců.

²⁴⁹ V práci bude synonymně užíváno zkratky RM pro označení říšských marek.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy.

1935 se i Rudolf dočkal navýšení příjmu na původní částku 1200 Kč. Tyto vyplácené částky jsou stabilní do února roku 1937, kdy začne i Rudolf dostávat 1250 Kč za měsíc, nicméně jen na krátkou dobu, neboť mu je plat o 4 měsíce později opět zvýšen, nyní na 1400 Kč. Tento rozdíl zůstane do konce roku 1938. Od ledna do července pak Johann dostává celkem 170 RM za měsíc, než je suma na zbytek roku upravena na 190 RM. Rudolf po dobu prvního čtvrtletí získává 200 RM, než mu je výplata opět navýšena na 250 RM.²⁵²

Tyto dva případy jsou zajímavé nejen tím, že se jednalo o bratry, kteří mohli pracovat alespoň první roky na stejných pozicích, nýbrž podle materiálu je zřejmé, že pracovali pro podnik i nadále po roce 1939. Za zmínku stojí i nárůst mezd Johanna, nicméně tato mzdová hladina už zůstala do konce roku 1938 zachována. Rudolf, který dlouho získával nižší plat než jeho bratr, nakonec bratra nejen dostihl, ale dokonce i platově převýšil.

Posledním detailněji zkoumaným zaměstnancem byl Johann Erben, který v době druhé světové války pracoval v podniku Eichmann a spol. jako vedoucí dílny.²⁵³ Jemu bylo konstantně od roku 1931 do poloviny roku 1933 vypláceno 1600 Kč, přičemž stejně jako ostatním mu pak byla suma snížena, a to na 1450 Kč. Tato částka je mu vydávána až do února roku 1937, kdy je krátce navýšena na 1550 Kč a pak opět navýšena v červenci téhož roku na 1600 Kč, které dostává až do konce roku 1938. V roce 1939 je pak jeho příjem stabilní a tvoří ho 220 RM.²⁵⁴

Tento pramen ukazuje několik tendencí, z nichž některé jsou pro nás z dnešního hlediska poměrně obtížně pochopitelné. První spojitostí je zmíněné snížení mzdy v polovině roku 1933, což je spojující faktor všech zkoumaných osob. Firma se v té době musela nacházet ve složité finanční situaci – je to doba, kdy v Německu upevňuje moc Adolf Hitler, Evropa se vzpamatovává z hospodářské krize a podnik řídí už sám 22 let starý Friedrich Eichmann.

Druhou spojitostí je relativně pomalé navyšování platu, kterému ale předcházela nejprve patrný pokles množství vyplácených peněz. U všech zaměstnanců se jednalo o shodných 9 %, s drobnou odchylkou určenou zaokrouhlením na celkovou vyplácenou sumu. Až v pozdějších letech, kdy možná více záleželo na schopnostech jednotlivých pracovníků, než na úspěších zaměstnanců, dochází k opětovnému navýšení mezd. Nejedná se nicméně o prudký nárůst, někteří v roce 1938 pobírají stejnou mzdu, kterou měli v roce 1931. U některých tedy jde pouze o dorovnání ztráty v platech.

²⁵² SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 11, inv. č. 93, sign. Přehled výplat zaměstnanců.

²⁵³ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

²⁵⁴ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 11, inv. č. 93, sign. Přehled výplat zaměstnanců.

Posledním ukazatelem, který je společný všem zaměstnancům, je přechod na říšské marky. Až by se mohlo zdát, že poměr byl pro všechny stejný, rozhodně tomu tak není, neboť poměr se u každého z nich individuálně mění.²⁵⁵ Budeme-li tedy uvažovat, že na konci roku 1938 dostávali výplatu ve stejné výši jako v lednu následujícího roku, poměr u Langera Friedricha je 7,5 Kč za jednu RM, u Rudolfa Purmanna 7 Kč za RM, u Johanna Purmanna 7,35 Kč za vyplacenou RM a konečně u Johanna Erbeny 7,27 Kč za RM. Jedná se o značný nepoměr ve vyplácení říšských marek k původnímu platu, někde až o padesát haléřů.²⁵⁶

Snahou tohoto detailního popisu na příkladu 5 zaměstnanců bylo postihnout obecné i konkrétní tendence týkající se specifické skupiny, tedy mezd zaměstnanců mezi lety 1931–1939. Je jisté, že u mnohých dalších zaměstnanců by se našla různá specifika, nicméně to není cílem této práce.

Zbylé čtyři prameny, na základě nichž lze sledovat zaměstnance podniku Eichmann a spol., pochází z let 1939–1945, tedy pouze přímo z období druhé světové války. Heinrich Soukup publikoval ve svém díle tabulku²⁵⁷ složení zaměstnanců v podniku na počátku května 1942, ve které je patrné, stejně jako na základě dochovaných úrazových zpráv, že v podniku v Hostinném v té době pracovali již váleční zajatci a zároveň do armády z tohoto velkého komplexu budov bylo povoláno 243 mužů.²⁵⁸ Podobně i tyto prameny jasně dosvědčují poměrně znatelnou fluktuaci lidí pracujících v Hostinném, Určitě se jedná, podobně jako v jeho tabulce²⁵⁹ o ¼ veškerých zaměstnanců. Váleční zajatci, ani pracovníci z Protektorátu Čechy a Morava v těchto pramenech zachyceni nejsou.²⁶⁰

Právě *Seznam zaměstnanců* uložený v kartonu č. 10 pod inventárním číslem 75 je nejkomplexnějším zachycením pracovníků z podniku Eichmann a spol. v jednom jediném souboru. Ani zde se nejedná o kompletní seznam. Uvedeno je 386 jmen. Jako jediný ale tento seznam obsahuje i jména členů rodiny Eichmannů – tedy jak Liesl Eichmann, tak Ingeborg Eichmann i Friedrich Eichmann. Matka Elsa Eichmann v pramenu není uvedena. Právě tato skutečnost, společně s porovnáním jmen se jmény uvedenými v úrazových zprávách, vede k závěru, že tento nedatovaný seznam je z roku 1939, nebo nejpozději z první poloviny roku 1940.²⁶¹ Při porovnání všech zde uvedených jmen s úrazovými zprávami²⁶² jsem dospěl k celkovému obsažení 72% jmen, což je velmi příznivé číslo, zvláště pokud si

²⁵⁵ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 11, inv. č. 93, sign. Přehled výplat zaměstnanců.

²⁵⁶ Ibidem.

²⁵⁷ Viz příloha č. 1

²⁵⁸ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 25.

²⁵⁹ Viz příloha č. 1

²⁶⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 75, sign. Seznam zaměstnanců.

²⁶¹ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 75, sign. Seznam zaměstnanců.

²⁶² SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy.

uvědomíme, že někteří ze zde uvedených mohli být během války odvedeni na frontu. Patrnou nedokonalostí úrazových zpráv také je, že v nich byl uveden relativně malý počet vyšších a nejvyšších úředníků podniku.²⁶³

Neustále probíhající fluktuaci zaměstnanců ukazuje pramen z let 1944–1945. Tento seznam zachytil abecedně seřazená jména zaměstnanců podniku Eichmann a spol., s tím, že mnohá jména jsou přeškrtnuta. Vyškrtnutí ze seznamu byla způsobena buď odvodem, nebo penzí, či dokonce smrtí, jak dokazuje např. pod písmenem G uvedený Göldner Anton.²⁶⁴ Je také patrné, že seznam začal být sepisován ve starší době, neboť uvedeni nejsou ani žádní zaměstnanci z území Protektorátu,²⁶⁵ ani váleční zajatci, nebo pracovníci zaměstnaní v podniku po dubnu 1940.²⁶⁶

Posledním zkoumaným pramenem jsou dvě knihy, ve kterých byly zaznamenány platy zaměstnanců v průběhu druhé světové války.²⁶⁷ Oba prameny, ačkoli neobsahují úplně stejné informace, neboť jeden zaznamenává platy a druhý vyživovací příspěvek, shodně zachytili dvě tendence – stagnaci nárůstu platů²⁶⁸ a zpoždování vyplácení peněz.²⁶⁹

U platů občas dochází k drobnému poklesu vyplácené týdenní mzdy. Rozdíl byl vždy v následujících měsících dorovnán.²⁷⁰ Pro zaměstnance byla však mnohem tíživější jiná společná charakteristika posledních let války, a to zpoždování vyplácení výplat a dávek. Do roku 1943 nejsou zaznamenány žádné komplikace.²⁷¹ Ty se objevují až v roce 1944, kdy prvně dochází k úpravě vyplácení mezd, kdy nejsou ani zaznamenány a pravděpodobně ani vypláceny po týdnech, nýbrž po měsících.²⁷² Tato mzdová i příspěvková krize vrcholí na jaře roku 1945, kdy jsou již peníze vypláceny po třech měsících. Konkrétně první mzda byla vyplacena za leden až březen, druhá za duben až červen roku 1945.²⁷³ I dle podpisů, které ztvrdují převzetí peněz je potvrzeno, že i po ukončení války získali zaměstnanci za předchozí odpracované měsíce mzdu.²⁷⁴

²⁶³ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy.

²⁶⁴ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 73, sign. Přehled zaměstnanců abecední.

²⁶⁵ K tomuto výsledku jsem došel analýzou všech jmen tohoto pramene, stejně jako jmen uvedených v úrazových zprávách. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 73, sign. Přehled zaměstnanců abecední. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy.

²⁶⁶ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 73, sign. Přehled zaměstnanců abecední.

²⁶⁷ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 76, sign. Zaměstnanci papírny. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 87, sign. Vyplacený vyživovací příspěvek.

²⁶⁸ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 76, sign. Zaměstnanci papírny.

²⁶⁹ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 76, sign. Zaměstnanci papírny. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 87, sign. Vyplacený vyživovací příspěvek.

²⁷⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 76, sign. Zaměstnanci papírny.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Ibid.

²⁷³ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 87, sign. Vyplacený vyživovací příspěvek.

²⁷⁴ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 76, sign. Zaměstnanci papírny.

Právě tyto relativně obsahově chudé, velmi specifické prameny dokreslují složitou vnitřní situaci podniku během druhé světové války. Společně s úrazovými zprávami, které jsou rozebrány v následujících kapitolách tak nastiňují různé vlivy a problémy, které se během druhé světové války projevily, stejně jako některé mechanismy, tedy např. povolání lidí z Protektorátu či využití válečných zaměstnanců, které měly ještě větší kolizi zabránit.

6. Specifika úrazových seznamů v letech 1939–1942

Úrazové seznamy období 1939–1942 před totálním válečným nasazením let 1943–1945 zachycují celkem 343 různých úrazových zpráv. Obecně lze v této relativně úzké časové etapě očekávat pouze postupnou změnu vnitřní struktury. Samotná míra odklonu struktury od předchozích let, které jsou alespoň částečně podchyceny v podobných pramenech,²⁷⁵ je však velká. Může být tedy stanoveno, že rok 1939, v samotných úrazových zprávách ale zaznamenaný až od dubna, je ještě z hlediska lokálního, jazykového i věkového rozložení ve velké míře podobný předchozím rokům. Jak věková struktura pracujících, tak i místa bydliště zachycují předpokládané rozvrstvení nastíněné v tezích autora, tedy, že většina pracovníků především z řad dělnictva bude pocházet z nejbližšího okolí, budou věkově pokrývat všechny generace a budou to lidé v úrazových zprávách zmíněni více než jednou.

Jedním z ukazatelů proměn zaměstnanců podniku Eichmann a spol. mezi lety 1939–1942 je věkové složení pracujících. I když vzhledem k již zmíněné pramenné výběrovosti nemůžeme toto brát za stoprocentní, neboť stále musíme myslet na to, že celkový počet pracujících v podniku se pohyboval okolo jednoho tisíce,²⁷⁶ přeci jen je to relativně průkazný indikátor. Ve zprávách se totiž s pravidelností na jednoho zraněného objevují alespoň další dva lidé, kteří zranění dosvědčili. Ačkoli nešlo vždy o úrazy, které se staly v podniku, neboť podstatná část se stala jak při cestě do práce, tak i z práce, asi v 90 % těchto zpráv se objevují pouze zaměstnanci daného podniku. K tomuto závěru jsem došel podrobnou analýzou zraněných i lidí, kteří zranění dosvědčují. Je ještě třeba podotknout, že se z roku 1939 zachovalo 66 zpráv, z roku 1940 celkem 104 zpráv, v roce 1941 bylo zaznamenáno celkově 77 zranění a během roku 1942 celkem 96 zranění.²⁷⁷ Je patrné, že počet zpráv kolísá. I přesto se jeví patrná tendence rostoucího průměrného věku pracujících. Pro rok 1939 tak vychází průměrný věk těch zraněných na 36,6 let. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že vzhledem k vysokému počtu zpráv, ze kterého bylo stáří zaměstnanců odvozováno, nebyl brán zřetel na konkrétní měsíce a věk jednotlivých zaměstnanců byl navíc dosazován v absolutních číslech. Celková odchylka tak může být až jeden rok. I tak je ale tendence směřující k růstu věku zaměstnanců v počátečních letech války patrná.

²⁷⁵ Zmínit lze například: SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, karton číslo 10, inventární číslo 73, sign. Přehled zaměstnanců; SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 74, sign. Přehled zaměstnanců, SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 75, sign. Přehled zaměstnanců. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 11, inv. č. 93, sign. Přehled výplat zaměstnanců.

²⁷⁶ SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942.

²⁷⁷ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

V roce 1940, ze kterého pochází největší počet dochovaných úrazových zpráv z vytyčeného „předtotálního“ období, činí průměr věků zraněných pracovníků a pracovníc 40,8 roku. Za zmínku navíc stojí, že právě v tomto roce zemřeli na následky svých zranění hned dva pracovníci, a to Andreas Patzelt ve věku 45 let, jež byl v předchozím roce 1939 dvakrát zmíněn jako svědek různých zranění a Jindřich Reissner ve věku 37 let. U prvního z nich, Andrease Patzelta i přesto, že lze díky úrazovým zprávám z předchozího roku dokázat, že v podniku nebyl nováčkem, došlo ke zranění hlavy v důsledku nedodržení bezpečnosti práce, jak zápis dokládá.²⁷⁸ Zemřel při manipulaci asi tunového nosiče, který přes zavěšovací zařízení navíc ovládali ještě jeho kolegové Josef Kaufmann a Rudolf Sagner. Koordinace manipulace s tímto těžkým strojem se nepodařila, spadlý nosič jej těžce zranil na hlavě a on i přes převezení do oblastní nemocnice v Hostinném o necelou hodinu později zraněním podléhá. Zpráva navíc jasně ukazuje, že tento úraz prošel šetřením nejen místní policie, ale i orgánu zabývajícího se bezpečností práce.²⁷⁹

Druhým mužem, který zemřel na následky pracovního úrazu, byl v roce 1940 Jindřich Reissner. Tento muž již nebyl občanem Říše, nýbrž se narodil v dnešní obci Pecka a žil v obci Čistá²⁸⁰ v tehdejší Protektorátu Čechy a Morava. Pracoval na pozici pomocného nakládače papíru do vozíků pro jejich pozdější přepravu. Právě něj stejně jako u ostatních ve starším věku, kteří přímo pochází z Protektorátu a zastávají hierarchicky nižší pozice, lze uvažovat, že právě oni byli zaměstnání náhradou za mladší nebo stejně staré muže, kteří byli odvedeni do války. Tendence vzrůstu počtu lidí z Protektorátu je obecně patrná po celé zkoumané období.

Jindřich Reissner pracoval s kolegy Norbertem Naglem, Jaroslavem Ponikelským, Jaroslavem Malinským a Aloisem Schöblem na nakládání vagónů. Kolegové jeden z vagónů roztlačili, aby byl připojen k připravené lokomotivě. Sám Reissner ale nedával pozor, zřejmě kvůli nedostatečné znalosti celého postupu, vozík jej přešel, způsobil mu těžké poranění dutiny břišní, natrhnutí stěv a i přes okamžitý převoz do specializované nemocnice v Trutnově zranění podlehl.²⁸¹ U tohoto pracovníka lze navíc předpokládat, že on či některý z jeho kolegů nebyli přímo Čechy. Naneštěstí kategorie, která by kromě příslušnosti ke státnímu celku rozlišovala i jazyk daného zaměstnance, nebyla zavedena. Vzhledem

²⁷⁸ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy, zpráva č. 138.

²⁷⁹ „Das Gewerbsaufsichtsamt, die Ortspolizei, die Gendarmerie wurden umgehend verständigt und fand Sonnabend nachmittag eine eingehende Untersuchung statt. Besonderer Bericht geht Ihnen von der zuständigen Stelle zu. Von vorstehendem Unfall wurden Sie bereits heute früh fernmündlich verständigt.“ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy, zpráva č. 138.

²⁸⁰ Petzka, Tschiest. Ibid.

²⁸¹ Ibid.

k tomu, že u jeho křestního jména byla interpunkce dopsána, můžeme brát jeho příslušnost k česky hovořící části pracovníků za nevylučitelnou.

V roce 1941 bylo zaznamenáno celkem 77 úrazů, přičemž ani jeden z nich neskončil smrtí. Při zprůměrování věku pracovníků dojdeme k tendenci zvyšování průměrného věku zraněných zaměstnanců, jen oproti předchozímu roku se v této době velmi razantně zvýšil, a to na průměr přes 46 roků. Tento údaj je ale zkreslený, neboť v roce 1940 byli zraněni 4 pracovníci mladší 18 let, zato v roce 1941 jen jeden pracovník.²⁸²

Může se zdát překvapivé, že věkových extrémů nepřišlo na obou stranách – pracovník, který se zranil a kterému by bylo v té době méně než 18 let, byl oproti roku 1940 pouze jeden. Naopak v témže roce byli zaznamenáni čtyři na různých pomocných pozicích. Mužů ve věku 60 let a více bylo celkem 16 ze 77. Toto procento složení pracovníků by pak v případě, pokud bychom ho vzali za absolutní, bylo vyšší než v letech předchozích i následujících. Lze se tedy domnívat, nejen kvůli tomuto důvodu, že právě rok 1941 byl zlomem ve fungování samotné struktury podniku. Stejně jako v předchozích letech se ve zprávách nevyskytuje žádný válečný zajatec, naopak pracovníků, kteří jsou zaznamenáni již ve zprávách z předchozích let, je přibližně jedna třetina²⁸³.

Posledním rokem v tomto úzce vymezeném časovém rozmezí, je rok 1942. Z něj se v Oblastním archivu v Zámrsku dochovalo celkem 96 zpráv.²⁸⁴ Tendence tohoto roku je snaha podniku omladit složení pracovníků povoláním lidí z Protektorátu a zároveň využitím válečných zajatců. Tzv. *Kriegsangefangene*²⁸⁵ se zranilo celkem devět, přičemž Raymond Lind, se zranil celkem třikrát. Oproti celkovému průměru všech uvedených věků zaměstnanců v roce 1942, který činí hodnotu 42 let, je průměr válečných zajatců patrně nižší, tedy něco přes 31 a půl roku. Tato skutečnost naznačuje, že zajatí muži z Francie a Ruska byli náhradou za odvedence do války. I podle úrazových zpráv lze navíc celkem přesně určit, že vykonávali práci pouze na pomocných postech, které vyžadovaly především velkou fyzickou zátěž. V tomto sledovaném roce byla zaznamenána smrt pouze jednoho muže, Josefa Kaspera, který podlehl ve věku 46 let infarktu, jenž dostal přímo na pracovišti. S této zástavě nedokázal zabránit ani přivolaný lékař Dr. Berger. Bylo by jen planou spekulací říci, že mohl vzniknout tlakem na výkon a rychlost při práci, na druhé straně to nelze z dochovaných zpráv ani vyloučit. Podnětem k této spekulaci jsou i relativně hojné poznámky zapisovatele zranění, že zaměstnanci, kteří si zranění způsobili, ho velmi často nahlašovali mnohem později, než se

²⁸² SoA Zámrsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

²⁸³ Ibidem.

²⁸⁴ Ibidem.

²⁸⁵ Oficiální německé označení pro válečné zajatce.

událo. Cílem tohoto jednání mohla být potřeba pokračovat v práci, vydělat obživu rodině a třeba zároveň i splnit velké materiální nároky Třetí říše. Nepřímým důkazem důležitosti zajatců také je, že pokud jejich podíl na věkovém průměru roku 1942 nebudeme brát na zřetel, stoupne průměr věku pracujících v roce 1942 v podniku Eichmann a spol. na 43,3 roku.²⁸⁶ Tato tendence se tak slučuje i s poznatky Rudolfa Kučery v knize *Život na příděl*,²⁸⁷ ačkoli zde se jedná o rozbor problematiky dělnictva za první světové války.

Druhou kategorií, která bude ve vytyčeném období podrobně rozebrána, je *Rodinný stav* a *Počet dětí*. O válečné natalitní politice, která se i v době války prosadila nad očekávání dobře, z velké části jako reakce Čechů a zároveň záchrana před různými povinnostmi, bylo napsáno relativně mnoho.²⁸⁸ Je ale otázkou, zda tato literatura reflektuje i situaci v bývalé části Československa, jež byla připojena ke Třetí říši. I pokud nyní ponechám stranou známou kokovou eskalaci počtu dětí narozených v roce 1943 a později, oproti nastíněné literatuře se situace v podniku Eichmann a spol. jeví odlišně. Hlavním argumentem k tomuto tvrzení je obecně vysoké procento těch, kteří i přesto, že jsou vdání/ženatí, nemají žádné potomky. Tento výrok ale naneštěstí nemůže být brán jako absolutní, a to proto, že v jedné z nyní rozebíraných 343 úrazových zpráv se objevila u počtu narozených dětí poznámka *mladší 18 let*,²⁸⁹ nicméně i ona může rozvířit pochybnosti, zda ostatní, kterým se podle těchto zpráv nenarodily žádné děti v manželství, nemají prostě jen potomky starší 18 let. Tuto tezi mohou navíc ve značné míře podpořit i samotné zprávy, neboť je dost nápadné, že především dělníci staršího věku by neměli žádné děti. V roce 1939 by se to týkalo 12 pracovníků starších 45 let i včetně, v roce 1940 18 zaměstnanců podniku, rok 1941 ukazuje celkem 28 takových případů lidí nad 45 let a v roce 1942 bylo zaznamenáno celkem 23 takových případů. Naneštěstí u žádného z nich není i vzhledem ke krátkému časovému období propojení, tudíž nestalo se, že by někdo, kdo se zranil v roce 1939, měl uvedené 3 děti a v roce 1942 pak už jen jedno, pokud by ostatní dospěly. Protiargumentem nabízejícím se k okamžité reakci proti tomuto vývodu jsou tři zaměstnanci v roce 1939 mající děti i přes věk přesahující 45 let, v roce 1940

²⁸⁶ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

²⁸⁷ KUČERA, Rudolf. *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 978-80-7422-232-0.

²⁸⁸ Jen velmi výběrově uvedenu díla, ze kterých čerpal své vědomosti o této problematice i sám autor: FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí. 2.*, dopl. vyd. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0720-0. RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Knižnice dějin a současnosti. ISBN 978-80-7422-378-5. BRYANT, Chad Carl. *Praha v černém: nacistická vláda a český nacionalismus*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2012. 350 s. Historické myšlení. Totalitarismus a šoa. ISBN 978-80-257-0790-6. BUDDRUS Michael, *Totale Erziehung für den totalen Krieg. Hitlerjugend und nationalsozialistische Jugendpolitik*. 2 Bände, München 2003.

²⁸⁹ Konkrétně se jedná u zraněného Aloise Taslera, 40 letého mistra kalandru bydlícího v Hostinném, který měl 4 děti a právě u nich byla uvedena poznámka „*unter 18 Jahren*“ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

je jich pak 14, rok 1941 zachycuje podobných případů 13 a v roce 1942 je uvedeno dokonce celkem 18 případů. Jde tedy v každém roce o nižší skupinu než pracovníků bez dětí, na druhou stranu rozhodně ne nepočetnou. Celou tuto úvahu bych zakončil ještě rozborem provdaných pracujících mladších 45 let. Všechny zde rozebírané roky totiž mají za společný ukazatel fakt, že jen výjimečně páry neměly ani jednoho potomka. Skutečně jde pouze o jednotlivce – z 31 pracujících v roce 1939 je to jen pět zaměstnanců, v roce 1940 čtyři zaměstnanci ze 49, v roce 1941 pouhý jeden z 21 uvedených a v roce 1942 již šest ze 42 zaznamenaných. I tak, pokud by měl být poměr paušalizován, je předěl před a po 45 roce života markantní. Proto se, i vzhledem k samotnému faktu, že naprostá většina ze zaznamenaných zraněných pracovníků jsou lidé na postech dělníků a dělnic, přikláním k názoru, že mezi ty, kteří jsou uvedeni bez dětí, se vyskytují i zaměstnanci, kteří sice měli děti, nicméně již přesáhli 18 rok života a tak od podniku nedostávali například žádnou podporu. Sekundární literatura, která je jinak v otázce dělnictva relativně obsáhlá, naznačuje, že bezdětných manželství v dělnických rodinách bylo minimum.²⁹⁰

Samotnou kategorií, které budou věnovány následující řádky, jsou matky a jeden otec, kteří jsou sice svobodní, ale i přesto mají u sebe zaznamenány potomky. Takových není mnoho – v r. 1940 se jednalo o dvě ženy, následující rok pak o jednu ženu, v r. 1942 o jednu ženu a muže, který oproti ostatním dokonce vychovával dvě děti. U této skupiny se jasně potvrzuje postupující proces sekularizace, kdy oproti předchozímu období není již společensky nutné narození dítěte spojovat se sňatkem. Přesto se na druhé straně najdou výjimečně ti, kteří místo rozvodu zvolili odluku a v rodinném stavu mají uvedeno *getrennt*, místo jinak o trochu běžnějšího *geschieden*²⁹¹. I u nich jsou ale zaznamenány děti, které se jim s protějškem narodily. Zároveň je ale vždy uvedeno, kdo z oněch dvou dětí přímo vychovává. Jako příklad může být uveden Franz Rücker, který sice má jedno dítě, to je ale umístěno u matky, jak stanovuje poznámka *getrennt, 1 Kind bei Frau*.²⁹²

Za jádro celého rozboru tohoto období lze považovat mobilitu zaměstnanců měnící se s jednotlivými roky druhé světové války. Podle dochovaných záznamů z roku 1939 pocházeli pracovníci podniku Eichmann a spol. především z Hostinného samotného nebo z jeho nejbližšího okolí. Jmenovitě to jsou dnešní obce Olešnice-Debrné, Hostinné, Arnultovice,

²⁹⁰ Viz například: FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2., dopl. vyd. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0720-0, zde konkrétně strany 329-335, ačkoliv se jedná opět o počty dětí pouze v Protektorátu Čechy a Morava.

²⁹¹ Oba uvedené pojmy uvádějí ze sémantického pohledu odloučení manželů, nicméně termín *getrennt* můžeme nejlépe přeložit termínem *rozluka*, kdy tak z církevního pohledu označujeme sezdané manžele, kteří už spolu nechtějí dále žít, nicméně aby před Bohem neporušili posvátnost manželské slibu, tak se rozhodli žít odděleně. Slovo *geschieden* může být přeloženo klasickým českým protějškem rozvedený/rozvedená

²⁹² Rozvedený, jedno dítě u matky. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

Chotěvice, v té době ještě s relativně samostatnou částí Karlov a Kateřina, Klášterská Lhota, Nové Zámky, Dolní Lánov, Dolní Nemovoj, Dolní Olešnice, Horní Olešnice, Pilníkov a Čermná.²⁹³ Všechny zmíněné obce jsou i nejlogičtějšími místy bydliště, odkud by měli pracovníci z Hostinného pocházet, neboť všechny jsou v maximálním dojezdu 20 minut na kole. Vytváří se tak klasický model centra a periferie, kdy za centrum jde jmenovat kromě Hostinného obce Chotěvice a Čermná. Za periferii mohou být označeny 2 vesnice – Dolní Kalná a Zadní Ždírnice, které náležely již územně k Protektorátu Čechy a Morava a ze kterých v roce 1939 dojížděli dva pracovníci.

Rok 1940 ukazuje mnohem spletnější síť obcí, ze kterých pocházeli zranění v roce 1940. Stále jsou hlavním centrem tři místa, ze které pracující dojíždějí – Hostinné, Chotěvice s dnešní již nedílnou součástí Karlovem a obec Čermná. Zranění v roce 1940 pak dohromady tvoří více než polovinu zraněných, konkrétně jde o 57 zpráv ze 104. Za pomyslná ohniska v periferii, tedy oblasti, které se vyskytují ve zprávách častěji než ostatní, lze uvést obce Olešnice,²⁹⁴ Čistou a Debrné. Zásadní je, že se tak projevuje první místo v Protektorátu, právě obec Čistá,²⁹⁵ odkud pochází v roce 1940 nejvíce pracovníků z Protektorátu, konkrétně 4 z 11. Oproti roku 1939, kdy byli uvedeni jen dva dělníci z Protektorátu, jde i o značný nárůst v průměru zpracovaných zpráv.

V roce 1941 bylo zaznamenáno celkem 77 zpráv, z nichž 14 již pochází z Protektorátu Čechy a Morava. Oproti předchozímu roku jsou ale zaměstnanci z většího počtu obcí. Jedná se o Zadní Ždírnici, Přední Ždírnici, Levínskou Olešnici, Novou Paku, Dolní Kalnou, Rokytnici nad Jizerou, Svojek, Čistou a Pustou Proseč.²⁹⁶ Z tří obcí zvolených za centrum, pochází pracující z 37 zmíněných zpráv.²⁹⁷ Zároveň je nutné říci, že se poprvé ve zprávě ze dne 8. 5. 1941 objevuje válečný zajatec Simon Luein, umístěný v táboře 3101 v Hostinném.²⁹⁸

Rok 1942 zahrnuje zkoumané období před vypuknutím totální války. Z něj, jak bylo řečeno, pochází 95 zpráv, z nichž 25 je o zaměstnancích z Protektorátu Čechy a Morava.²⁹⁹

²⁹³ Altenbuch-Döberney, Arnau, Arnsdorf, Kottwitz, Katharinadörfer, Karlseck, Mönschsdorf, Neuschloss, Nieder Landgenau, Nieder Nemaus, Nieder Öls, Ober Öls, Pillersdorf, Tschermna. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

²⁹⁴ Dnes již jen obce Horní Olešnice a Dolní Olešnice, v té době ale složené ještě ze Střední Olešnice, Olešnické Debrné a Nových Zámků.

²⁹⁵ V dnešní době se oficiálně nazývá Čistá u Horek.

²⁹⁶ Hinter Serenz, Vorder Serenz, Lewiner Öls, Neu Paka, Nieder Kalna, Rokytnai, Swojek, Tschiest. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Více k problematice válečných zajatců viz níže.

²⁹⁹ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

V témže roce lze jako centrum označit město Nová Paka, ze kterého dojíždí 9 pracovníků do podniku Eichmann a spol. Oproti dřívější dominanci naopak klesá podíl součtu zraněných z obcí Hostinné, Čermná a Chotěvice. Celkem se jedná o 42 pracujících. Novou skupinu zraněných pak tvoří váleční zajatci. Zpráv o zranění zajatců je celkem 11, pochází z Francie a umístění jsou v táboře 3101, pobočky Gross-Rosenu.

Je tedy patrné, že v období mezi lety 1939–1942 dochází ke zvyšování průměrného věku zaměstnanců, k nárůstu počtu pracujících z Protektorátu Čechy a Morava, i k nárůstu počtu zraněných válečných zajatců.

7. Specifika úrazových seznamů v letech 1943–1945

Oproti předchozímu zkoumanému časovému úseku je období let 1943–1945 kratší, co do rozpětí let i do velikosti dochovaného materiálu, tedy tzv. Úrazy³⁰⁰. Oproti předchozímu období se dochovalo pouze 187 zpráv, přičemž především zprávy z roku 1945 jsou značně střípkovité. Jedná se nicméně o velmi zajímavý doklad doby, neboť je patrná snaha uchovat německou formu dokladů – nejprve vpisováním přímo do německých, později německo-českých formulářů, pak jen udržováním formálně podobných formulářů, ke kterým byly přidávány i vyjádření pojišťovny k danému zranění. Toto je hlavní rozdíl mezi českými a německými úrazovými zprávami, neboť v německých nebyl plat zaměstnanců zaznamenán, naopak v českých ano. Jen jejich forma je velice proměnlivá, někdy je totiž psán plat v hodinách, jindy jako týdenní a výjimečně také měsíční plat. Mohlo by se ale jednat o reflexi dané formy výplaty, kdy někteří dostávali výdělek každý den – zvláště ti na nižších pozicích, naopak zaměstnanci na pozicích vyšších, kteří byli pro podnik v podstatě nepostradatelní dostávali plat až po měsíci. Tuto tezi však není možné na tak nerozměrném pramenném základu prověřit.

Podstatné pro další analýzu je také to, že téměř 80 % veškerých zmíněných osob pracovalo v předchozích nebo následujících letech v podniku, tudíž lze stanovit poměrně malá fluktuace osob, které už byly zaznamenány v úrazových seznamech. Nejde jen o vrátné, kteří jsou kvůli svému povolání pramenně podchyceni po celou zkoumanou dobu úrazových zpráv, nýbrž i o jiné zaměstnance. Zřídka mají někteří u svého platu uvedeno, od kdy v podniku pracují. Jedná se o relativně výjimečný záznam, nicméně na základě alespoň několika dochovaných zpráv jsem mohl určit, že zhruba 1/3 Němců zaznamenaných v pramenu v roce 1945 nastoupila do podniku až po faktické porážce a kapitulaci Třetí říše, jak je patrné z data, které určuje, od kdy pracují v podniku.³⁰¹ Jelikož zde tento pramen končí, podobně jako naprostá většina zpráv o sociální struktuře podniku vůbec, bude nutné zkoumání poválečného vývoje přenechat dalším badatelům.

S ohledem na předchozí kapitolu bude i rozeberu následující vývoj podniku analýzou věkové struktury zaměstnanců. Oproti předchozí etapě je ale problematický především poslední rok 1945, ve kterém se zachovala maximálně polovina zpráv. Celkově jde v roce 1943 o 67 úrazových zpráv, v roce 1944 bylo sepsáno 87 zpráv a z roku 1945 se dochovalo

³⁰⁰ V práci bude pro tento pramen a jeho jednotlivé části uvedeno synonymní označení úrazové zprávy a úrazové seznamy, jejichž číslování, tedy vždy konkrétně uvedení čísla u jednotlivých zpráv (označováno v poznámce pod čarou jako zpráva č.) bylo provedeno autorem na základě chronologického uspořádání tohoto pramene po domluvě s SoA Zámorsk, prozatímní detašované pracoviště v SOKa Hradec Králové.

³⁰¹ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

pouhých 33 zpráv.³⁰² I přes tuto proklamovanou nevýhodu je i nadále patrná tendence nahrazování chybějících německých pracovníků, kteří byli nejspíše odvoláni na frontu, lidmi z Protektorátu Čechy a Morava, stejně jako válečnými zajatci z Belgie, Francie a Sovětského svazu. Za účelem této práce a pro zdůraznění věkové proměny průměrů všech věků jednotlivých skupin pracovníků oproti letům 1939–1942 jsem vytvořil na základě soupisů dat narození pracovníků a dat jejich zranění přesné věky jednotlivých zaměstnanců. Ty se následně staly základem pro vytvoření pěti průměrů věků skupin pracovníků dělených podle aktuálního místa bydliště. Jedná se o:

- 1) Věkový průměr všech pracovníků zraněných v podniku Eichmann a spol. v daném roce.
- 2) Věkový průměr zraněných válečných zajatců.
- 3) Věkový průměr zaměstnanců podniku bez přihlídnutí k válečným zajatcům,
- 4) Věkový průměr všech pracovníků majících za stálé bydliště dům v Protektorátu Čechy a Morava.
- 5) Celkový věkový průměr lidí pocházejících v té době z Třetí Říše, tedy ze Sudet, z původní části Československa odtržené po Mnichovské dohodě.

V roce 1943 stejně jako v předchozích letech zdánlivě kolísá věkový průměr zaměstnanců podniku. Při hlubším pohledu je ale patrné, že se jedná jen o efekt způsobený větším počtem úrazových zpráv v kategorii válečných zajatců a lidí žijících v Protektorátu. Celkově tak z 67 zpráv 14 patří válečným zajatcům, zahrnuto je tedy téměř 9,4 % zpráv. Podobná tendence je u záznamů z Protektorátu, tedy u 13 zpráv z 67, které pokrývají necelých 8,7 % úrazů zapsaných v roce 1943. Věkový průměr všech věků zaměstnanců uvedených v úrazových zprávách dosahuje 44,6 let. Jde o průměr, jenž je vyšší než v roce 1942. Zmíněný fakt přispívá k tezi, že zaměstnanci podniku Eichmann a spol. stárli. Podstatné je zmínit, že hned druhá kategorie, tedy věkový průměr válečných zaměstnanců, dosahuje přesně 31 let, tedy značně nižšího průměru než je tomu u třetí kategorie, průměru věků zaměstnanců bez zahrnutí válečných zajatců, který dosahuje průměru přes 48 let. I v tomto případě je nutné podotknout, že ke snížení věkového průměru těchto zaměstnanců pomáhají právě lidé z Protektorátu Čechy a Morava. Věkový průměr těchto zaměstnanců je 38 let, tudíž výsledné číslo, pracovně bráno jako pátá kategorie, vychází na téměř 51 roků na zaměstnance z Říše.³⁰³ Jde tak o rapidní vzestup průměrného věku pracovníků podchycených v úrazových zprávách

³⁰² SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

³⁰³ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

let 1939–1945. Zajisté můžeme argumentovat i tím, že nejvíce zranění si způsobí mladí a staří pracovníci oproti lidem v tzv. středním věku, nicméně touto logikou by se do registru mohlo dostat méně válečných zajatců. Navíc by se měly extrémy vzájemně vyvážit a mělo by dojít k jistému „mezibodu“, který se zde nikterak neprojevuje. Statistiku lze uzavřít tím, že ze zaznamenaných věků žádný nedosahuje hodnoty pod 21 let, naopak 5 lidí dosáhlo věku nad 65 let, kdy se konkrétně jedná o 66 letou ženu Marii Kober,³⁰⁴ 68 letého muže Josefa Russe³⁰⁵ a tři téměř sedmdesátileté pracovníky Aloise Jaschkeho,³⁰⁶ Wilhelma Wagnera³⁰⁷ a Josefa Kaspera.³⁰⁸

Rok 1944 bylo sepsáno nejvíce úrazových zpráv ve sledovaném období, celkem se jedná o 87 zpráv. Obecná tendence, kterou očekávám, je nahrazování původních pracovníků zaměstnanci mladšími a nezkušenými, lidmi zajatými za války, také muži poslanými ze sousedního Protektorátu nebo patrným udržování starších pracovníků. Celkový průměr věků³⁰⁹ všech zraněných pracovníků v roce 1944 byl 41,5 let, což je relativně značný pokles oproti roku 1943. Vysvětlení je nicméně nasnadě, neboť v tomto roce je zaznamenáno šest mužů mladší 18 let pracujících pro podnik Eichmann a spol. Jedná se o chlapce ve věku 15, 16, 17 a 19 let.³¹⁰ U těch, kteří nedosáhli plnoletosti, je uveden i zákonný zástupce. Zároveň jsou u rodiče³¹¹ napsány podrobné informace o věku a místu bydliště, které je vždy totožné s bydlištěm jmenovaného syna. Josef Pradler, syn Franze Pradlera, se navíc v témže roce zranil dvakrát.³¹² Oproti tomuto až extrémnímu nárůstu pracujících pod 20 let však výrazně ubylo zaměstnanců, kteří jsou starší 65 let, na pouhého jediného, a to Franze Haraschku ve věku 66 let.³¹³

Dalším zajímavým ukazatelem je udržení průměrného věku válečných zajatců na 31 letech. Oproti roku 1943, kdy se jedná převážně o zajatce z Belgie a Francie, v roce 1944 lehce převažují zajatci ze Sovětského svazu, které sám pramen dělí na Ukrajince, Rusy a zajatce ze Sovětského svazu.³¹⁴ Celkem se jedná o 23 případů, což znamená přesně 21 % veškerých uvedených zraněných. I počet zaznamenaných zraněných pracujících

³⁰⁴ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy, zpráva č. 36.

³⁰⁵ Ibidem, zpráva č. 351.

³⁰⁶ Ibidem, zpráva č. 383.

³⁰⁷ Ibidem, zpráva č. 357.

³⁰⁸ Ibidem, zpráva č. 380.

³⁰⁹ Označení *průměr věku* a *průměr věků* bude užíváno synonymně.

³¹⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

³¹¹ I přes rozdílnost postů i věků zaměstnaných mladíků je vždy uveden pouze otec, nikoli matka.

³¹² Ibidem, zprávy č. 463 a 481.

³¹³ Ibidem, zpráva č. 414.

³¹⁴ I podle jmen a míst uvedeného bydliště si zde lze představit, že jde nikoli o lidi narozené na území dnešního Ruska, nýbrž o mnohé ze sovětských republik.

v Protektorátu lehce vzrostl na 15 zpráv, tudíž na 13 % zaregistrovaných zraněných. Bez zmíněných válečných zajatců dosahuje průměr lehce přes 46,5 roku, tedy ne o tolik méně, než tomu bylo v roce 1943, ze kterého se dochovalo méně zpráv. Za zmínku také stojí, že i průměrný věk pracovníků z Protektorátu Čechy a Morava byl téměř 37 let, tedy i při vyšším počtu zraněných o jeden rok méně než v roce 1943. Sám počet zraněných lidí z Protektorátu nicméně nevzrostl úplně samovolně, neboť u pěti z nich se jednalo o zranění způsobené hromadnou autonehodou autobusu 15. 1. 1944.³¹⁵ Celkový průměr věků lidí bydlících na území Třetí Říše, ať už v okrese Trutnov, Náchod či Vrchlabí, vychází na téměř 50 let, jde tedy přes všechny předchozí poklesy o stejnou hodnotu jako v roce 1943. Je patrné, že se nejednalo o omlazení přímo pracovníků pocházejících z území zabraných Sudet, neboť těch, kteří se zranili v obou zde rozebraných letech, tedy v roce 1943 a 1944, není ani deset.

Rok 1945 kvůli velké fragmentárnosti není úplný. Kompletních zpráv se dochovalo pouze 33, další dvě zprávy jsou nekompletní. Není tedy možné porovnávat jeho výsledky s roky předchozími. Podstatné je, že i v tomto posledním roce války jsou zaznamenáni jak pracující z Protektorátu, tak váleční zajatci – francouzské a ruské národnosti. Z celkového počtu se jedná o 8 úrazových zpráv válečných zajatců, které tvoří 24 %. Z Protektorátu a území bývalého Protektorátu³¹⁶ se dochovalo pouhých 5 zpráv, tudíž 15 % pramene. První kategorie, tedy průměr všech zaměstnanců, dosahuje téměř 40 let. Jedná se o omlazení personálu oproti předchozím obdobím, nicméně vzhledem k velikosti dochovaného pramene se může zároveň jednat i o určitou nahodilost. Proti tomuto argumentu hovoří další kategorie, průměrný věk válečných zajatců, která dosahuje 32,5 roku. Jedná se tak o lehce přirozené navýšení věku zajatců. Vzhledem k tomu, že pouze Andrej Zuprunenko,³¹⁷ je zmíněn v předchozím roce 1944, nemohu určit, zda se jedná o nově umístěné válečné zajatce či nikoli.

Průměrný věk zaměstnanců bez válečných zajatců, kategorie třetí, dosahuje průměru 42 let. Jedná se tak opět o věkový pokles oproti předchozímu roku. V roce 1945 se navíc prosadil již zmíněný trend restrukturalizace složení zaměstnanců podniku, kdy dochází k částečné výměně především německého obyvatelstva žijícího do dubna roku 1945 na území Třetí říše. Právě zmíněný proces vyústil úplnou změnou věkového průměru lidí z bývalého Protektorátu a mimo Protektorát. Průměr lidí mimo obsazené Sudety vychází na 45 a půl

³¹⁵ Viz níže. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

³¹⁶ Tímto označením je míněno československé území spadající před dubnem 1945 k Protektorátu Čechy a Morava.

³¹⁷ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

roku, zaměstnanci bydlící na území dříve spadající pod Třetí říši se celkově kvůli výše nastíněným procesům změnili, a i proto se průměr poprvé dostal k hranici 41 let.³¹⁸

Z demografického pohledu nejsou roky 1943 – 1945 v podniku Eichmann a spol. tak dynamické, jako tomu bylo v jiných částech bývalého Československa vzrůstem natality. Mnohem podstatnější, než samotný rozbor nárůstu počtu dětí, který vzhledem ke specifčnosti pramene ani není možný úplně možný, je fakt, že díky opakování mnohých pracovníků, kteří byli zraněni jak v prvním zkoumaném období let 1939–1942, tak 1943–1945, může být potvrzena vyřčená teze, že počet zapsaných dětí u jednotlivého pracovníka závisel na věku dětí. Paradoxně tak dochází k situaci, kdy místo nárůstu počtu dětí uvedených u rodičů jejich počet i klesá, někdy oproti předchozím dvěma uvedeným dětem je pak uvedeno, že nemá žádné, jako tomu je třeba u Jana Kubíka ze Zadní Ždírnice, který má v úrazové zprávě z 22. 7. 1942 uveden počet dětí 2,³¹⁹ nicméně ve zprávě o zranění z 20. 3. 1944 není uvedeno dítě žádné.³²⁰ Nejedná se o úplně osamocené případy, do roku 1945 je jich podobných zaznamenáno celkem sedm.

Komplikací pro přesné určení jednotlivých počtů dětí je rok 1945, který je specifický tendencí neuvádět počet narozených dětí u některých zaměstnanců. Stalo se tak tedy u pěti případů ze zmíněných 33, tudíž u více než jedné sedminy dochovaného pramene. Protiargument, že děti mohly během vyrůstání v době války zemřít, se zdá být vzhledem k rozsahu počtu lidí, kteří v průběhu jednoho roku a více přišli buď o jedno dítě anebo dokonce o více dětí. Za určující naopak vidím spojitost s probíhajícím odsunem Němců, neboť všech pět uvedených německých pracovníků se zranilo v říjnu do prosince 1945, tedy v době, kdy už nejmasivnější vlna odsunu v okrese Vrchlabí, tedy tzv. divoký odsun, proběhl. Může jít o důsledek tohoto konání. Navíc v tomto případě i relativně vysvětlující. V případě tzv. organizovaného odsunu, u něhož už byla patrná snaha dodržovat různé státní konvence, se snažili konatelé tohoto procesu nerozdělovat rodiny v rámci mezinárodních dohod.³²¹

Druhou komplikací při řešení demografického vývoje tohoto období je tendence neuvádět vůbec rodinný stav a počet dětí u válečných zajatců. Rozhodně nejde o pravidlo, které by bylo soustavně uplatňováno u všech. Mnozí zaměstnanci mají stav i počet dětí uvedený. Vyvstává proto otázka, zda se nejedná o jednu zapisovatelku, která se tímto aktem

³¹⁸ Ibidem.

³¹⁹ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy, zpráva č. 303.

³²⁰ Ibidem, zpráva č. 442.

³²¹ Více například: STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

pokusila částečně dehumanizovat právě válečné zajatce. Patrná je zmíněná tendence nejen v roce 1943, kdy se jedná pouze o dva případy, ale také v roce 1944, kdy je takových případů zaznamenáno sedm z 23. Jiné zdánlivé pojitko, ať již jde o věk, zemi původu, zranění či dobu samotného zranění se nepodařilo nalézt.

V kategorii *rodinný stav* také dochází oproti předchozímu zkoumanému rozdílu ke změně, kdy dochází k faktické unifikaci na tři kategorie – svobodný, ženatý/vdaná, ovdovělý/ovdovělá.³²² Proběhlý rozvod je ve všech 187 zprávách zaznamenán pouze dvakrát, jednou v roce 1944 a jednou v roce 1945.³²³ Naopak mírně vzrostl počet ovdovělých pracovníků a pracovnic, což lze opět vysvětlit tím, že věk pracovníků roste. U všech deseti případů v letech 1943–1945 se navíc jedná o pracovníky starší 40 let, kdy jen u 3 z nich jsou doloženy děti patrně mladší 18 let, o které se stará. V celém tomto období je jinak naprosto dominantním rodinným stavem stav ženatý/vdaná. Pokud se navíc odhlédne od válečných zajatců, kteří jsou spíše svobodní, nežli ženatí, jedná se o více než 85 % dochovaných zpráv.³²⁴ Oproti předchozí etapě vývoje podniku je navíc překvapivé, že ani u jednoho ze svobodných není uvedeno žádné dítě, o které by se uvedený zraněný staral. Zda se jedná o reakci na probíhající válku, kdy mohou za účelem lepší obživy rodiny a dětí probíhat i účelové sňatky,³²⁵ nelze prokázat.

Kategorie *Mobilita zaměstnanců* pak oproti předchozím rokům 1939–1942 vykazuje pouze drobné změny. Jedná se především o oslabení role Čermné jako místa, odkud lidé dojíždějí, naopak roste počet pracovníků ze samotné Nové Paky a jejího okolí.³²⁶ Ačkoli se jedná o území Protektorátu Čechy a Morava, tak mnohem podstatnější je, že do Hostinného odtamtud vedlo a dodnes vede přímé vlakové spojení. I díky výhodnému postavení vlakového nádraží v Hostinném, kdy zaměstnanci byli do 5 minut v práci, tak čas dojezdu nedosahoval hodinu cesty a přesunů.

Největší změnou oproti předchozí kapitole je velký nárůst úrazových zpráv týkajících se válečných zajatců. Ačkoli této problematice bude obecně ještě vyhrazen prostor, je nutné říci, že vlastně tito zaměstnanci měli za nedobrovolné bydliště také Hostinné, konkrétně tábory 3101, 3290 a 9659, všechny umístěné na území města Hostinné.³²⁷

³²² V pramenech označeno jako ledig, verheiratet, verwitwet.

³²³ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

³²⁴ Ibidem.

³²⁵ Více k tomuto např. FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2., dopl. vyd. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0720-0.

³²⁶ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

³²⁷ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

8. Analýza jednotlivých kategorií úrazů 1939–1945

8.1 Mobilita zaměstnanců

V předchozích kapitolách jsem se zabýval specifiky danými pro první období let 1939–1942 a druhé období let 1943–1945. V této kapitole bude snahou postihnout společné tendence pro obě tyto období, navíc je kontextuálně zasadit do komparace s dochovanými prameny z předchozího, současného i následujícího období. Opět je ale nutné podotknout, že právě jen Úrazové zprávy jsou pro toto vytyčené období skutečně jediným reprezentačním, téměř kompletním pramenem zachycujícím více kategorií.

Ve zkoumaných 530 úrazových zprávách se objevuje přes tisíc různých jmen.³²⁸ Téměř 2/3 z nich se opakují, kdy jde o dvojí zranění v celém zkoumaném období, o vícenásobné opakování dosvědčení jmen pracovníků, nebo se jedná o kombinaci zmíněného. Výpovědi nezasahují jen zaměstnance podniku, přibližně v jedné z 20 zpráv je zmíněn nějaký člen rodiny, doktor, který pacienta ošetřoval, nebo výjimečně kolemjdoucí, který pomohl. To se týká pouze zranění, které byly způsobeny po cestě do práce a z práce. V některých případech dochází ale ke shodě jmen, která je většinou podchycena už ale samotným podnikem, kdy je za příjmením uvedena i římská číslice.³²⁹

Po hlubším rozboru jsem došel k tvrzení, že velmi mnoho rodin z nejbližšího okolí bylo úzce spjato s podnikem. Oproti lidem z Protektorátu, kteří dojížděli jako jednotlivci, pracovali z Říše celé rodiny ve firmě Eichmann a spol. V rámci těchto struktur pak mohou být stanoveny různé rodinné vazby, které jsou nicméně odvozeny pouze na základě společného bydliště a přibližného porovnání věku. Typickým příkladem pro celou rodinu, která v podniku pracovala je rodina Russova, Pitaschova, Purkertova, Blaschkova, nebo Bönischova.³³⁰ Tato sociální interakce byla v některých případech pro podnik určující. Ať již jde o případy dosvědčování zranění jednotlivých pracovníků při cestě do práce nebo z práce, kdy za zraněného manžela vypovídaly i manželky.³³¹ Tyto vazby mohou být podstatné i sekundárně, což ale již žádný dochovaný pramen není schopen doložit, kdy by tyto ženy, nebo muži v případě zranění žen, musely zajišťovat ošetřování.

³²⁸ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

³²⁹ Jako tomu je například u Josefu Bönischu, kdy jednomu je 59 a pochází z Chotěvic a druhému je 67 let a bydlí na Karlově, v dnešní části Chotěvic. I u nich je ale možné uvažovat, že i vzhledem k místní blízkosti bydlišť, se jedná o vzdálené příbuzné.

³³⁰ Ibidem.

³³¹ V žádném ze zkoumaných 530 případů se ale nejedná o manželku, která by v podniku nepracovala. Vždy se tudíž jedná o ženy, které byly v podniku samy zainteresovány.

Zmíněné sociální vazby rodiny na podnik mohou být nicméně oboustranně výhodné, což lze vyvodit ze zaměstnávání potomků jednotlivých pracovníků. Firma tak získala mladé učně, kteří se často zaučovali na podobné pozici jako jejich otcové³³² a mohli být do budoucna kvalifikovanou náhradou stárnoucího personálu podniku. Zároveň tak mladší členové rodiny mohli finančně vypomoci rodině v tíživém období války.

Další kategorií, která prokazuje již o mnoho rozsáhlejší mobilitu lidí oproti předchozímu 19. století,³³³ je místo a datum narození. Obecně patrnou tendencí je, že lidé zastávající vyšší pozice pocházeli mnohdy z míst velmi vzdálených od Hostinného. Za příklad může být uveden Andreas Ehlinger, který se 5. 10. 1911 narodil ve Vídeňském Novém městě, ale již ve svých 28 letech v podniku Eichmann a spol. pracoval na pozici vedoucího (*Werkführer*).³³⁴ Nejedná se ale o zobecnitelné pravidlo, neboť například Alois Bartoš, narozený 30. 4. 1908 ve Vídni, pracoval na pozici pomocného dělníka.³³⁵ U tohoto pracovníka je ale možný jiný důvod tak daleké změny bydlení. Vzhledem k jeho česky psanému jménu se totiž může jednat o českého Vídeňáka, který s rodiči mohl po vzniku samostatného Československa Vídeň a Rakousko opustit a přestěhovat se do Československa.³³⁶ Celkově se ale jedná o velmi úzkou skupinu lidí, kteří se nenarodili do 50 kilometrů od umístění podniku. Z hlediska četnosti je častější jiná varianta, totiž že lidé pracující v podniku na vyšších pozicích žili v Hostinném a oproti nim dělnictvo a odborní pracovníci spíše v okolních vesnicích, jako byly Chotěvice, Dolní Lánov, Olešnice aj. Tak například všichni muži zaměstnaní na pozici *Werkführer* žili v Hostinném, podobně jako muži na pozici *Papiermaschinen-Führer* nebo *Kalanderführer*.³³⁷ Dokladem tvrzení, že existoval rozdíl v bydlišti mezi zaměstnanci na vyšších a nižších pozicích, je souhrn všech míst bydlišť, které jsem udělal na základě všech 530 zpráv. Obecně tedy vychází, že v Hostinném za celou sledovanou dobu bydlelo 81 pracovníků, kteří se v období let 1939–1945 zranili a v Chotěvicích a v některé z jejich dnešních částí³³⁸ dokonce 120 pracovníků.³³⁹ Toto větší

³³² Což dosvědčuje uvedení pracovní pozice, jako je tomu třeba u Gustava Hollmanna a jeho syna Felixe Hollmanna, kdy otec je pozicí *Papiermacher (Querschneider)* a syn je zaměstnán jako *Papiermacher-Anlehrling*.

³³³ HLAVAČKA, Milan. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. II. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Historický ústav, 2016. Práce Historického ústavu AV ČR, v.v.i. Řada A, Monographia. ISBN 978-80-7286-281-8.

³³⁴ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 12

³³⁵ Ibidem. Zpráva č. 91.

³³⁶ Více k této problematice z hospodářského hlediska In: KUBŮ, Eduard a Jaroslav PÁTEK. *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-716-X.

³³⁷ Tyto pozice lze do češtiny přeložit jako vedoucí dílny – *Werkführer*; vedoucí provozu papírenského stroje – *Papiermaschinen-Führer* a vedoucí kalandru – *Kalanderführer*.

³³⁸ Tímto jsou myšleny části Karlov, Amerika, Kateřina.

³³⁹ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

množství dokazuje, že právě Chotěvice a i jiné vesnice v okolí Hostinného³⁴⁰ se staly základnou pro zaměstnance pracující na méně placených pozicích.

Při rozboru mobility zaměstnanců je ale třeba mít na zřeteli nutnost denní dopravy do zaměstnání a zase zpátky domů. Právě cesty do práce a z práce tvoří značnou část úrazových zpráv, neboť mnoho úrazů se událo mimo zaměstnání, nicméně je firma řešila a kompenzovala, jako by se staly v samotném podniku. Díky této skutečně relativně široce podchycené skupině úrazů můžeme odvodit čtyři základní způsoby dopravy zaměstnanců do práce. Nejčastěji využívanou byla pěší cesta zaměstnanců do práce. Doložení jsou lidé docházející z Hostinného, Chotěvic či Arnultovic. Lidé ale docházeli běžně také z Olešnice a z jiných, třeba i 15 km vzdálenějších obcí. Jako doklad mohou být jmenovány dvě zprávy. První pochází z prosince 1940 a je v ní zaznamenáno zranění Heinricha Wolfa, který šel pěšky až z předměstí Dvora Králové, po cestě upadl na náledí a poranil si ruku³⁴¹. Vezmeme-li, že centrum Dvora Králové se nachází přibližně 18 km od centra města Hostinné, chodil tento pracovník běžně okolo 15 km. Podobný případ pak nastal v lednu následujícího roku, kdy Maria Gall, ovdovělá dělnice od kalandru, šla z Dolní Olešnice do Hostinného a kvůli náledí spadla do příkopu, přičemž se poranila.³⁴² Pro pěší docházení do práce byly obecně nejnebezpečnější zimní měsíce, kdy docházelo k častým zraněním kvůli náledí. Stejně tak i velký déšť pak způsoboval komplikace při docházení do práce. Jako příklad může být uveden Otto Erben, který si kvůli dešti zkrátil cestu domů přes les a poranil si koleno.³⁴³

³⁴⁰ Klášterská Lhota, Olešnice, Rudník aj.

³⁴¹ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 169.

³⁴² Ibidem. Zpráva č. 172.

³⁴³ Ibidem. Zpráva č. 286.

8.2 Úrazy zaměstnanců a jejich vliv

Kromě těchto relativně hojných zranění lze jako další skupinu jmenovat úrazy, které byly způsobeny někým jiným než samotným pracujícím. Za svým způsobem kuriózní pak lze označit oznámené zranění z úterý 20. 5. 1941. Franze Hannicha, dělníka majícího na starost zavěšování rolí papíru do podavačů, zranil po cestě do práce jeho vlastní kolega Silvestr Stránský. Zraněného porazil na kole. Celý incident končí velmi výjimečnou, v žádném jiném případě již nedoloženou pokutou ve výši 2 říšské marky, které podnik udělil Silvestru Stránskému za způsobenou újmu kolegovi.³⁴⁴ Jednalo se sice o symbolickou částku, nicméně určité psychologické opodstatnění v něm lze spatřovat. Silvestr Stránský žádným tvrdším trestem potrestán nebyl, neboť je zaznamenán jako důvěryhodná svědčící osoba ve zranění, které se událo 4. 8. 1943.³⁴⁵

Druhým velmi častým způsobem dopravování do podniku bylo využívání kol. Zranění způsobená dojížděním do práce je obecně nejčastěji zaznamenaným zraněním ve skupině dopravy do práce, nicméně ani přes to nemůže být určeno, že se jednalo o nejčastější volenou dopravu zaměstnanců do práce, neboť lze stanovit jízdu na kole za rizikovější než pěší chůzi. Zároveň jsou na kole zdolávány větší vzdálenosti, čímž také stoupá riziko případné kolize, navíc podobně jako pěší pendleři i tito jízdní velmi trpěli na přírodní podmínky. Jako doklad může být například jmenován Josef Richter, který v únoru roku 1941 při cestě z Dolní Olešnice do práce spadl kvůli náledí z kola.³⁴⁶ Podobné je pak zranění Stefana Bergera, který v listopadu 1944 kvůli špatnému počasí po cestě do práce spadl z kola a zlomil si žebro.³⁴⁷

Cesty na kole byly ale nebezpečné i v jiných ohledech. Uvést může být případ Ericha Pivoňky z 9. 11. 1939. Tomu se při cestě do práce připletla taška s bundou do pletení kola, on z něj spadl a způsobil si zlomeninu levé klíční kosti.³⁴⁸ Nebezpečné vůbec byly i noční cesty na kole, jak dokládá případ 20. 4. 1940. Tento případ je zajímavý v několika ohledech. Pracující Hugo Reiche se vypravil podle záznamu ve 20.50 na kole do práce. Z důvodu, který ani on sám nebyl schopen vysvětlit, přelétl přes řídká a narazil pravou částí těla do stromu.³⁴⁹ Ukázkou mentality lidí i samotného vedení podniku v té době je ale to, co následovalo. Zraněného totiž zachránili o něco později do práce jedoucí spolupracovníci Franz Pischel a Josef Maiwald, kteří také pocházeli z Čermné. Jeden z nich zůstal u raněného,

³⁴⁴ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 204.

³⁴⁵ Ibidem. Zpráva č. 381.

³⁴⁶ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 177.

³⁴⁷ Ibidem. Zpráva č. 493.

³⁴⁸ Ibidem. Zpráva č. 52.

³⁴⁹ Ibidem. Zpráva č. 102.

druhý dojel do továrny pro pomoc. Vedení ihned vyslalo pro raněného auto, které ho odvezlo do nemocnice v Hostinném. Tam mu byly diagnostikovány četné zlomeniny žeber i jiných částí těla.³⁵⁰ Bez zranění se ale neobešly i přejezdy na kolech mezi částmi podniku, jak dokládá zpráva o Wenzelovi Purkertovi, který se poranil během cesty mezi holendrem a celulózku.³⁵¹

Mezi základní zbylé dva způsoby dopravy do práce, které jsou zaznamenány v dochovaných pramenech, může být uvedena doprava vlakem a autobusem. Vlakem, jak lze předpokládat vzhledem k dochovaným zprávám zmiňujícím zaměstnance z Protektorátu, jezdili převážně pracující z větší vzdálenosti od podniku, převážně ti z tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava. Za příklad může být uvedeno zranění Josefa Hartla z 8. ledna 1941, které mu způsobil průvodčí tím, že mu skřípl ve vlaku do dveří prsty.³⁵²

Posledním možností přesunu do práce byla autobusová doprava. U té se dá předpokládat, že co do počtu přepravených osob konkurovala vlakové dopravě.³⁵³ Dvě základní skupiny, do kterých lze rozřadit zranění způsobené autobusovou dopravou, jsou zranění způsobená na nástupišti před samotným započítím cesty a zranění způsobená během cesty.

První kategorie pod sebou shrnuje například různé úrazy způsobené na autobusovém nádraží a pak zranění způsobená při samotném nástupu. Jako vhodný příklad mohou posloužit dvě zprávy. První zpráva zmiňuje zranění způsobené kvůli náledí na samotné zastávce a utrpěl jej Alois Haraska 4. 1. 1944, kdy uklouzl na náledí na zastávce a zlomil si nohu.³⁵⁴ Podobně do této kategorie může být přiřazena zpráva z 5. 11. 1941, kdy si Franz Langer skřípl ruku ve dveřích autobusu.³⁵⁵ Tento řidič z povolání dojížděl z Dolní Olešnice, předchozí zámečník pak z obce Prosečné.

Za druhou podskupinu zranění, která se dochovala při cestování autobusem, jsou zranění způsobená různými nehodami. Naprosto jedinečná a dominantní je událost, která se udála v sobotu 15. 1. 1944, kdy kvůli náledí vyletěl autobus ze silnice a spadl do olešnického potoka.³⁵⁶ Z jednoho dne a jedné události se tak dochovalo 9 zpráv, které zachycují mimo jiné

³⁵⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

³⁵¹ Ibidem. Zpráva č. 7.

³⁵² SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 173.

³⁵³ Železniční spojení, které dodnes vede z Nové a Staré Paky do Hostinné a vede i přes některé v pramenech uvedené obce, ze kterých pocházeli pracující podniku Eichmann a spol., je nejkratší a zároveň nejlogičtější cestou v porovnání s jeho autobusovou konkurencí. Lze tak předpokládat, že ačkoli se množství zpráv o zranění na autobusových zastávkách i díky velké nehodě autobusu dochovalo o autobusové dopravě mnohem více, v celkovém měřítku jednotlivých přepravených zaměstnanců by se mohlo jednat o vyrovnaný poměr.

³⁵⁴ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 411.

³⁵⁵ Ibidem. Zpráva č. 230.

³⁵⁶ Viz výše. Ibidem. Zprávy č. 417 – 425.

i cestu autobusem, neboť díky uvedenému bydlišti je zřejmé, kudy autobus jezdil a jací zaměstnanci se v něm setkávali. Jedná se o pracující z Přední a Zadní Ždírnice, částí, které patřily do Protektorátu Čechy a Morava; a Dolní Olešnice s Horní Olešnicí spadající pod přímou správu Třetí říše. Všichni zranění byli muži zastávající rozličné dělnické pozice v podniku. Právě díky tomu, že autobus projížděl přes území Protektorátu i Říše, tak je patrné, že rozhodně státní hranice v této době nebyla neprostupnou zdí a lze si tedy představit, že překračovat denně hranice za účelem práce nebylo obtížné. V autobuse bylo zraněno pět zaměstnanců mající za bydliště obce v Protektorátu Čechy a Morava a čtyři lidé z tehdejšího území Říše, tedy původních odtržených Sudet. I vzhledem ke jménům lze předpokládat, že by mohlo zároveň jít o smíšení česky a německy mluvících pracovníků. Dokladem je navíc i rozdělení zraněných do různých nemocnic i k různým doktorům. Právě jejich přiřazení k německému nebo českému³⁵⁷ doktorovi může naznačovat jejich hlavní jazyk pro zdárnou komunikaci s lékaři. Na základě toho není překvapující, že k českým doktorům, tedy k Dr. Janu Maryškovi z nemocnice v Nové Pace a k Dr. Jaroslavu Hradeckému z Dolní Kalné, byli přiřazeni zaměstnanci se jmény Antonín Stránský, Ludvík Karel a Josef Stránský.³⁵⁸ Oproti tomu zaměstnanci Gustav Schönborn, Josef Stránský č. II³⁵⁹, Bohumír Grof, Franz Exner, Franz Langer a Anton Pfaff³⁶⁰ byli posláni k německy mluvícím lékařům.³⁶¹ Toto je jedním z velmi řídkých, nicméně exaktních příkladů úmyslného zaměstnaneckého štěpení na Čechy a Němce. Skutečnost, že tito zaměstnanci byli ošetřeni celkem čtyřmi různými lékaři, dokládá fakt nejen míšení národnostního, ale také široké připravenosti v této době čelit těmto problémům.

Žádný ze zaměstnanců si během zmíněné autonehody nezpůsobil těžké zranění. Způsobena byla pouze střední a lehká. Reakce úřadů byla pohotová, neboť těchto 9 zraněných bylo rozvezeno po různých doktorech a nemocnicích – jednalo se o nemocnici ve Vrchlabí, nemocnici v Nové Pace, dva byli posláni k doktoru Bergerovi z Hostinného, odkud jeden byl poslán kvůli vážnosti zranění také do vrchlabské nemocnice, jeden již ke zmíněnému

³⁵⁷ Myšleno ve smyslu teritoriálním a jazykovém.

³⁵⁸ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zprávy č. 419, 420 a 424

³⁵⁹ Psán v pramenech i Stránský. Zde se jedná o skutečnou náhodu, kdy v autobuse sedí dva jmenovci pracující pro téže podnik, nicméně oba s různým bydlištěm a přiřazení jeden k českému doktorovi, druhý k německému. Již na základě tohoto lze předpokládat, že se nejednalo o příbuzné, ale pouze o schodu jmen.

³⁶⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zprávy č. 417, 418, 421, 422, 423, 425.

³⁶¹ Nelze s jistotou říci, zda všichni tito zaměstnanci byli německého původu, především u Josefa Stránského a Gustava Schönborna, kteří byli převezeni do vrchlabské nemocnice. Jejich ošetřující lékař nebyl zaznamenán.

dolnokalenskému doktoru Hradeckému a jeden k doktoru Weberovi.³⁶² Tento fakt pak ukazuje organizační schopnost a možnosti krizového řešení.

Pokud jde skutečně o zkoumání struktury samotného podniku, tak uvedené povolání u zraněného pracovníka i u pracovníků je asi nejpřímějším dokladem samotné skladby pracovníků. V těchto 530 zprávách, doplňovaných i podrobným popisem každé nehody, je zaznamenáno ještě velké množství lidí, kteří se sice za roky 1939–1945 nezranili, nicméně byli jako svědčící osoby zaznamenány. Právě u jejich svědectví je pak často uvedena i jejich s pracovní pozicí. Kvůli tomu například na jednu zraněnou úřednici, která spadla z kola, připadají další dvě kolegyně, které ji zranění dosvědčily. Takto se značně pramen rozšiřuje, nicméně je zřejmé, že skutečně nejčastěji uvedené jsou dělnické pozice. Ani samotnému vedení se úrazové zprávy nevyhnuly. Právě vedení podniku se dostává do tohoto pramene pokaždé, když se jedná o vážný úraz, který i končí smrtí, nebo především pokud se jedná o problém zasahující více lidí. Dokladem je například občasný, relativně nebezpečný únik plynu SO₂, tedy oxidu siřičitého, který se příležitostně udál, především ve spojení s nějakou technickou chybou, spíše než aby se jednalo přímo o podcenění pracovní bezpečnosti.³⁶³ V takovém případě byl uveden jako svědek někdo z vedení, neboť se i podle řídkých poznámek taková situace dále prošetřovala.³⁶⁴ Konkrétně uvedu otravu v tehdejší celulózce, kdy se z jednoho potrubí uvolnil plyn, a dělník Josef Kindler se přiotrávil. V tomto případě opět „svědčil“, respektive byl pod zprávou podepsán, Ing. Max Günther.³⁶⁵

Podobných je několik případů karantény pracovníků v únoru a březnu 1940, kdy se v podniku vyskytla neznámá kožní vyrážka, která se objevovala na rukou a nohou. Ing. Werner Köstner a Ing. Max Günther v důsledku této epidemie rozdávali nemocenské bez zjišťování podrobností.³⁶⁶ Jediné, co je u těchto zpráv vždy uvedeno oproti všem jiným, je datum, kdy příslušný pracovník postižený zmíněnou kožní chorobou nastoupil do práce, společně s informací, zda pracoval v podniku bez přestávky, či nikoli. Patrná je tedy snaha nalézt příčinu této kožní nemoci.

³⁶² SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zprávy č. 417 – 425.

³⁶³ Ibidem. Zprávy č. 251, 260, 356 aj.

³⁶⁴ Ibidem. Zprávy č. 197, 231 aj.

³⁶⁵ Ibidem. Zpráva č. 197.

³⁶⁶ Viz například: SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zprávy č. 83, 84 a 88.

Posledním typem, kdy jsou uvedeni lidé z vedoucích pozic podniku, jsou zranění velmi vážná nebo smrtelná, která i pro samotný podnik byla zvláštní a ohrožující.³⁶⁷ Například může být uvedena zpráva Josefa Stranskeho,³⁶⁸ který se otrávil užitím Luresinu.³⁶⁹ Podobně je pod úrazem ze srpna 1944, kdy Johann³⁷⁰ Blažek špatně najel vozem na kotel s rozžhaveným kovem, vylil ho, způsobil škodu a zároveň byl těžce popálen na ruce, podepsán Ing. Hermann Pavlík.³⁷¹ Pokud se vrátíme k předchozímu rozboru bydlišť jednotlivých zaměstnanců, tak i v těchto všech jmenovaných případech se potvrzuje, že všichni lidé ve vedoucí pozici podniku měli uvedené za své stálé bydliště město Hostinné.³⁷²

Jak již bylo uvedeno, tak pramen *Úrazy 1939–1945* nejvíce podchytil dělnickou vrstvu podniku. Zranění způsobená strojem, se kterým pracovali, jsou stejně četná jako zranění způsobená během nakládání a vykládání materiálů, manipulací s vozíky, kterými byl vozen různý materiál.³⁷³ Tato zranění dohromady tvoří asi 80 % všech způsobených zranění, která se vůbec v podniku přihodila.³⁷⁴

Pokud se nejprve zaměříme na zranění způsobená při rutinní denní práci³⁷⁵, jedná se skutečně o největší podíl v celých úrazových zprávách. Nejčastěji se lidé zranili na ruce, především na prstech a dlaních. Zranění na rukou dominuje, ať už se jednalo o různou manipulaci se stroji, s papírem, s pilou, holendrem apod. Tato zranění byla hodnocena jako lehká, tedy pokud nedošlo k amputaci částí ruky, či k jiným vážnějším důsledkům, které vedly k hospitalizaci.³⁷⁶ Vyléčit taková zranění nikdy netrvalo déle než pár týdnů. Dokladem je i skutečnost, že se někteří opět během dalších týdnů zranili.

³⁶⁷ V tomto jsou výjimkou dva případy infarktů z října roku 1942 a ledna roku 1943, kdy kvůli přivolání lékaře do podniku a oficiálnímu potvrzení případu infarktu tyto události nebyly dále prošetřovány. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zprávy č. 324 a 345.

³⁶⁸ V této zprávě psáno bez diakritiky.

³⁶⁹ Zda se v tomto případě jednalo o náhodu, nebo pokus o sebevraždu, to není doloženo. Je ale pravdou, že samotná zpráva zůstala velmi neurčitá a možná právě proto byl jako jeden ze „svědků“ uveden Ing. Werner Köstner na pozici *Betriebsleiter in Arnau*, tedy samotný vedoucí podniku v Hostinném.

³⁷⁰ V jiné zprávě naopak uveden jako Jan, což je přesněji jeho jméno, neboť bydlel ve Staré Pace v Protektorátu Čechy a Morava. U příjmení je vždy dopsána diakritika.

³⁷¹ Viz například: SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zprávy č. 473

³⁷² Ibidem.

³⁷³ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

³⁷⁴ Do tohoto statistického údaje jsou započítáni i váleční zajatci, neboť se předpokládá, že prošli aspoň základním školením, jak mají správně a bezpečně pracovat. Pokud by ale tyto pracovníci nebyli do této statistiky zařazeni, tak by procento takto způsobených zranění kleslo k 60 %.

³⁷⁵ Čímž je myšlena práce nijak sezóně neovlivněná, kdy tedy počasí ani specifičnost práce omezená jen na určitou fázi roku nehrají roli.

³⁷⁶ Jedním z takových případů je zranění Karla Vanického, který si jako pomocník u holendru zarazil třísku. Tříska, kterou zřejmě neodstranil, se mu zanítila, celý palec byl infikován a vše vedlo k odebrání kosti z palce ruky, což provedl dr. Augustin Maier. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

Skutečně smrtelná zranění byla, jak bylo uvedeno výše, pouze dvě.³⁷⁷ Ve zbylých dvou případech úmrtí zaměstnance na pracovišti se jednalo o infarkt, který byl svým rozsahem neslučitelný se životem.³⁷⁸ Těžká zranění bez následku úmrtí, která se za zmíněné období udála, je 25. Jen z těchto 25 případů pak bylo 10 způsobeno otravou oxidu siřičitého.³⁷⁹ Zbylá těžká zranění byla způsobena jinou příčinou, než otravou. Jedná se o různorodé zprávy způsobené lidskou chybou nebo problémem stroje. Uvedeno může být více příkladů, ale kvůli své specifčnosti jsem vybral především případ Rudolfa Kindlera, který jako mistr kalandru pracoval s pomocníkem na sušičce. Stroj vypnuli, aby mohli dělat další práci, nicméně vypnutí bylo nedostatečné či poruchové,³⁸⁰ kus stroje se při práci uvolnil a mistrovi velmi těžce poranil nohu, která mu byla později v hostinské nemocnici amputována.³⁸¹ Specifikem tohoto zranění je, že se skutečně jedná o rutinní práci, navíc byl zraněn samotný zkušený mistr. Jiný neopakovaný případ, který by šel hodnotit jako zranění střední i těžké, je událost ze srpna 1940, kdy domovník Franz Pfeifer zašel do dřevozpracující části podniku, aby si nařezal dříví. Při této činnosti se vážně poranil a došlo k uříznutí ukazováčku. Specifická je zpráva tím, že on v podniku na pile vůbec pracovat neměl, šlo o snahu vypomoci si ve firmě nařezáním dřeva na doma. Incident byl vyšetřován a nakonec bylo zamítnuto jakékoli vyplacení náhrad za toto zranění firmou.³⁸² Nejen tento příklad dokládá, že zranění jako taková velmi často nesouvisela s prací, ale s různými náhodami, ať už šlo o srážku při cestě do práce, zmíněnou nehodu autobusu, různá podvrknutí, poranění kvůli upadlé součástce či pádu zavěšeného materiálu aj.³⁸³

Mezi skutečně nejčastější zranění, u kterých nezáleželo ani na měsíci, ani na věku pracovníka, jsou ta způsobená při převozu materiálu vozíkem, při vykládce zboží a materiálů nebo při přesunu těžkých rolí papíru. Tato zranění byla většinou středně obtížná,³⁸⁴ někdy jsou i lehčí povahy.

Při pohledu na kategorii *Povolání* můžeme kromě zranění, která jsou často velmi úzce s povoláním spjata, zkoumat i obecné rozložení pracujících v podniku a to nejen podle místa bydliště, což již bylo výše učiněno, nýbrž i podle jazykové a kulturní příslušnosti. Při celkovém pohledu na všechny zaměstnance z Protektorátu Čechy a Morava je vidět

³⁷⁷ Ibidem. Zprávy č. 138 a 164.

³⁷⁸ Ibidem. Zprávy č. 324 a 345.

³⁷⁹ Tento problém se vyskytl především v lednu 1942, kdy plyn v podniku dlouho unikal. Více k tomuto: SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zprávy č. 251, 256, 258, 259 a 260

³⁸⁰ Zpráva jasně nespécifikuje, zda se jednalo o zapříčinění člověkem, nebo strojem.

³⁸¹ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 123.

³⁸² Ibidem. Zpráva č. 131.

³⁸³ Ibidem.

³⁸⁴ Do této kategorie byly dány především ta zranění, které skončily zlomeninou nebo pobytem v nemocnici.

značný nepoměr, pokud jejich pozice porovnáme s pozicemi zaměstnanců bydlících v části Sudet připojené k Říši. Ze všech 78 zaměstnanců, kteří byli v průběhu let zaznamenáni, dosáhl pouze jeden pracovník, Stanislav Stránský z Čisté, vyššího postu ve struktuře podniku.³⁸⁵ Naopak většina z nich zastává role pomocné a dělnické. Číselně vyjádřeno, z oněch 78 lidí je 28 na pozici dělnické³⁸⁶, jedná se tedy o 36 % t všech těchto obyvatel Protektorátu, 25 jich zaujímá pouze pomocné pozice³⁸⁷ – tedy 32 %; a zbylých 25 pracovníků, kteří zahrnují 32 % všech zaměstnanců z Protektorátu, jsou na pozicích, které jsou sice specializované, nicméně ve struktuře podniku by šly maximálně hodnotit jako střední pozice³⁸⁸. Motivací, proč pracovat v německém podniku na území Říše, mohl být především výdělek. Dokladem může být například fakt, že 21 z těchto 78 lidí mají 2 děti a více.³⁸⁹ Zároveň velký počet svobodných a bezdětných mužů z Protektorátu pracuje pro tento podnik na pomocných pozicích. Mohlo se tedy jednat o muže přesvědčené propagandou, režimem či tlakem (čemuž sám osobně nepřikládám velkou váhu); nebo spíše o lidi hledající práci bez nutnosti vzdělání nebo odborných znalostí, kteří si zároveň v německém podniku dobře vydělali.³⁹⁰

³⁸⁵ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 383.

³⁸⁶ Do této kategorie byli zařazeni všichni zaměstnanci, kteří mají ve složenině názvu svého povolání uvedeno slovo *Arbeiter*, jedná se tedy o *dělníka*. Teoreticky by tento výraz šel přeložit i jako pracovník, nicméně já vzhledem k dané době a kontextu volím vhodnější slovo *dělník*.

³⁸⁷ Do této kategorie byli zařazeni ti zaměstnanci, kteří mají ve složenině názvu, ač spojeného spojovníkem, nebo bez spojovníku, uvedené slovo *Gehilfe* /-gehilfe, nebo se jde o pracovníky s předponou *Hilfs*- v označení povolání. Jedná se tedy o pomocnou pracovní sílu, což lze jistě překládat dvojím způsobem. Ukáží na příkladu: povolání s označením *Maschiengehilfe* může být přeloženo jako *pomocná síla u papírenského stroje*, nebo *pomocný strojní dělník* (či *pomocný dělník u papírenského stroje*). Jedná se ve své podstatě o synonyma, nicméně já úmyslně volím první překlad, aby byla zdůrazněna diference označení *Maschinenarbeiter* a *Maschiengehilfe* – tedy mezi *dělníkem pracujícím u papírenského stroje* a *pomocnou silou dělníka či mistra pracujícího u papírenského stroje*. Stejným způsobem funguje i předpona *Hilfs*-. Rozdíl není v tomto případě sémantický, nýbrž morfolgický.

³⁸⁸ Do této skupiny patří pracovníci s označením pozice např. *Bäcker*, *Maurer*, *Verlader*, *Packer*, *Stoffträger*, *Zellulosekocher* aj. – tedy *vaříče* (předpokládá se klišu, nebo jiného pojiva pro výrobu papíru), *zedníka*, *vykladače*, *baliče*, *závozníka* a *vaříče celulózy*. Jedná se tedy o relativně specializované pozice, které i vzhledem k úzké specifikaci vyjímám ze skupiny dělnictva, tedy z kategorie 1.

SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

³⁹⁰ Pokusil jsem se zabývat i otázkou, zda lze určit, který z pracovníků byl český a který německé národnosti. Rozbor jmen jako takových ale vedl k neuspokojivým výsledkům, neboť někteří byli zaznamenáni podle místa bydlení a data narození vícekrát, nicméně jednou je jméno psané německy, podruhé česky. Za příklad může být uveden Karel Knap / Karl Knap, Eduard Ludvik / Eduard Ludvík, nebo Josef Stransky / Josef Stránský. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

8.3 Kategorie zraněných - specifika Čechů, Němců a válečných zajatců

Druhou specifickou skupinou pracovníků byli váleční zajatci. Tato velmi úzká skupina je svojí podstatou rozdílná jak od pracovníků z Protektorátu, tak z Říše. Během let 1941³⁹¹–1945 bylo zaznamenáno celkem 55 zpráv o zranění různých zajatců z Francie, Belgie, Nizozemí, Ruska, Ukrajiny a Sovětského svazu.³⁹² Hlavním specifikem této skupiny je, že se v ní neobjevuje žádná žena, jde tedy pouze o mladší muže. Celkový průměr věku uvedených v těchto 55 zprávách je 31,2 roku, což je mnohem nižší číslo, než byl celkový podnikový průměr, jak bylo dokázáno v předchozí části. Naprostá většina těchto mužů pracovala na pomocných pozicích. Na pozicích, které lze považovat za srovnatelné s ostatními pracovními místy,³⁹³ pracovala necelá jedna třetina všech válečných zajatců. I přes toto zřejmé využívání jen hrubé pracovní síly zajatých mužů je nicméně patrná i tendence mít u těch, kteří by mohli být užiteční i na jiné pozici, napsané jejich skutečné povolání. Za příklad může být jmenován Ernst Forterre z Lemagny. Právě u něj je ve všech třech úrazových zprávách, které se o něm dochovaly, zapsána poznámka, že pracuje jako učitel ve Francii.³⁹⁴ Je tedy možné, že vedení podniku chtělo využít, či možná občasně využívalo jeho schopností, o čemž se nicméně nedochovala žádná zpráva. Velmi podobně na tom byl i další učitel z Francie, Eduard Debar³⁹⁵. Posledním, podobně zaznamenaným mužem, byl také Francouz Osmille Mallet,³⁹⁶ který sice pracoval jako pomocná síla u holendru, nicméně v předválečné době byl malířem. U žádného jiného vězně už nebylo jejich předválečné povolání zaznamenáno.

Nejen dle bydliště lze odhadovat rozdělení na Čechy a Němce. Specifickým ukazatelem pro odhadnutí národnosti byli i samotní lékaři, kteří zraněné ošetřovali. V celkem 530 zprávách se vyskytuje 21 lékařů, kteří pacienty ošetřovali.³⁹⁷ Především doktoři z území Protektorátu Čechy a Morava se vyskytují mnohem řídkěji než jejich kolegové z území připadající Říši. Nejčastěji je zaznamenáno asi šest lékařů, z nichž pramenům dominuje především Dr. Josef Weber z Hostinného, který sloužil v místní oblastní nemocnici. Z jeho kolegů, kteří jsou v pramenech rovněž hojně podchyceni, může být jmenován Dr. Otto

³⁹¹ Konkrétně z 8. 5. 1941 existuje první záznam o zranění válečného zajatce Simona Lueina. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 196.

³⁹² Označení Sovětský svaz jako rodiště je důsledně u pracovníků oddělováno. Předpokládám, že šlo tedy o pracovníka z jiné sovětské socialistické republiky než z dnešního Ruska jako takového. Podobným případem je i Ukrajina, která byla v těchto seznamech brána jako samostatný stát.

³⁹³ Tedy takovými pracovníky, kteří nebyli vykořeneční ze své domoviny a nenuceni pracovat.

³⁹⁴ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.. Zpráva č. 454, 479 a 492..

³⁹⁵ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.. Zpráva č. 500

³⁹⁶ Ibidem. Zpráva č. 511.

³⁹⁷ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

Berger, Dr. Rudolf Nossek a primář Neuberger.³⁹⁸ Páté a šesté nejčastěji se vyskytující jméno ošetřujícího lékaře, byli Dr. Jaroslav Hradecký z Dolní Kalné a Dr. Erik Maly³⁹⁹ z Chotěvic. Právě doktor Hradecký jako jediný ze jmenovaných lékařů pocházel a pracoval na území Protektorátu Čechy a Morava.⁴⁰⁰ Právě díky tomuto lékaři lze jasně určit, že všech 23 pacientů, o které se staral, jsou prokazatelně Češi pocházející z Protektorátu. Jmenovitě to byl Karel Knap, Josef Stransky,⁴⁰¹ Rudolf Fojtar, Josef Kluz, Kamil Machata a další.⁴⁰² V praxi je tak nutné diferenciovat německy mluvící a česky mluvící pacienty, neboť bylo nutné zjistit jejich stav a zařídit léčbu. Pragmatika tohoto počínání je jasná – zařídit ošetření u doktora mluvícího mateřským jazykem, pokud se jednalo o stálé zaměstnance. To pak vedlo k nutnosti převážení zaměstnanců z podniku k českému lékaři, nebo ke spolupráci více doktorů, kdy byl raněný primárně ošetřen německým doktorem⁴⁰³ a následně převezen buď do nemocnice v Protektorátu Čechy a Morava, nebo alespoň k českému doktorovi. V úrazových zprávách se pak vyskytují jména obou mužů, kteří zasahovali.⁴⁰⁴ Celkově tak lze prokázat ve všech těchto zprávách 38 Čechů, kteří byli zraněni mezi lety 1940–1945. Žádný český pracovník nebyl zraněn v roce 1939, ačkoli se z něj dochovalo 66 zpráv, tedy dostatečně velký vzorek, aby byl alespoň jeden takový pracovník podchycen. Lze tak postulovat i s ohledem ke stále vzrůstajícímu počtu českých pracovníků v následujících letech, kdy se o tolik nenavyšuje počet dochovaných zpráv oproti roku 1939, že výskyt česky mluvících pracovníků je dán především vypuknutím a stále větší intenzitou druhé světové války, kdy mnozí pracovníci ve středním věku musí být nasazeni do války.

Jsem si vědom, že zjištěná čísla nejsou rozhodně určující. Je jisté, že některý ze zaměstnanců, kteří se hlásili k české národnosti, mohl mít německé jméno, být ošetřován německým doktorem a jeho zranění mohli dosvědčovat Němci. Mou snahou nicméně bylo postihnout skutečně co nepřesvědčivější skupinu pracovníků, o nichž mohu říci, že se s největší pravděpodobností jednalo o české zaměstnance. Snahou bylo komparovat tři

³⁹⁸ Primář dr. Neuberger se hojně vyskytuje v pramenech let 1939–1942. V pozdější době je pak zaregistrován pouze výjimečně, v roce 1945 už vůbec. Je možné, že šel do důchodu, a proto jen výjimečně sloužil a dostal se k ošetřování jiných. Je nicméně s podivem, že titul primáře nemocnice už nebyl nikomu předán.

³⁹⁹ Doktor Erik Maly, ačkoli by mohl být považován za Čecha, lze na základě všech případů dokázat, že rozhodně nebyl národností Čech. Ve všech případech, ve kterých je uveden, se staral pouze o prokazatelné Němce, při akutní potřebě ošetření některého zaměstnance z Protektorátu nebyl přivolán ani jednou.

⁴⁰⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

⁴⁰¹ Příjmení Stránský a jeho německá varianta Stransky jsou vůbec nekomplikovanějším jménem v dochovaných materiálech, neboť na základě německého protějšku byl často zapisovateli pozměňován i český pravopis. Ve většině případů je tak jméno uvedeno bez interpunkce, což budí dojem, že se jedná o německy mluvící pracovníky.

SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Jako příklad může být uvedena zpráva č. 293, 257, 111.

⁴⁰³ Především to byli Dr. Hans Schöwel, nebo Dr. Otto Berger.

⁴⁰⁴ Ibidem. Zpráva č. 385, 256.

základní zdroje identifikace spíše k českému národu – tvar jména⁴⁰⁵, ošetřujícího lékaře a svědky zranění. Tímto způsobem se prokázala tendence, že zranění pracovníci, jejichž úraz byl dosvědčován zaměstnanci s česky psaným jménem,⁴⁰⁶ byli v naprosté většině případů⁴⁰⁷ ošetřováni lékaři s pobytem v Protektorátu Čechy a Morava a česky psaným jménem. Zbýlých 10 % byli muži, kteří utrpěli vážnější zranění, a tak vzhledem k okolnostem byli ošetřeni již v Hostinném a následně převezeni do nemocnice jak na území Protektorátu, tak na území Sudet. Obecnou tendencí nicméně bylo posílat zraněné do domácí léčby. Mohlo se jednat o jedno z úsporných opatření jak personálu, tak i spotřeby materiálu, jehož bylo v době druhé světové války nedostatek.⁴⁰⁸ Zranění byli z protektorátních nemocnic a ošetřoven posíláni záhy domů.

Ještě častější je nicméně jiná tendence – podceňování míry zranění samotnými pacienty. V tom neměli podíl žádní lékaři, neboť kromě jednoho jediného případu⁴⁰⁹ byla všechna způsobena samotnými pacienty. Namátkově lze jmenovat Josefa Nagla, který si jako topič při práci popálil obličej popelem, v práci pokračoval, při větších bolestech se omluvil v práci a šel domů a až později teprve navštívil lékaře, který ho nechal týden v oblastní nemocnici Hostinné.⁴¹⁰ Případ Josefa Bönische není o moc rozdílný, tento 67letý pracovník se v květnu 1941 poranil na břicho při vykládání prázdných krabic z vagónu, když upadl. Zranění nedbal, pracoval dále, v noci měl ale velké bolesti a k němu přivolaný Dr. Hans Schöwel ho nechal okamžitě převést do nemocnice. Pacient krvácení do břišní dutiny přežil.⁴¹¹ Tato tendence zakrývat různá zranění a přecházet je spojuje celé období let 1939–1945. Příčin může být několik – přirozená snaha zakrýt svou slabost a nepřiznat si poranění, zabezpečit rodinu příjmem, nebýt v těžké válečné době na své pozici nahrazen aj. To mohlo mít nebezpečné důsledky i pro samotný podnik, neboť většina zranění, která byla zpočátku

⁴⁰⁵ V této kategorii byl brán ohled na velmi rozšířený německý pravopis i u prokazatelně česky mluvících pracovníků.

⁴⁰⁶ Také pracovníky s německy psaným jménem, kteří na základě celkové analýzy podle popsaných kroků byli označeni za Čechy.

⁴⁰⁷ Jedná se o více jak 90 % všech úrazů.

⁴⁰⁸ Obecně k fungování, politice, hospodářství a problémům Protektorátu za doby druhé světové války lze alespoň výběrově uvést tyto novější publikace: POLÁČKOVÁ, Andrea a Václav KAŠKA. *Protektorát 1939-1945: okupace, odboj, denní život*. Brno: Extra Publishing, 2017. ISBN 978-80-7525-113-8. UHLÍŘ, Jan Boris. *Protektorát Čechy a Morava 1939-1942: srdce Třetí říše*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2017. ISBN 978-80-7451-602-3. MARKOVÁ, Marta. *Familienalbum: Erzählungen aus Mähren und Böhmen*. Wien: Braumüller, 2011. ISBN 978-3-99200-051-7.

⁴⁰⁹ Marie Smolik, pomocné síly v kuchyni, která se v práci zranila, bolest po dva týdny nepřecházela, šla k doktorovi - Dr. Josefu Weberovi, ten ji nic nenašel, poslal ji znovu do práce a až po další návštěvě ji 4 týdny po způsobení zranění nechal na domácí ošetřování. SOA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy. Zpráva č. 384.

⁴¹⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 296.

⁴¹¹ Ibidem. Zpráva č. 283.

přecházena, jsou následně delší čas léčena, často přímo v nemocnicích.⁴¹² V některých, spíše řídké se vyskytujících případech, byli lidé převáženi na specializovaná pracoviště,⁴¹³ nebo byli při skutečně vážných případech převáženi do nemocnic vyššího územního celku.⁴¹⁴ Nejčastěji uvedená specializovaná pracoviště jsou plicní oddělení v Trutnově⁴¹⁵ a oční oddělení v Trutnově i ve Dvoře Králové nad Labem⁴¹⁶. Právě poranění dýchacího orgánu v důsledku různých otrav plynem SO₂ v celulózce nebo poranění očí byla relativně hojná.

Kategorie *Rodinný stav* byla rozebrána již v předchozí pasáži. Zde se tedy bude jednat především o shrnutí předchozí pasáže a ukázkou celkových tendencí zkoumaného období. Pokud se komplexně podíváme na uvedený počet dětí jako takový, zjistíme, že z oněch 530 zkoumaných nastala proměna u zaznamenaného zraněného pracovníka jen ve 27 případech, tedy u 13 lidí, kdy Emil Schreier jako jediný zaznamenal změnu celkem třikrát, tedy pokaždé, kdy byl zraněn.⁴¹⁷ V pěti případech byl prokázán pokles počtu dětí v době mezi zraněními, v 8 případech došlo naopak k nárůstu počtu dětí.

Pokud se nejprve zaměříme na nárůst počtu dětí, dojdeme k výsledku, že nešlo pouze o muže dvacátníky. Naopak z těchto 8 případů se jedná o 4 dvacátníky, 2 třicátníky, a dokonce 2 padesátníky.⁴¹⁸ Z těchto dvacátníků se u tří jednalo o obyvatele Protektorátu Čechy a Morava. U občanů Třetí Říše můžeme nejspíše hovořit o plánované mateřství, které by reagovalo na aktuální politicko-ekonomickou situaci, jak se dá uvažovat v případě právě zaměstnanců z Protektorátu Čechy a Morava, kteří vlastně naznačují určitou tendenci typickou pro období druhé světové války, kdy značně roste natalita.⁴¹⁹ Tato interpretace může být nicméně odvrhnutá s tím, že u všech tří mužů jde o relativně nízký věk, kdy se očekává ještě nárůst počtu dětí.

Opačná tendence, tedy pokles počtu dětí uvedených v úrazových zprávách v období let 1939–1945 se týká pěti mužů, všech v rozmezí od 44 do 57 let. Společným ukazatelem je tedy vysoký věk, kdy u všech se dá uvažovat, že právě ono dítě, které přestalo být uváděno v počtu

⁴¹² SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Jako příklad uvedu zprávu č. 113, kdy byl zraněný Josef Lamberg i po počáteční domácí léčbě poslán do nemocnice v Nové Pace.

⁴¹³ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

⁴¹⁴ Příkladem může být Jindřich Reissner, který byl v práci přejet vagónem, umístěn do hostinské nemocnice, následně převezen do Trutnova, kde umírá. SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 164.

⁴¹⁵ Ibidem. Zpráva č. 256.

⁴¹⁶ Ibidem. Zpráva č. 261.

⁴¹⁷ SOA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy. Zpráva č. 20, 143, 429.

⁴¹⁸ Konkrétně u Hugo Hartla a Gustava Schönborna.

⁴¹⁹ FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2., dopl. vyd. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0720-0. Str. 329-334.

dětí, přesáhlo věk 18 let, neboť všichni mohli mít teoreticky dítě ve věku okolo 20 let. Žádný z těchto mužů nicméně nemá uvedenou poznámku, jako pracovník Alois Tasler ve zprávě z října 1940,⁴²⁰ který měl u číslovky 4 děti poznamenáno *unter 18 Jahren*,⁴²¹ nicméně vzhledem k záznamům u Jana (Johanna) Kubíka⁴²² a Emila Schreiera (Schreyera)⁴²³ si dovolím zobecnit toto pouze jednou zaznamenané pravidlo, že do počtu dětí byly zaznamenány jen ty mladší 18 let. Oproti zbylým 3 případům jde totiž u těchto mužů o větší pokles, než jen o jedno dítě. Jan Kubík má 13. 6. 1942 uvedeny 2 děti,⁴²⁴ již v březnu roku 1944 u něj není v jeho 48 letech zaznamenáno dítě žádné.⁴²⁵ Ještě zajímavější je případ Emila Schreiera, který se zranil ve vytyčeném období celkem třikrát. V prvním případě, tedy v červenci roku 1939, má ve svých 46 letech uvedeny 3 děti.⁴²⁶ Hned v následujícím roce, konkrétně

2. října 1940, je zapsáno celkem 5 dětí⁴²⁷ a v posledním případě Schreierova zranění, tedy v květnu roku 1944 už má uvedeny pouze dvě děti, a to ve svých 51 letech.⁴²⁸ Je možné, že se mu v prvním mezidobí narodila dvojčata, či manželka porodila v krátkém časovém úseku dvě děti.⁴²⁹ Nicméně následná úmrtnost 3 dětí mezi 4 lety se jeví být vysoce nepravděpodobnou i vzhledem k dané době. Předpoklad tedy je, že zbylé 3 děti, které by se mohly narodit v době, když byl Emil Schreier dvacátníkem a ve vytyčeném období již dosáhly plnoletosti.

Pokud zkoumáme nikoli mobilitu zaměstnanců, nýbrž faktické umístění bydlišť, dojdeme k zajímavému faktu, že někteří zaměstnanci s různým jménem žili ve stejném domě. Prvním vysvětlením, které se u mužů dokládá lépe kvůli celoživotnímu zachování jména, je

⁴²⁰ SOA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy. Zpráva č. 144.

⁴²¹ Mladší osmnácti let.

⁴²² Nadále budu používat tuto počeštělou variantu jména vzhledem k jeho bydlišti v Protektorátu Čechy a Morava.

⁴²³ Vzhledem k častějšímu užití přímení Schreier, než-li Schreyer (poměr 5:2) jsem se rozhodl dále užívat variantu s měkkým i.

⁴²⁴ SOA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy. Zpráva č. 302.

⁴²⁵ SOA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy. Zpráva č. 441.

⁴²⁶ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 10.

⁴²⁷ Ibidem. Zpráva č. 143.

⁴²⁸ Ibidem. Zpráva č. 449.

⁴²⁹ Vzhledem k obecným mateřským principům, jako je délka laktace podmiňující plodnost ženy, tuto variantu pokládám za nepravděpodobnou. K obecným demografickým principům více In: LIVI BACCI, Massimo. *Populace v evropské historii*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-495-5. HAJNAL, John. European Marriage Patterns in Perspective. pp. 101–143 in *Population in History*, edited by Glass, D.V., Eversley, D.E.C.. London: Edward Arnold. 1965. Dostupné online: <https://www.scribd.com/document/115001673/John-Hajnal-1965-European-Marriage-Patterns-in-Perspective>[cit. 6. 7. 2018].

soužití více generací v jedné domácnosti. Příkladem jsou bratři⁴³⁰ Max Illner a Hans Illner, kteří žili v Hostinném v domě číslo 318.⁴³¹

Složitějším se jeví doklad soužití buď dvou sester, nebo sestry a snachy, či dokonce manželky a tchyně. V tomto případě, protože se jen výjimečně dochovala v delších zprávách o úrazu jejich identifikace, se při rozboru jedná pouze o spekulaci. Za příklad může být uvedeno soužití Franziski Dandy⁴³² a Bibiany Schary⁴³³ v Hostinném čp. 400. Franzisce bylo v době zranění 46 a byla svobodná, Bibianě bylo o dva roky později v dobu zranění také 46 let, ale naopak byla vdaná a s jedním dítětem. V tomto případě mohlo jít o soužití sestry manžele a jeho manželky v jednom domě.

Nejsložitějším, těžko prokazatelným jevem, je spojení několika zaměstnanců v jednom místě bydliště. Jde tedy o zdánlivě nesourodou skupinu lidí, které propojuje jen stejná práce. Otázka, kterou si lze klást, je, zda šlo o nějak centrálně určené propojení od podniku Eichmann a spol. či se jednalo o náhodnou domluvu několika lidí. Teorii, že by se mohlo jednat o určitou možnost ubytování spjatou se sociální politikou podniku Eichmann a spol., podporuje nejen větší počet takovýchto míst soužití v Hostinném a Chotěvicích, ale také obecný historický vývoj podniku, neboť jak již bylo dříve uvedeno, tak první náznaky snahy o bytové zabezpečení podniku sahají do 19. století stavbou několika domů. Nepřímých dokladů, že by mohlo k takovýmto organizovaným soužitím docházet, je několik. Pro představu uvádím shodné místo bydliště Josefa Langerera (62), Kurta Pittasche (15) a Stefana Pittasche (38) v Chotěvicích čp. 40, nebo Josefa Bönische (59) a Ernsta Rumlera (37) v Chotěvicích čp. 194, nebo také Helgy Franke (23) a Brunno Rückera (16) v Čermné čp. 106 aj.⁴³⁴ Pro potvrzení této spekulace ale nebyl dohledán žádný pramen.

Všechny zmíněné podkategorie měly za cíl nastítnit velmi složitou situaci zaměstnanců během druhé světové války a zároveň otevřít nové pole historického poznání. Jsem si vědom, že tyto kapitoly byly až příliš detailním popisem informací ze zaznamenaného pramene, nicméně vzhledem k jeho specifčnosti a informační bohatosti jsem se nakonec rozhodl je nezkracovat.

⁴³⁰ Předpokládám vzhledem k datu narození Maxe 1923 a Hanse 1926.

⁴³¹ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy. Zpráva č. 112, 328.

⁴³² Ibidem. Zpráva č. 292.

⁴³³ Ibidem. Zpráva č. 442.

⁴³⁴ SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, sign. Úrazy.

9. Poválečné uspořádání podniku

9.1 Změny ve vedení a restrukturalizace podniku

Třetí kapitola této práce byla završena citací o znárodnování majetku Friedricha Eichmanna doslova před jeho očima, zatímco se mu podařilo vrátit se z fronty. Právě toto obsazení podniku mělo aktivitou českého dělnictva proběhnout již 8. 5.⁴³⁵ Gabriela Horáková, absolventka Opavské univerzity, naopak uvádí ve své diplomové práci, že město Hostinné bylo obsazeno 9. 5. díky iniciativě lidí z české obce Slemeno.⁴³⁶ Vzhledem tedy k tomuto nesouladu uváděných dnů osvobození je možné, že převzetí podniku také proběhlo až o několik dní později. I když se přesné datum z dostupných zdrojů nedá dohledat, je jisté, že pro rodinu i pro podnik jako takový měly květnové události nedožité následky.

Z dochovaných zpráv je patrné, že se Friedrich Eichmann snažil získat podnik zpátky.⁴³⁷ Vztah jeho zaměstnanců k němu rozhodně nebyl dle dochovaných zpráv negativní. Negativní postoje buď bývalých zaměstnanců, nebo i přátel byly v této době relativně časté, spojené s různými násilnostmi a excesy.⁴³⁸ Sám Christian Eichmann, syn Friedricha Eichmanna, tvrdí, že především pro matku to bylo velmi temné období, kdy s ní bylo ze strany českých milicionářů velmi špatně zacházeno.⁴³⁹ Jedním z dokladů naopak pozitivního vztahu českých pracovníků k Friedrichu Eichmannovi je dochovaný následující dopis: „*Podepsaní znají Bedřicha Eichmanna, narozeného 26./11.1910 v Chotěvicích, bytem v Chotěvicích, 173 okres Vrchlabí, od roku 1932 jako zaměstnavatele a prohlašují, že hodnotil výkony svých zaměstnanců stejně spravedlivě, nečině rozdílů mezi Čechy a Němci, že k 1./1, 1939 bylo v jeho pražském podniku zaměstnáno 48 Čechů a 4 Němci, a že se tento poměr ani za okupace nezměnil v neprospěch Čechů. S těmi, kteří jeho mateřštinu neovládali, snažil se Eichmann vždy mluvit česky, přesto, že se mu to dařilo špatně. V Praze dne 20. 6.*

⁴³⁵ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 69.

⁴³⁶ HORÁKOVÁ, Gabriela. *Vrchlabsko 1945-1960*. Opava: Ústav historie slezské univerzity v Opavě, 2001. s. 13.

⁴³⁷ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 69.

⁴³⁸ PADEVĚT, Jiří. *Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích*. Praha: Academia, 2016. Průvodce. ISBN 978-80-200-2600-2.

⁴³⁹ Ředitel Františkánského kláštera v Hostinném pan Tomáš Anděl dokládá výpověď pamětníků, že ve dnech obsazení podniku vojáci násilně ženu Friedricha Eichmanna, Ruth Eichmannovou, vyvedli přes celý areál symbolicky až za jeho bránu, držíc ji pouze za vlasy. Tento příběh mi potvrdil syn Ruth Eichmannové, Christian Eichmann. Osobní emailová korespondence autora s panem Christianem Eichmannem, konkrétně email ze 30. 7. 2017.

1945.⁴⁴⁰ Pod tímto dokumentem je podepsáno pět Čechů, nicméně úplně čitelná jsou jen tři jména – Antonie Dandová, František Lísař a Jiřina Masopustová.⁴⁴¹ Na základě tohoto dokumentu lze říci, že vztah českých a německých pracovníků před druhou světovou válkou v některých pobočkách nemohl být úplně špatný, tedy onen čistě bipolární pohled, který nabízí Heinrich Soukup, může být vyvrácen.⁴⁴²

Revoluční rada, která v podniku vznikla počátkem května, se velmi rychle chopila iniciativy a hned v prvních dnech odstranila německé nápisy, jež postupně nahradila nápisy českými.⁴⁴³ Podle téhož zdroje pracovali sovětští zajatci nadále v papírnách až do konce června roku 1945, kdy byli převezeni do Olomouce.⁴⁴⁴ Podobný postup se dá předpokládat s válečnými zajatci francouzskými a belgickými. Dne 16. 5. 1945 převzali řízení podniku pan Ladislav Junek, později jmenovaný prvním českým vedoucím závodu, a pan Vladimír Topinka. Později byl 7. 6. 1945 ministerským výnosem jmenován správcem rady sociální demokrat Bohuslav Kolbava.⁴⁴⁵

V roce 1946 vyvrcholil proces znárodnění podniku, kdy byl slavnostně jmenován podnikovým ředitelem Bohuslav Kolbava, který se zároveň podílel na sloučení bývalé firmy Eichmann a spol. s dalšími podniky.⁴⁴⁶ Ruth Eichmann a Friedrich Eichmann, kteří byli do té doby nápomocní v komunikaci mezi českými a německými pracovníky a zároveň se účastnili předávání správy podniku, byli po uzavření znárodnovacích procesů ještě vyslýcháni a následně uvězněni.⁴⁴⁷ Kvůli neprokázání viny byli oba roku 1947 z vězení propuštěni a následně vysídleni do Německa. Usídlili se v Norimberku, kde byl Christian Eichmann zaměstnán jako technický ředitel zdejšího papírenského podniku. V roce 1975 odešel do důchodu.⁴⁴⁸ Dle úmrtního oznámení zemřel Friedrich Eichmann čtyři dny po oslavě svých 87 narozenin, 30. 11. 1997.⁴⁴⁹ Jeho žena, Ruth Eichmann, byla pochována o necelé dva roky později, a to 17. 11. 1999 ve věku 88 let.⁴⁵⁰

Ještě před odsunem manželského páru proběhlo sloučení závodu Eichmann a spol. se závody GROPA, Komanditní společností pro zužitkování dřeva, Pražským Labským mlýnem

⁴⁴⁰ SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Potvrzení o odvodu – Bedřich Eichmann. Nezpracováno.

⁴⁴¹ Ibidem.

⁴⁴² SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*. 1942, str. 24.

⁴⁴³ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 69.

⁴⁴⁴ Ibidem, strana 70.

⁴⁴⁵ Ibidem.

⁴⁴⁶ Ibidem, strana 71.

⁴⁴⁷ Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně novinová zpráva sepsaná Christianem Eichmannem v roce 1998, umístěná do rubriky *Vzpomínáme*.

⁴⁴⁸ Ibidem.

⁴⁴⁹ Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně úmrtní oznámení Friedricha Eichmanna.

⁴⁵⁰ Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně úmrtní oznámení Ruth Eichmann.

a závodem ve Svobodě nad Úpou. V dubnu tak byl za souhlasu ministerstva průmyslu vytvořen nový podnik Krkonošské papírny, které měly své sídlo v Hostinném.⁴⁵¹

Bývalá papírna Eichmann a spol. se tak stala jádrem obrovského koncernu, který se snažil sjednotit veškeré části nutného provozu – od kácení dřeva, přes jeho zpracování a transport, až po úpravu a výrobu samotného papíru. Tento proces racionalizace s sebou nicméně nesl značné problémy. Jedním z podstatných nedostatků bylo samo rozmístění různých závodů, které pod ředitelství v Hostinném spadalo. V době největšího rozvoje to totiž byly i podniky z Prahy, Pardubic, Ostravy, Karlových Varů či Opavy.⁴⁵² Tato přílišná centralistická snaha vedla nakonec naopak k prudké decentralizaci. Konglomerát firem stále nesoucí označení Krkonošské papírny byl štěpen. Tuto změnu v Hostinném nepřestál ani ředitel Kolbava a byl nahrazen Janem Halámkem.⁴⁵³

Jan Halánek ještě zesílil tlak na destrukturalizaci podniku, a tak 1. 1. 1949 došlo k celkovému štěpení podniku Krkonošské papírny. Byly tak vytvořeny tři dceřiné společnosti – Úpské papírny, Polabské papírny a stávající Krkonošské papírny se sídlem v Hostinném.⁴⁵⁴ Definitivně však tímto krokem ztratil podnik veškeré kontakty se všemi svými bývalými pobočkami, včetně té nejbližší v Maršově. Z obrovského podniku, který propojoval mnoho poboček po celém Československu, se tak stala regionální papírna.

⁴⁵¹ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 71.

⁴⁵² *Ibidem*, str. 72.

⁴⁵³ *Ibidem*.

⁴⁵⁴ *Ibidem*, str. 78 a 79.

9.2 Změny ve složení zaměstnanců podniku a problematika specialistů

Krátce po osvobození, dne 14. června 1945, byl vydán rozkaz Okresní správní komisí k sestavení seznamů Němců nacházejících se v okrese Vrchlabí, a to do 48 hodin. Bylo jasně stanoveno, že za Němce je považovaná každá osoba, která při sčítání lidu na přelomu let 1929/1930 udala německou národnost.⁴⁵⁵ Ohled měl být brán zatím pouze na smíšená manželství, ve kterých má být přezkoumána činnost německého člena a výchova dětí.⁴⁵⁶ Mezi osoby, které nemají být zapsány do tohoto seznamu, patřily: a) provinilci proti ČSR, proti kterým bylo stanoveno soudní řízení, či bylo plánováno; b) drobní zemědělci a řemeslníci, kteří nebyli členy SdP a NSDAP; c) osoby, které se vrátily z koncentračních táborů, bojovaly proti nacismu, či jsou známy svým demokratickým postojem před válkou i za války; d) příslušníci Rakouské republiky, kteří nebojovali proti ČSR.⁴⁵⁷

Dále bylo stanoveno, že na území ČSR mohou pouze osoby, které pracují v elektrárnách, plynárnách, veřejné dopravě a jiném tzv. nouzovém odvětví, stejně jako v zemědělství. Byla zde jasně dána věková hranice a počet dětí, pro kterou tato hranice platila. Mezi osoby, které naopak do prvních transportů patřily, byli řazeni: intelektuálové, učitelé, advokáti, majetnější vrstvy, továrníci a velcí sedláci.⁴⁵⁸ Přiložen měl být i seznam profesí, které bude potřeba nahradit v osidlovací vlně. V roce 1945 je navíc zřejmá tendence, že i pokud nejsou náhradní lidé v potřebných profesích, mohou být přesto odsunuti. Toto rozhodnutí v následujících měsících a především letech způsobilo velké hospodářské problémy. Navíc byl poté přidán rozkaz, který zabraňoval odsunu bývalých německých pohlavárů z řad SS, Wehrmachtu a jiných militárních a paramilitárních složek. Cílem bylo uchovat si možnost je vyslychat ve věci válečných zločinů.⁴⁵⁹

Na většině míst v okrese se projevoval velký problém, a to nedostatek českých obyvatel, kteří by pomohli ve správě obcí a ve vykonávání nesnadných úloh poválečné situace, mezi které patřilo např. zajišťování zbraní německému obyvatelstvu, zásobování obyvatel, likvidace skrytých odpůrců nového státu nebo zatýkání čelních představitelů

⁴⁵⁵ KMONÍČEK, Josef. *Návrat domů. Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945-1948*. 1.vyd. Hradec Králové: Kruh, 1982. s. 45.

⁴⁵⁶ V tomto případě se velmi často přihlíželo k tomu, zda je otec Čech nebo Němec. Určující měl podle úřadů pro výchovu rodin především muž, tudíž pokud tedy byla matka Němka a otec Čech, rodiny byly automaticky vyjímány z odsunových akcí. Problematičtější tato situace byla u rodin opačného rázu. V tom případě velmi záleželo na vyhodnocení úřadů. Viz např. SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 248, inv. č. 645, Seznamy osob určených do transportů 1-5.

⁴⁵⁷ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 248, inv. č. 638, Pokyny k odsunu.

⁴⁵⁸ KMONÍČEK, Josef. *Návrat domů. Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945-1948*. 1.vyd. Hradec Králové: Kruh, 1982. s. 45.

⁴⁵⁹ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 248, inv. č. 638, Pokyny k odsunu.

nacismu a jejich internace. K těmto lidem patřili převážně bývalí příslušníci NSDAP, SS či Hitlerjugend.⁴⁶⁰ Pro ONV představovaly bezpečnostní problém také propuštěné vojenské jednotky z internačních táborů. Ačkoli měli tito lidé propustku z táborů, národní výbory se přesto obávaly možných problémů, které mohl způsobit návrat těchto mužů ze zajetí. Převážně se to týkalo obavy z jejich bývalého působení v některé ze složek německých ozbrojených sil. Bývalí vojáci byli podezříváni kvůli možnosti spojit se s aktivními odpůrci nově vzniklé republiky, či z možnosti vyvíjet loupeživou činnost z hladu. Tuto obavu vyvolával samotný lístkový systém, neboť pokud se na patřičném úřadě občané nepřihlásili, nebyly jim obstarány potravinové lístky. Z tří set mužů se jich po propuštění přihlásil jen slabý zlomek. To bylo dáno především strachem vojáků, že by mohli být opětovně uvězněni.⁴⁶¹

Určující pro další vývoj podniku v této době byl především značný nedostatek českého obyvatelstva, a to nejen v Hostinném, ale i v okolních obcích. Už jen samo přebírání správy města bylo komplikované, natož pak převzetí podniku jako takového. V roce 1945 po vlně odsunů vznikl problém českým firmám, neboť ty trpěly značným nedostatkem pracovních sil českých i německých. Osídlovací snahy ONV nestačily počtu odsunutého německého obyvatelstva. Tento nedostatek se projevil poprvé na přelomu srpna 1945, kdy byl problematický nedostatek lidí na sklizení úrody.⁴⁶² Firmy proto záhy začaly ve velkém měřítku žádat o přidělení statutu specialisty⁴⁶³ svým zaměstnancům. Jejich žádosti následně procházely zevrubnou kontrolou, ve které museli zaměstnavatelé své prosby obhájit. Nutností také bylo zaměstnat nově příchozí československé obyvatelstvo, zaučit je od německých pracovníků a ty po nahrazení postu odsunout. Již od začátku se vedly podrobné seznamy specialistů. Do žádostí také zasahovalo ministerstvo, které žádosti spolu s ONV potvrzovalo.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Viz např. STANĚK, Tomáš a Adrian von ARBURG. *Organizované divoké odsuny?: úloha ústředních státních orgánů při provádění "evakuace" německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. Soudobé dějiny. 2006, 13(1), 13-49. ISSN 1210-7050.

⁴⁶¹ Státní okresní archiv Trutnov (dále SOKA Trutnov), fond Okresní národní výbor Vrchlabí (dále ONV Vrchlabí), ukládací číslo 248, inventární číslo 634. Upozornění na rozpuštění zajateckého tábora a na návrat 300 německých zajatců do ČSR.

⁴⁶² SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 247, inv. č. 631, Vynětí německých pracovních sil z odsunu a ponechání v závodech.

⁴⁶³ Více k otázce této specifické skupiny, která mohla zůstat v Československu na základě vydaných legitimací například: STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0328-2.

⁴⁶⁴ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 247, inv. č. 631, Vynětí německých pracovních sil z odsunu a ponechání v závodech.

Dokladem prudkých výměn obyvatelstva je dochovaný součet obyvatel z konce války.⁴⁶⁵ V Hostinném podle tohoto předběžného součtu žilo 3456 Němců a 117 Čechů, dohromady tedy 3573 obyvatel.⁴⁶⁶ Podobný byl i poměr v okolních obcích, ze kterých lidé dojížděli do podniku. V Chotěvicích je po ukončení války registrováno 1800 obyvatel, z toho 1790 Němců a 10 Čechů, v Čermné 869 lidí, konkrétně 868 Němců a pouze jeden Čech.⁴⁶⁷ Ani blíže k hranicím bývalého Protektorátu Čechy a Morava se složení obyvatel nijak zásadně nemění. Dolní Olešnice sice registruje 57 Čechů z 814 lidí, nicméně v obci Debrné, která je ještě blíže k Nemojovu, jež už byl součástí zrušeného Protektorátu, bylo z 208 lidí napočítáno pouze 17 Čechů.⁴⁶⁸ Celková analýza těchto počtů tak říká, že z 39 768 lidí žijících v okrese Vrchlabí bylo 38 077 německé národnosti a 1691 národnosti české. Prokazatelně se tak jedná o něco více než 4 % veškerých obyvatel.⁴⁶⁹

Tabulka z poloviny roku 1946 reflektuje jako první zdroj vůbec dělení Němců zůstávajících v okrese Vrchlabí na různé kategorie.⁴⁷⁰ Všech Němců legitimovaných jako specialisté je v té době 615. Vrchlabí, které mělo původně více jak 7000 obyvatel, mělo registrováno v polovině roku 1946 pouze 36 specialistů. Tímto nízkým počtem se nachází v tabulce registrovaných specialistů hluboko pod počty takto klasifikovaných lidí v Hostinném a v Dolním Lánově. V obou případech se jedná o 111 německých specialistů.⁴⁷¹ Je třeba podotknout, že podle dochovaných legitimací specialistů z archivu v Trutnově je naprostá většina zaměstnána v bývalém podniku Eichmann a spol.⁴⁷², nově nazvaném Krkonošské papírny.⁴⁷³

Bez odezvy úřadů nezůstal rostoucí počet potvrzených žádostí firem o status specialisty pro německé zaměstnance, neboť útlum osidlovacích vln v roce 1946 způsobil nedostatečnou náhradu i na pozice, které nevyžadovaly téměř žádné vzdělání či potřebu delšího zaučování. Velký regres lidí tak vedl k vydávání různých vyhlášek, jako například té z 3. 4. 1946, která přikazovala každému zaměstnanému Němci odpracovat navíc povinných dvacet čtyři hodin v městském parku.⁴⁷⁴ Mladiství a lidé neschopní práce museli odpracovat

⁴⁶⁵ Viz příloha č. 2.

⁴⁶⁶ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukládací číslo 144, inventární číslo 275, Výsledky sčítání lidu k 15. 9. 1946.

⁴⁶⁷ Ibidem.

⁴⁶⁸ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukládací číslo 144, inventární číslo 275, Výsledky sčítání lidu k 15. 9. 1946.

⁴⁶⁹ Ibidem.

⁴⁷⁰ Viz příloha č. 3.

⁴⁷¹ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 993. Údaje o počtu německého obyvatelstva, odsun.

⁴⁷² SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1009, Zajištění chodu závodů německými pracovními silami, zrušení legitimací specialistů.

⁴⁷³ LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. Hostinné 2015, str. 71.

⁴⁷⁴ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 330, inv. č. 992, Německé pracovní síly – přidělování, ponechání v závodech, odsuny.

čtyřicet osm hodin. Tato vyhláška se vázala na všechny ženy i muže od deseti do šedesáti let. V případě jejího nesplnění lidé přišli o své potravinové lístky.⁴⁷⁵

Součet obyvatel pocházející ze dne 15. 9. 1946 ukazuje aktuální počet lidí žijících v okrese Vrchlabí čtyři dny před oficiálním zakončením organizovaného odsunu.⁴⁷⁶ Celkem je zaznamenáno 454 německých specialistů přebývajících v okrese Vrchlabí s tím, že nejvíce jich obývá město Hostinné, a to 109. Oproti předchozí tabulce z poloviny roku 1946 se radikálně změnil počet specialistů evidovaných v celém Lánově na pouhých 6 osob.⁴⁷⁷ Paradoxní je, že v Chotěvicích byl počet navýšen z předchozích 33 lidí⁴⁷⁸ dokonce na 49 lidí.⁴⁷⁹ Tyto prudké změny by vysvětlovaly stálý nedostatek českých pracovníků, kterých oproti očekávání do okresu Vrchlabí nepřicházelo zdaleka tolik, kolik bylo obyvatel po konci války v roce 1945.⁴⁸⁰

Jelikož se situace výrazně nezlepšovala, musel ONV důrazně zasáhnout. Byly zde odstartovány mnohé akce, které by pomohly řešit hospodářské problémy a zároveň by vedly k možnosti ještě zbylé Němce i po oficiálním ukončení transportů odsunout. Jednou z realizovaných akcí v průběhu roku 1946 bylo zřízení zvláštního nuceného pracovního oddílu z trestanců ve Vrchlabí. Vězni, kteří si odpykávali lehčí tresty, byli takto na žádost mnohých zemědělských usedlostí i firem posláni na nejnужnější práce.⁴⁸¹

Reakcí navazující na celkově neblahý stav bylo vytvoření plánu na přeřazování osob mimo své povolání. Tento návrh, rozesílaný ONV na konci října 1946, nabádal předsedy MNV, aby prověřily všechny české pracovníky, zda vykonávají své vyučené povolání.⁴⁸² S těmi, kteří by nevykonávali své vyučené povolání, se měly následně vést soukromé rozhovory, ve kterých jim mělo být vysvětlena situace v hospodářství „bez použití nátlaku“. ⁴⁸³ Zmíněná snaha měla za cíl poslat lidi z pohodlnějších kancelářských postů na fyzicky náročnější práce v oboru dřevařském, důlním, hutním, zemědělském, stavebním, sklářském a

⁴⁷⁵ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 330, inv. č. 992, Německé pracovní síly – přidělování, ponechání v závodech, odsuny.

⁴⁷⁶ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 207, inv. č. 428, Slavnost k poslednímu odsunu Němců.

⁴⁷⁷ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukládací číslo 144, inventární číslo 275, Výsledky sčítání lidu k 15. 9. 1946.

⁴⁷⁸ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 993. Údaje o počtu německého obyvatelstva, odsun.

⁴⁷⁹ Ibidem.

⁴⁸⁰ Stále se jedná o rozdíl více jak 12 000 obyvatel mezi květnem 1945 a zářím 1946. SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukládací číslo 144, inventární číslo 275, Výsledky sčítání lidu k 15. 9. 1946.

⁴⁸¹ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1000, Návrh na zřízení nuceného pracovního oddílu z trestanců Vrchlabí.

⁴⁸² SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 996, Přeřazování osob mimo svá povolání.

⁴⁸³ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 996, Přeřazování osob mimo svá povolání.

klempířském či zámečnickém. Tento nenásilný přesun lidí na jiná pracovní místa měl podle dochovaných pramenů stabilizovat krizovou situaci.⁴⁸⁴

I přes tyto snahy ONV však nebyla situace dostatečně stabilní. Během let 1947 a 1948 rostou žádosti o pomoc z postižených hospodářských podniků. Celý okres reaguje na nastalou situaci nabídkami různých brigádních výpomocí. Skauti, školáci o prázdninách, i dobrovolně či nedobrovolně vybraní zaměstnanci velkých podniků, se snaží hlavně v létě 1947 a 1948 stabilizovat špatnou hospodářskou situaci v dřevařství i zemědělství.⁴⁸⁵ Tato snaha platí i pro Krkonošské papírny, ze kterých jsou vysílány různé žňové či dřevařské výpomoci. Ty podle záznamů žádají jen stravu a místo na přespaní. Snahou podniku je pomoci tam, kde není dostatek lidí na práci.⁴⁸⁶ Nutno dodat, že tyto výpomoci jsou dle dochovaných pramenů placené podniky. V některých firmách, což ale pro Krkonošské papírny konkrétně neplatilo, si místo ztraceného pracovního týdne berou lidé dobrovolné směny o víkend.⁴⁸⁷

Velký počet specialistů začíná v roce 1947 o své legitimace přicházet z důvodu postupné stabilizace hospodářství. Patrná je i latentní snaha některých lidí odsunout zbylé Němce bez ohledu na způsobené problémy.⁴⁸⁸ Na rozdíl od výdeje legitimací, ke kterému byl potřeba souhlas SNB, zaměstnavatele, ministerstva vnitra a ONV, stačí k zamítnutí vydání legitimace pouze nesouhlas ONV, který následně potvrzuje písemně i ministerstvo vnitra.⁴⁸⁹ Mezi ty, kteří se ve Vrchlabském okrese otevřeně stavěli proti vydávání statutu specialisty, patřil praporčík Maxmilián Hörnich. Právě on nechtěl specialisty firmám nechávat a na všechny dotazy směřované SNB, zdali má být tento člověk ponechán, psal: „v zájmu vítězství se nedoporučuje“.⁴⁹⁰ Stěžoval si také na liknavý přístup firem, které se podle něj nesnažily si náhradu za Němce najít, a když ji našli v podobě Slováků, tak jim často po několika měsících odešli.⁴⁹¹

Mnozí lidé museli dle dekretu Prezidenta republiky ze dne 19. 9.1945, čís. 71 Sb. O pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství, nastoupit do určené práce ONV ve Vrchlabí. Přidělovací výměry se zřídka objevují v roce 1946,

⁴⁸⁴ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 996, Přeřazování osob mimo svá povolání.

⁴⁸⁵ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1008, Lesní brigády, lesní dělníci.

⁴⁸⁶ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1010, Pracovní síly pro zemědělství, žňová výpomoc.

⁴⁸⁷ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1008, Lesní brigády, lesní dělníci.

⁴⁸⁸ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1009, Zajištění chodu závodů německými pracovními silami, zrušení legitimací specialistů.

⁴⁸⁹ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1009, Zajištění chodu závodů německými pracovními silami, zrušení legitimací specialistů.

⁴⁹⁰ Ibidem.

⁴⁹¹ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1009, Zajištění chodu závodů německými pracovními silami, zrušení legitimací specialistů.

masivnější přesouvání pracovních sil je typické v okrese Vrchlabí pro rok 1947 a následující rok 1948, kdy skutečně přesouvání lidí na nové pozice graduje.⁴⁹²

Přesouvání pracovních sil probíhalo po celém Česku, především do obcí dnešního Královehradeckého kraje byli umisťováni občané na pozice dělnické, hornické, zemědělské a lesnické.⁴⁹³ Vypracovávaly se také velké seznamy Němců, kteří byli i s rodinami přesídlováni do jiných částí republiky jen proto, aby nebylo tolik německých pracovníků pohromadě. Právě tento jev se udál také v podniku Krkonošské papírny. Ta se rozhodla uvolnit velké množství německých specialistů k rozptylu do jiných podniků.⁴⁹⁴

Během tohoto tzv. „vnitřního rozptylu“ německých specialistů došlo také k paradoxní události, neboť se mezi transportovanými specialisty z podniku ocitla i Němka Marta Richterová, která jako jediná znala tajemství výroby speciálních celuloidových razicích desek. Ztráta konkrétně této pracovnice by měla pro podnik nedozírné následky, vedení tak muselo nastalou situaci řešit. Podle archivních dokumentů byla nakonec zmíněná pracovnice i po rozptýlení transportována zpátky do Hostinného.⁴⁹⁵

Na podzim roku 1948 se také objevuje jedna přísně tajná akce nazvaná „akce J“. Tato zkratka neskrývá nic jiného nežli název místa, kam směřovaly vybrané transporty – Jáchymov. Ministerstvo vnitra, stejně jako veškeré další důležité československé orgány v té době ovládané komunistickou stranou, vydalo rozkaz k vybrání několika dělníků v mnoha okresech, který bude vyslán i s rodinou na práci do Jáchymovských dolů.⁴⁹⁶ Všichni vybraní prošli nejprve lékařskou prohlídkou a následně byli obeznámeni s datem odjezdu s tím, že nahlášená výstupní stanice nebyla Jáchymov, ale Šmídeberk.⁴⁹⁷ Vše se muselo odehrát rychle a ve veliké tajnosti, aby nebyly způsobeny problémy a panika. Vlaky musely přijet na určené místo v brzkých ranních hodinách. Z vrchlabského okresu nakonec odjelo celkem dvacet dva rodin, z nichž minimálně jedna byla dříve zaměstnána v Krkonošských papírnách.⁴⁹⁸ S sebou si mohli vzít veškerý movitý majetek a jídlo na sedm dní. Dne 5. října 1948 pak celý transport vyrazil směrem na Jáchymov.⁴⁹⁹

⁴⁹² SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1029, Přidělovací výměry, umístění do zahraničí.

⁴⁹³ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1029, Přidělovací výměry, umístění do zahraničí.

⁴⁹⁴ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 332, inv. č. 1041, Přesun Němců do vnitrozemí na práce v zemědělství a lese.

⁴⁹⁵ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 263, inv. č. 655, Odsun německého obyvatelstva do vnitrozemí (tzv. rozptyl).

⁴⁹⁶ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 263, inv. č. 657, Transport J- odsun Němců určených pro Jáchymovské doly.

⁴⁹⁷ Městys Kovářská, do roku 1948 Šmídeberk, německy Schmiedeberg.

⁴⁹⁸ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 330, inv. č. 992, Německé pracovní síly – přidělování, ponechání v závodech, odsuny.

⁴⁹⁹ Ibidem.

Jmenovanými způsoby došlo v rozmezí let 1945–1948 k naprostému změně složení veškerých zaměstnanců v podniku Krkonošské papírny. Ještě před rokem 1949 tak byla dokonána obrovská vnitřní restrukturalizace, která v dějinách podniku neměla obdoby. Touto snahou tak k 1. dubnu 1947z desetitisíců Němců po odsunech zůstalo v okrese přibližně 1400 lidí.⁵⁰⁰ Číslo se během rozptylu neustále snižovalo, až podle odhadů zůstalo v okrese asi tisíc obyvatel klasifikovaných jako Němci. Rozptyl se tak měl podle údajů týkat přibližně 344 osob.⁵⁰¹

Jen za několik málo let tak došlo k proměně fungování podniku snad na všech úrovních. Bývalí zaměstnanci byli z velké části nahrazeni a podnik se pod novým vedením a v nové podobě státní vydal do dalších desetiletí svého fungování.

⁵⁰⁰ KMONÍČEK, Josef. *Návrat domů. Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945-1948*. 1.vyd. Hradec Králové: Kruh, 1982. s. 143.

⁵⁰¹ SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 263, inv. č. 655, Odsun německého obyvatelstva do vnitrozemí (tzv. rozptyl).

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo ukázat různé formy soužití českých a německých pracovníků Krkonošských papíren (dříve podniku Eichmann a spol.) v první polovině 20. století, s přihlédnutím k počátkům tohoto podniku v 19. století. Detailní analýzou pramenné základny a následnou komparací získaných informací se sekundární literaturou bylo dosaženo detailního pohledu do fungování podniku. Do této analýzy byli zahrnuti nejen samotní majitelé, jejichž vliv na celý chod a orientaci podniku je zřejmý, ale také údaje o jednotlivých pracovnících firmy.

Pro výzkum bylo využito seznamů, zpráv, dopisů a jiných pramenů nacházejících se ve Státním oblastním archivu v Zámrsku a ve Státním okresním archivu v Trutnově. Právě výzkumem, který byl proveden na základě těchto převážně německých podkladů, jsem dospěl i k upřesnění údajů uváděných v sekundární literatuře.

Úzká profilace pramenů mě donutila pojmout téma globálněji, než jsem původně plánoval. Tato tendence se projevuje hned ve druhé kapitole, která tak časově postihuje i závěr devatenáctého století. Ve třetí a čtvrté kapitole bylo využíváno především komparativních metod. Těmi byly porovnány výsledky provedeného archivního výzkumu s informacemi dohledatelnými v sekundární literatuře. Na základě této komparace jsem dospěl k rozšíření povědomí o životě a vedení podniku rodinou Eichmann především na konci dvacátých třicátých let dvacátého století. Díky dostupným materiálům jsem mohl analyzovat a následně popsat i relativně neznámou etapu vývoje závodu, tedy období tzv. direktoria, kdy po smrti Rudolfa Eichmanna převzala řízení podniku Eichmann a spol. jeho žena Elsa Eichmann. Tato etapa fungování podniku se při zpětném pohledu jeví klíčovou, neboť právě v této době došlo k úpadku vlivu rodiny Eichmann na řízení a orientaci podniku. Ředitelé a prokuristé se tak stali nezávislými a zároveň nepostradatelnými aktéry fungování této firmy. I proto podnik přestál absencí majitele Friedricha Eichmanna v době druhé světové války.

Druhý tematický celek této práce nastiňuje podmínky zaměstnanců podniku Eichmann a spol. a i podniku Krkonošské papírny Hostinné. Z mého pohledu se jedná o jádro této práce, jehož výsledky jsou nicméně omezené i vzhledem k nedostatku pramenů. I přesto jsem analyzoval i jen částečně dochované zprávy a následně komparoval, čímž jsem dospěl k poměrně komplexnímu obrazu fungování firmy především během druhé světové války, ze které se pramenů dochovalo nejvíce. Úrazové zprávy, nejobsáhlejší pramen zachycující informace o zkoumaném tématu, který obsahuje přesně 530 dvoustranných záznamů, nejlépe nastínily proměnu složení zaměstnanců podniku. Jedná se o jediný pramen,

ve kterém se dochovalo více zpráv o válečných zajatcích pracujících v podniku. Rozhodl jsem se tohoto specifika využít a nastínit tak nejen podmínky fungování těchto pracovníků ve firmě, ale zároveň i zaměstnanců z Protektorátu či zaměstnanců přímo z Říše.

Metodou statistické analýzy metodami jsem dospěl k mnohým poznatkům, které ověřily známé údaje a některé naopak vyvrátily. Potvrzena byla například domněnka, že zaměstnanci podniku stárli během války, a to v důsledku odvodu mladších pracovníků do armády. Vyvrácena byla naopak z období Protektorátu známá prudce rostoucí vlna porodnosti v letech 1943–1945. Ta se v tomto podniku neprojevila. Vyvráceny mohou být i různé popisy dělnictva, neboť téměř v polovině 20. století již strukturálně neodpovídá jeho podobě v 19. století.

Oproti původní představě jsem se v práci detailně zaměřil na samotná zranění zaměstnanců. Ty sekundárně potvrzují mnohé tendence a svým způsobem dokreslují fungování podniku a mentalitu lidí v době druhé světové války. Pozoruhodné jsou popsané snahy zaměstnanců zamlčovat různá způsobená zranění. Naopak způsobení si úmyslného zranění, které by zabránilo odvodu do armády, nebylo v 530 zprávách prokázáno ani jednou. I samotná zkoumaná mobilita zaměstnanců daleko přesáhla mé původní vize. Nejednalo se totiž o pracovníky pouze z obcí do vzdálenosti 15 kilometrů, nýbrž hlavně v pozdějších dobách roste počet těch, kteří přijížděli z Protektorátu z mnohem větší vzdálenosti, aby kompenzovali úbytek původních německých pracovníků odvedených na frontu.

Zpracování tohoto období bylo vůbec nejsložitějším, neboť přes zdánlivě velký počet dochovaných pramenů se jednalo pouze o útržkovité informace, ze kterých jsem následně musel vyvozovat mnohem obecnější tendence. Ty byly mnohdy potvrzeny nejen na základě známé literatury, ale především při komparaci s jinými prameny.

Devátá kapitola pak přináší pohled na poválečné dění v podniku. V první podkapitole sleduji osud rodiny Eichmann a zároveň celého podniku začleněného do Krkonošských papíren. Tyto různé transformace firmy dokreslují snahy úřadů o větší racionalizaci fungování. Druhá podkapitola pak má ukázat mnohem obecnější tendence probíhající v celém okresu Vrchlabí. Zde jsem byl kvůli nedostatku konkrétních pramenů, které by se týkaly přímo Krkonošských papíren, donucen změnit optiku zkoumání. Na základě materiálů ONV Vrchlabí proto popisuji obecné zjištěné tendence, které v tomto okrese probíhaly a ty následně dokládám díky několika zachovaným zprávám o podniku přímo na jeho zaměstnancích. Sloučil jsem tak makro- a mikroperspektivu zkoumané oblasti, neboť zjištěné procesy byly přímo aplikovány na fungování podniku. I kvůli tomuto mírnému odklonu od původní vize jsem si vědom, že mohlo dojít k jistému narušení plánované koncepce. Pramenná základna

tak potvrdila tyto principy a zároveň zodpověděla mé hlavní výzkumné otázky vztahující se k tomuto období: Jestli byl vztah českých a německých pracovníků náhle ukončen nějakými politickými změnami a jestli někteří zaměstnanci mohli zůstat v podniku i po roce 1945.

Na základě provedené pramenné analýzy mohu tedy říci, že přes velké politické změny nebyl nikdy za dobu vlastnictví německou rodinou potlačen český vliv. Toto tvrzení dokládají v pramenech různí lidé pracující v podniku Eichmann a spol. i během druhé světové války. Zároveň mohu konstatovat, že ani němečtí pracovníci, oproti běžně uváděným tezím, neopustili podnik ze dne na den, nýbrž mnozí se na jeho provozu podíleli až do vnějšího rozptylu německých pracovníků v roce 1948.

Věřím, že zjištěné informace o životech pracovníků podniku mohou posloužit pro další výzkum fungování pohraničních podniků v první polovině dvacátého století. I přes kontroverzi, kterou zkoumané roky občas vyvolávají, se podařilo nastínit veškeré děje a procesy objektivně, a proto se tato práce může stát pokračováním zřídka vydávaných publikací o fungování nejrůznějších podniků významných pro daný region.

Seznam použitých zkratk:

ONV – okresní národní výbor

NSDAP – Národně socialistická německá dělnická strana (německy: Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)

DNSAP – Německá národně socialistická strana (německy: Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei)

ČSR – Československá republika

SdP – Sudetoněmecká strana (německy - Sudetendeutsche Partei)

RM – říšská marka

SoA –Státní oblastní archiv

SOkA –Státní okresní archiv

Co. – společnost

spol. – společnost

Seznam použitých archivních pramenů:

Státní oblastní archiv v Zámrsku

SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Julius Eichmann - osobní písemnosti. Nezpracováno.

SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Emilie Eichmannové, nezpracováno.

SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Osobní spis Rudolfa Eichmanna. Nezpracováno.

SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Cestovní pas Rudolf Eichmann. Nezpracováno.

SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596, signatura Pozůstalost Rudolfa Eichmanna. Nezpracováno

SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 11, inv. č. 93, sign. Přehled výplat zaměstnanců.

SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 84, Úrazy.

SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, karton číslo 10, inventární číslo 74, signatura Přehled zaměstnanců.

SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 75, sign. Seznam zaměstnanců.

SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 76, sign. Zaměstnanci papírny

SoA Zámorsk, fond Eichmann a spol. Hostinné, k. č. 10, inv. č. 87, sign. Vyplacený vyživovací příspěvek.

SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura dědické dávky pro vdovu po továrníkovi – paní Elsa Eichmann.

SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Potvrzení o odvodu – Bedřich Eichmann. Nezpracováno.

SoA Zámorsk, fond Rudolf Eichmann a spol., pila, Hostinné nad Labem, číslo fondu 1606. Signatura Plány k výstavbě závodu.

SoA Zámorsk, fond Eichmann Bedřich, Hostinné, číslo fondu 3596. Signatura Zplnomocnění. Nezpracováno.

Státní okresní archiv v Trutnově

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 263, inv. č. 655, Odsun německého obyvatelstva do vnitrozemí (tzv. rozptyl).

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 330, inv. č. 992, Německé pracovní síly – přidělování, ponechání v závodech, odsuny.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 263, inv. č. 657, Transport J- odsun Němců určených pro Jáchymovské doly.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 332, inv. č. 1041, Přesun Němců do vnitrozemí na práce v zemědělství a lese.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1029, Přidělovací výměry, umístění do zahraničí.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1009, Zajištění chodu závodů německými pracovními silami, zrušení legitimací specialistů.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1008, Lesní brigády, lesní dělníci.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1010, Pracovní síly pro zemědělství, žňová výpomoc.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 996, Přeřazování osob mimo svá povolání.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 1000, Návrh na zřízení nuceného pracovního oddílu z trestanců Vrchlabí.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukládací číslo 144, inventární číslo 275, Výsledky sčítání lidu k 15. 9. 1946.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 993. Údaje o počtu německého obyvatelstva, odsun.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 207, inv. č. 428, Slavnost k poslednímu odsunu Němců

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 330, inv. č. 992, Německé pracovní síly – přidělování, ponechání v závodech, odsuny.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 247, inv. č. 631, Vynětí německých pracovních sil z odsunu a ponechání v závodech.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 248, inv. č. 634. Upozornění na rozpuštění zajateckého tábora a na návrat 300 německých zajatců do ČSR.

SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 248, inv. č. 638, Pokyny k odsunu.

Soukromé archivy

Osobní emailová korespondence autora s panem Christianem Eichmannem, konkrétně email ze dne 30. 7. 2017.

Osobní emailová korespondence autora s panem Christianem Eichmannem, konkrétně email ze 7. 7. 2017.

Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně zpráva zaslaná Antonínu Šrotýřovi 9. 2. 1944

Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně email od Milana Šrotýře ze 6. 4. 2011

Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně novinová zpráva sepsaná Christianem Eichmannem v roce 1998, umístěná do rubriky *Vzpomínáme*.

Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně úmrtní oznámení Friedricha Eichmanna.

Soukromý archiv T. Anděla, konkrétně úmrtní oznámení Ruth Eichmann

Seznam použité sekundární literatury:

ARBURG, Adrian von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů. Díl I., Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010. 373 s. ISBN 978-80-86057-67-5.

BRYANT, Chad Carl. *Praha v černém: nacistická vláda a český nacionalismus*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2012. 350 s. Historické myšlení. Totalitarismus a šoa. ISBN 978-80-257-0790-6.

BUDDRUS Michael, *Totale Erziehung für den totalen Krieg. Hitlerjugend und nationalsozialistische Jugendpolitik*. 2 Bände, München 2003. 978-3-11-096795-1.

FEISTAUEROVÁ, Jana. *Obráz odsunu Němců na Vrchlabsku v regionálních periodících z let 1945 - 1948*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky.

FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2., dopl. vyd. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0720-0.

HLAVAČKA, Milan. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. II. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Historický ústav, 2016. Práce Historického ústavu AV ČR, v.v.i. Řada A, Monographia. ISBN 978-80-7286-281-8.

HORÁKOVÁ, Gabriela. *Vrchlabsko 1945-1960*. Opava: Ústav historie slezské univerzity v Opavě, 2001.

JAWORSKI, Rudolf. *Na stráži německví nebo v postavení menšiny?: sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích v ýmarské republiky a ČSR*. Vyd. 1. [Praha]: Pražská edice, 2004. 270 s. Historica. ISBN 80-86239-09-8.

JINDRA, Zdeněk a kol. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. První vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2945-2.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. 502 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-7363-146-8.

KASTNER, Quido Karel Bor. *Osidlování českého pohraničí od května 1945: (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Ústí nad Labem: Sociologický ústav AV ČR, 1999. 2 sv. ISBN 80-85950-59-6.

KHEL, Richard. *Na papíře napsáno a vytištěno*. Praha: Naše vojsko, 2008. ISBN 978-80-206-0992-2.

KMONÍČEK, Josef. *Návrat domů. Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945-1948*. 1.vyd. Hradec Králové: Kruh, 1982.

KNOB, Stanislav a Tomáš RUCKI. *Problematika dělnictva v 19. a 20. století. I, Bilance a výhledy studia*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2011. ISBN 978-80-7368-970-4.

KUBŮ, Eduard a Jaroslav PÁTEK. *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-716-X.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl III*. 1. vyd. Praha: Libri, 2011. ISBN 80-85983-13-3.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku, díl VIII*. 1.vyd. Praha: Libri, 2011. ISBN 978-80-7277-410-4.

KUČERA, Rudolf. *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 978-80-7422-232-0.

LEŠIKAR, Miloš a kol. *180 let tradice výroby papíru v Hostinném: 1835-2015*. 2. vydání. [Hostinné]: KRPA Paper, a.s., [2015]. 149 stran. ISBN 978-80-260-7977-4.

LIVI BACCI, Massimo. *Populace v evropské historii*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-495-5.

LOUDA, Jiří a ZÁZVORKOVÁ, Blanka. *Vrchlabí*. Vydání 1. Praha: Paseka, 2006. 78 s., [60] s. obr. příl. Zmizelé Čechy. ISBN 80-7185-757-2.

LÜDTKE, Alf. *People Working: Everyday Life an German Fascism*. History Workshop Journal, Volume 2000, Issue 50, 1 January 2000, Pages 74–92. Dostupné i online: <https://doi.org/10.1093/hwj/2000.50.74>.

LÜDTKE, Alf. *Eigen-Sinn. Fabrikalltag, Arbeitererfahrungen und Politik vom Kaiserreich bis in den Faschismus*. 2015. ISBN: 978-3-89691-975-5.

MARKOVÁ, Marta. *Familienalbum: Erzählungen aus Mähren und Böhmen*. Wien: Braumüller, 2011. ISBN 978-3-99200-051-7.

MYŠKA, Milan. *Problémy a metody hospodářských dějin: metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. Studijní texty. ISBN 978-80-7368-751-9.

PADEVĚT, Jiří. *Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích*. Praha: Academia, 2016. Průvodce. ISBN 978-80-200-2600-2.

POLÁČKOVÁ, Andrea a Václav KAŠKA. *Protektorát 1939-1945: okupace, odboj, denní život*. Brno: Extra Publishing, 2017. ISBN 978-80-7525-113-8.

RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Knížnice dějin a současnosti. ISBN 978-80-7422-378-5.

REZLER, Josef a Barbora ŠVARCOVÁ. *Ze života průkopníků sociální demokracie*. 2., ve Svobodě 1. vyd. Praha: Svoboda, 1950. Knihovna Svobody.

SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co. Hostinné*, hektografovaný strojopis disponenta firmy zachycuje vývoj firmy včetně opisů některých pramenů do roku 1903, 1942.

SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. 373 s. ISBN 978-80-904421-3-9.

SPURNÝ, Matěj. *Sudety: Vývoj a současný život jednoho pojmu*, In: SPURNÝ, Matěj, ed. *Proměny sudetské krajiny*. 1. vyd. [Praha]: Antikomplex, 2006. 238 s. ISBN 80-86125-75-0.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0328-2.

STANĚK, Tomáš a Adrian von ARBURG. *Organizované divoké odsuny?: úloha ústředních státních orgánů při provádění "evakuace" německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. Soudobé dějiny. 2005, 465-533. ISSN 1210-7050.

UHLÍŘ, Jan Boris. *Protektorát Čechy a Morava 1939-1942: srdce Třetí říše*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2017. ISBN 978-80-7451-602-3.

ZUMAN, František, VYKYDAL, Miroslav a KORDA, Josef, ed. *Papír: historie řemesla a výrobní techniky*. [Praha: s.n.], 1983. 272 s.

ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. V Praze: nákladem České akademie věd a umění, 1940. 109 stran, 13 listů obrazových příloh. Rozpravy České akademie věd a umění; třída I, číslo 89.

Seznam použitých internetových zdrojů:

BARTOŠ, Martin. Odsun Němců 1945-1946. [online]. In: Časopis Krkonoše – Jizerské hory, duben 2005, č. 4, s. 20-21. [Cit. 19.11.2017]. Dostupné z URL: http://krkonose.krnap.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=7360&Itemid=3

MARX, Karl; ENGELS, Friedrich. *Komunistický manifest*. [online]. Překlad August Radimský. 2. vyd. Praha: Zář, 1898. 51 s. [Cit. 24. 7. 2018]. Dostupné z URL: <http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:09280a00-4370-11dd-9a66-000d606f5dc6>

NĚMEC, Igor. Principy jazykového vývoje a historie češtiny. In: *Slovo a slovesnost: časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*. Praha: Melantrich, 1989. ISSN 0037-7031. Dostupné také z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3282> [cit. 19.4. 2018].

Fremdenblatt. [online] [Cit. 15. 5. 2018]. Dostupné z URL: <https://www.wien.gv.at/wiki/index.php/Fremdenblatt>.

POKORNÝ, Ondřej. *Včera, dnes a zítra*. Bakalářská práce. Olomouc: Katedra výtvarného umění Univerzity Palackého v Olomouci, 2014. Dostupné online: <https://theses.cz/id/ipst13/bakalarska-prace-ondrej-pokorny.pdf> [cit. 6. 4. 2018]

Seznam použitých příloh:

1. Tabulka stavu zaměstnanců podniku Eichmann a spol. ke dni 1. 5. 1942

Příloha č. 1 - SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co.* Hostinné. 1942, str. 25.

2. Tabulka součtu obyvatel z 15.9. 1946 v porovnání se součtem obyvatel v den zrušení okupace

Příloha č. 1 - SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co.* Hostinné. 1942, str. 25.

3. Tabulka s údaji o počtu německého obyvatelstva

Příloha č. 3 - SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 993. Údaje o počtu německého obyvatelstva, odsun.

Přílohy:

	Úředníci	Dělníci	Dělnice	Zajatci	Celkem	Povoláno k armádě
Hostinné	125	537	234	42	938	243
Maršov	23	148	74	--	245	43
Písečná	16	137	8	38	199	64
Pila	6	51	--	--	57	22
Praha	25	19	3	--	47	--
Brno	9	5	--	--	14	3
Opava	9	6	1	--	16	8
Karlovy Vary	7	6	--	--	13	13
Mor. Ostrava	2	1	--	--	3	--
Dohromady	222	910	320	80	1532	396

Příloha č. 1 - SOUKUP, Heinrich. *Firmengeschichte Eichmann u. Co.* Hostinné. 1942, str. 25.

Obec	Počet obyvatel	ČSR	SSSR	Německá	Žádosti o občanství	Smíš. manž.	Specialisti	Čechů	Němců	Celkem
Arnultovice	415	379	1	35	19	29	7	2	530	532
Bodřichov	261	254	1	5	6	4	1	1	280	281
Bolkov	33	23	0	10	7	8	0	1	229	230
Borovnička	465	458	0	3	7	4	0	10	1019	1029
Branná Dolní	874	821	0	51	13	26	12	105	1055	1160
Brusnice Dolní	343	313	0	30	19	17	0	39	516	555
Brusnice Horní	588	551	0	37	43	30	9	72	978	1050
Čermná	770	605	0	165	4	0	11	1	868	869
Černý Důl	670	489	1	178	23	24	36	22	1117	1139
Čistá	459	416	0	41	13	13	3	10	655	665
Debrné	75	61	0	13	5	7	3	17	191	208
Dvůr Dolní	301	264	0	37	6	9	12	4	951	955
Fořt	341	337	1	3	1	2	0	10	191	201

Obec	Počet obyvatel	ČSR	SSSR	Německá	Žádosti o české občanství	Smiš. manž.	Specialisti	Čechů	Němců	Celkem
Herlíkovice	188	105	0	80	8	2	16	2	738	740
Harta	1167	1020	1	137	46	25	3	64	1528	1592
Heřmanovy Sejfy	1730	1605	7	113	43	38	13	56	2321	2377
Hostinné n. L.	3730	3215	4	464	131	91	109	117	3456	3573
Chotěvice	1333	1198	1	132	28	2	49	10	1790	1800
Javorník	379	345	0	19	12	36	10	15	580	595
Krausovy Boudy	146	111	0	35	12	0	3	8	435	443
Kunčice n. L.	434	403	0	30	23	17	6	13	597	610
Lánov Dolní	663	615	1	43	25	11	0	16	1302	1318
Lánov Horní	451	421	0	22	8	11	0	0	950	950
Lánov Prostřední	767	661	0	105	31	32	6	9	1285	1294
Lhota Klásterská	303	272	1	19	22	19	3	12	353	365

Mostek	818	772	2	37	23	5	0	3	995	998
Olešnice Dolní	542	449	6	83	11	40	10	57	757	814
Obec	Počet obyvatel	ČSR	SSSR	Německ á	Žádosti o české občanství	Smíš. manž.	Specialisti	Čechů	Němců	Celkem
Olešnice Horní	442	356	0	85	24	11	18	6	419	425
Strážné	217	158	0	59	13	2	18	6	534	540
Prosečné	630	565	0	61	41	25	17	52	773	825
Souvatř	373	365	0	7	8	6	0	7	570	577
Špindlerův Mlýn	904	816	0	80	31	22	8	40	1440	1480
Volský Důl	110	33	0	77	14	1	31	4	387	391
Vrchlabí	5358	4740	16	576	202	152	32	857	6170	7027
Hořejší Vrchlabí	1423	1285	0	134	30	24	8	43	2117	2160
Celkem	27703	24481	43	3006	952	745	454	1691	38077	39768

Příloha č. 2 - SOkA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukládací číslo 144, inventární číslo 275, Výsledky sčítání lidu k 15. 9. 1946.

stanice SNB	souhrnný počet	speciali sté	antifašis té	smíš. manž.	úhrn a-c	úhrn a-c	obec	úhrn Němců	specialis té	antifašis té	smíš. manž.	úhrn a-c	zbývá pro odsun
Heřmanov y Sejfy	416	27	61	114	202	214	Heřmanovy Sejfy	238	17	45	69	131	107
							Javorník	141	10	13	35	58	83
							Bolkov	37	0	3	10	13	24
Špindlerův Mlýn	262	6	88	4	98	164	Špindlerův Mlýn	161	0	36	2	38	123
							Krausovy Boudy	101	6	52	2	60	41
Černý Důl	247	38	45	110	193	54	Černý Důl	198	25	33	90	148	50
							Čistá	44	13	10	20	43	1
							Fořt	5	0	2	0	2	3
Prostřední Lánov	576	204	54	21	279	297	Dvůr Dolní	153	14	2	9	25	128
							Lánov Dolní	143	111	13	7	131	12
							Lánov Horní	117	9	12	0	21	96
							Lánov Prostřední	163	70	27	5	102	61

stanice SNB	souhrnný počet	speciali sté	antifašis té	smíš. manž	úhrn a-c	úhrn a-c	obec	úhrn Němců	specialis té	antifašis té	smíš. manž.	úhrn a-c	zbývá pro odsun
Vrchlabí	1458	67	822	95	984	474	Vrchlabí	994	36	477	53	566	428
							Kunčice	78	16	47	11	74	4
							Harta	270	1	203	24	228	42
							Dolní Branná	116	14	95	7	116	0
Hořejší Vrchlabí	815	41	299	17	357	458	Hořejší Vrchlabí	344	6	179	13	198	146
							Pomrovice	168	12	39	2	53	115
							Herlíkovice	142	0	49	1	50	92
							Volský Důl	161	23	32	1	56	105
Chotěvice	724	59	379	23	461	263	Chotěvice	402	33	146	8	187	215
							Čermná	167	12	155	0	167	0
							Debrné	11	2	8	1	11	0

							Olešnice Dolní – část	72	6	35	7	48	24
Hostinné *	1026	278	470	120	868	158	Olešnice Dolní – část 2	100	16	60	12	88	12
							Hostinné	682	111	323	67	582	100
							Arnultovice	60	3	26	7	37	23
							Rosečné	79	22	27	13	73	6
							Klásterská Lhota	24	2	1	15	19	6
							Olešnice Horní	80	18	33	6	69	11
							Mostek	228	7	0	84	91	137
							Borovnička	7	0	0	4	4	3
							Brusnice Dolní	39	1	0	36	37	2
							Brusnice Horní	34	0	0	31	31	3
							Souvatř	76	6	0	5	11	65

Příloha č. 3 - SOKA Trutnov, ONV Vrchlabí, ukl. č. 331, inv. č. 993. Údaje o počtu německého obyvatelstva, odsun.